

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

Tanulmány

- MOHAY ÁGOSTON:
Achmea, CETA és az uniós jog autonómiája 149
- ZACCARIA MÁRTON LEÓ:
A munkavállalók tagállamok közötti kiküldésének
módosított szabályozása a szolgáltatásnyújtás szabadsága
és a munkavállalói alapjogok metszéspontjában 156

Szemle

- BOÓC ÁDÁM:
Észrevételek a kereskedelmi választottbíróági ítéletek
érvénytelenítéséről a közrendbe ütközés okán
a magyar jogban 167
- STRIHÓ KRISZTINA:
Az influencer jogi megítélése 174

Jogirodalom, jogélet

- NÉMETH KORNÉL:
A magyar Igazságügyi Minisztérium polgári kori
történetéről 180
- SZŰCS ANIKÓ EDIT:
Az Európai Unió jogrendszeréről szóló új könyv
a joggyakorlat és az elmélet nézőpontjából 182

„Készséggel sorakozunk mindig azokhoz, kik a jogtudomány fejlődésében a közjólétet látják felhívni. Készséggel szentelünk e lapon minden sort, munkásságunkban minden erőt az új lángra szított oltárnak, mely fölött a jog istensége áll.”

Ökröss Bálint: A szerkesztő előszava
Jogtudományi Közlöny
Pest, Januarius 2. 1866. évfolyam, 2. old.

JURISPRUDENTIAL BULLETIN / RECHTSWISSENSCHAFTLICHE MITTEILUNGEN

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

- ÁGOSTON MOHAY:**
Achmea, CETA and the Autonomy of EU Law /
Achmea, CETA und die Autonomie des Unionsrechts 149
- MÁRTON LEÓ ZACCARIA:**
The Reformed Regulation of Posting of Workers on the
Borderline of the Freedom to Provide Services and
Fundamental Labour and Social Rights /
Die veränderte Regelung der Entsendung von Arbeitnehmern
zwischen den Mitgliedstaaten im Schnittpunkt von
Dienstleistungsfreiheit und Grundrechten der Arbeitnehmer 156

Review / Rundschau

- ÁDÁM BOÓC:**
Remarks on the Annulment of Commercial Arbitration
Verdicts due to Breach of Public Order in the Hungarian Law /
Bemerkungen zur Ungültigerklärung des Schiedsspruchs des
Handelsschiedsgerichts wegen Verstoß gegen die öffentliche
Ordnung im ungarischen Recht 167
- KRISZTINA STRIHÓ:**
Legal Status of the Influencer /
Die Rechtliche Beurteilung des Influencers 174

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

- KORNÉL NÉMETH:**
Civil Era History of the Hungarian Ministry of Justice /
Über die Geschichte des ungarischen Justizministeriums
im Zeitalter des Bürgers 180
- ANIKÓ EDIT SZÜCS:**
New Book on the European Union Legal System from the
Practical and Theoretical Point of View /
Neues Buch über die Geschichte des Rechtssystems der
Europäischen Union aus der Sicht der Rechtspraxis und der
Theorie 182

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi
Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
**Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda,
Dr. Szalma József**

Főszerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva,
Dr. Udvarny Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest,
Montevideo u. 14.

A kéziratokra vonatkozó formai
követelményeket a
[https://hvgorac.hu/Jogtudomanyi_](https://hvgorac.hu/Jogtudomanyi_Kozlony_oldal.html)
Kozlony oldalon, az „Impresszum”
aloldalon elérhető „Szerkesztési
útmutató” tartalmazza.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem
küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk
valamelyik egyetem állam-
és jogtudományi karán tevékenykedik,
a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége
csak az egyetem megjelölésével közli
a szerző beosztását. A kar, tanszék
megjelölését csak abban az esetben
közöljük, ha nem jogtudományi
karon tevékenykedő szerzőről
van szó. Igazgatási jellegű funkció
(tanszékvezető, igazgató stb.) közlését
a Szerkesztőbizottság ugyancsak
mellőzi.

A publikálással kapcsolatos további
kérdések a voros44@gmail.com címre
küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő
tanulmányok szerzőinek azonos
összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC
Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac

Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja a 2020. évre: 24 000 Ft.
2020-ban az egyes lapszámok külön is
megvásárolhatók 2000 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021-7166

A Jogtudományi Közlöny 2000
és 2019 közötti lapszámaiban
megjelent írások teljes szöveggel,
online kutathatók a Jogkódeken.
www.jogkodex.hu

Jogkódeken
Internetes jogi tudástár

Mohay Ágoston egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem (Pécs)

Achmea, CETA és az uniós jog autonómiája

Az Európai Unió jogának egyik legmeghatározóbb sajátossága jogrendjének autonóm, a belső jogtól és a nemzetközi jogtól egyaránt elkülönülő jellege. Az autonóm uniós jogrend koncepcióját az Európai Unió Bírósága alakította ki, és gyakorlatában azt jellemzően markánsan védelmezi. Különösen fontos szempont az autonómia olyan esetekben, amikor egy külső bírói vagy választottbírói fórum hatáskörének uniós joggal való kompatibilitása merül fel. Az autonómia így kiemelt kérdésként merült fel a közelmúltban a Bíróság Achmea-ügyben hozott ítéletében és a CETA-ról adott véleményében egyaránt. E két döntés ugyanakkor – bár kontextusuk kétségtelenül nem azonos – bizonyos tekintetben eltérő jogértelmezési tendenciákat sugall.

I.

Alapvetés: az uniós jog autonómiája és a nemzetközi jog

Sajátosságaitól függetlenül az Európai Uniót (illetve eredendően az Európai Közösségeket) nemzetközi jogi jogforrásokkal hozták létre az államok mint a nemzetközi jog alanyai: az integráció érdekében az alapító és a később csatlakozó államok nemzetközi szerződéseket kötöttek egymással,¹ tehát eredendően az integráció a nemzetközi jog „teremtője”,² az EU alapszerződesei „a nemzetközi szerződések jogának uralma alatt állnak”.³ Az uniós jog ugyanakkor egy *elkülönült, önálló jogrendet képez, amelyet a szupranacionalitás jellemez*. Az Európai Bíróság Costa-ügyben adott értelmezése szerint az uniós jogrend alapjait képező szerződések a hagyományos nemzetközi szerződésektől eltérően saját jogrendszert hoztak létre, amely a tagállamok jogrendszeré-

be illeszkedik.⁴ Az EU joga ezért „a nemzetközi jog új jogrendjét képezi”, melynek javára az államok, bár szűk területeken, de korlátozták szuverén jogaikat, és amelyek alanyai nemcsak a tagállamok, hanem azok állampolgárai is.⁵ Az uniós jog *autonóm, önálló jellege alapvető sajátosság, e jogrend minőségi jellemzője, amely helyzet-től függően tehát belső (EU-n belüli) és külső (nemzetközi) relációban is releváns lehet.*⁶

Az Európai Bíróság (EUB) értelmezésében az Unió alapszerződesei az EU „alkotmányos”, közjogi alapjait jelentik: gyakorlatában rendszeresen hangsúlyozza, hogy az uniós szerződések egy jogközösség alkotmányos alapszerződéseit jelentik, az így létrehozott jogrend alapvető jellemzője pedig különösen az, hogy a tagállamok jogával szemben alkalmazási elsőbbség illeti meg, és hogy az állampolgárokat és magukat az államokra alkalmazandó rendelkezéseinek egy része közvetlen hatállyal

1 A 26/62. sz. Van Gend en Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen (EU:C:1963:1) ügyben a Bíróság az ügy érdemére vonatkozó érvelését úgy kezdi: általánosan először azt kell megvizsgálnia, hogy „valamely nemzetközi szerződés rendelkezései” mikor bírhatnak közvetlen hatállyal (kiemelés a szerzőtől).

2 TREVOR C. HARTLEY: *International Law and the Law of the European Union. A Reassessment*. In: British Yearbook of International Law. Oxford, Oxford University Press, 2002. 1.

3 BRUHÁCS JÁNOS: *Nemzetközi Jog I.*, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2008. 34.

4 6/64. sz. Costa kontra E.N.E.L. ügy (EU:C:1964:66).

5 26/62. sz. Van Gend en Loos-ügy. A Bíróság ismeretesen többek között azt hangsúlyozta, hogy „a Szerződés több mint olyan megállapodás, amely csak a szerződő államok közötti kölcsönös kötelezettségeket hoz létre. Ezt a koncepciót megerősíti egyrészt a Szerződés preambuluma, mely a kormányok mellett a népeket is említi, másrészt még egyértelműbben az olyan szuverén jogokkal felruházott intézmények létrehozása, mely jogok gyakorlása a tagállamokat, valamint azok állampolgárait egyaránt érinti.”

6 JAN WILLEM VAN ROSSEM: *The Autonomy of EU Law: More is Less?* In: RAMSES A. WESSEL – STEVEN BLOCKMANS (eds.): *Between Autonomy and Dependence. The EU Legal Order under the Influence of International Organisations*. The Hague, T.M.C. Asser Press, 2013. 18.

bír.⁷ A Bíróság vonatkozó gyakorlata kiemelkedő jelentőségű e körben: függetlenül attól, hogy az eredeti írott primer jog is hordozott a hagyományos nemzetközi jog szabályaihoz képest nóvumokat (annak jogfejlesztő munkája nélkül), a Bíróság jogfejlesztő tevékenysége nélkül az Unió nem válhatott volna egy vertikálisan integrált, a magánszemélyek számára jogi úton kikényszeríthető jogokat meghatározó alkotmányos rendszerré.⁸ A *rule of law* és az uniós jog autonómiája szempontjából egyaránt kiemelkedő fontosságú az EUSZ azon rendelkezése, mely szerint az Európai Unió Bírósága biztosítja a jog tiszteletben tartását a Szerződések értelmezése és alkalmazása során,⁹ ami egy jogra épülő közösséget eredményez, ahol a jogorvoslati lehetőségek az uniós Szerződések szándéka szerint teljes, hézagmentes rendszert alkotnak. Az uniós tagállamok a Szerződések kötelező hatályának elismerése által vállalták, hogy a Szerződések értelmezésére vagy alkalmazására vonatkozó vitákat kizárólag a Szerződésekben előírt eljárások útján rendezik – ezt követeli meg az EUMSZ 344. cikke.

II.

Az Unió által megkötni kívánt megállapodásokba foglalt bírói fórumok összeegyeztethetősége az uniós jog autonómiájával

Mielőtt rátérnénk az *Achmea*- és a *CETA*-ügy vizsgálatára, szükségesnek látszik röviden felvázolni azt, hogy a Bíróság hogyan viszonyul gyakorlatában az Unió által megkötni kívánt megállapodások által felállítani kívánt bírói fórumoknak az uniós jogrend autonómiájával való összeegyeztethetőségéhez. E kérdéssel ugyanis a Bíróság már több alkalommal szembekerült.

1. Áttekintés

A Bíróság az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 218. cikkének (11) bekezdésébe foglalt előzetes véleményező hatáskörét gyakorolva *több sajátos bírói fórum létrehozását előíró, az Unió által megkötni szándéko-*

zott nemzetközi megállapodást nyilvánított a primer joggal összeegyeztethetetlennek: az Európai Unió Bírósága ezen véleményeiben egyértelműen az uniós jog autonómiájának, és a Bíróság saját hatásköreinek védelme tükröződik.¹⁰ Így például az *1/76. sz. véleményben*, ahol egy, a Bíróság hat bírájából és egy svájci bíróból álló törvényszék felállításáról lett volna szó;¹¹ az *1/91. sz. véleményben*, amelyben a nemzetközi megállapodás egy EGT-bíróságot hozott volna létre,¹² és az *1/09. sz. véleményben* is (ahol egy „hibrid” jellegű „európai és közösségi” szabadalmi bíróság létrehozásának szándékát tartalmazta a megállapodástervezet).¹³ Utóbbiban ugyanakkor a Bíróság azt is kimondta, hogy egy bírói fórumot létrehozó, az Unió által kötendő nemzetközi megállapodás „főszabály szerint”, elvi szinten nem összeegyeztethetetlen az uniós joggal, mivel az Unió nemzetközi megállapodások megkötésére vonatkozó hatásköre szükségszerűen arra is kiterjed, „hogy önmagát olyan bíróság határozatainak vesse alá, amelyet ilyen megállapodás(ok) alapján hoznak létre vagy jelölnek ki, utóbbi(ak) rendelkezéseinek értelmezése és alkalmazása érdekében”.¹⁴ A gyakorlatot tekintve véve ugyanakkor úgy tűnik, elég nehéz ennek az elvi főszabálynak megfelelő fórumot létrehozni. A Bíróság ugyanis igen szigorúan kontrollálja azt, hogy az Unió által kötendő megállapodás nem érintheti a Bíróság saját hatáskörének érdemét, beleértve az uniós aktusok jogszerűségi felülvizsgálatának monopóliumát – csak így lehet a megállapodás kompatibilis az uniós jogrend autonómiájával.¹⁵

2. A 2/13. sz. vélemény

Különösen igazak a fentiek, ha figyelembe vesszük a 2/13. sz. véleményt is. Egyéb szempontok elemzése mellett e véleményben a Bíróság az uniós jog autonómiája tükrében vizsgálta a kölcsönös bizalom kérdését, az előzetes döntéshozatal kiemelt jelentőségét és az EUMSZ 344. cikkét.

7 Lásd pl. a Bíróság 1/91. sz. véleményét az Európai Gazdasági Térség létrehozásáról szóló megállapodástervezetnek az EGK-Szerződés rendelkezéseivel való összeegyeztethetőségéről [EU:C:1991:490].

8 ALEC STONE SWEET: *The Judicial Construction of Europe*. Oxford, Oxford University Press, 2004. 65–66. Stone Sweet úgy fogalmaz (uo. 66. és 69–70.), hogy tisztán az eredeti szerződések szövege alapján „csak” egy „nemzetközi jog plusz” koncepció választható fel (tekintettel pl. a kötelezettségességi eljárás lehetőségére és a Főhatóság/Bizottság függetlenségére); a Bíróság azonban a közvetlen hatály és az alkalmazási elsőbbség (szupremácia) doktrínájának kimunkálásával, a közösségi/uniós jog decentralizált alkalmazásának és kikényszeríthetőségének garantálásával egy vertikálisan integrált szupranacionális közösség felé terelte az európai integrációt.

9 EUSZ 19. cikk.

10 EILEEN DENZA: *Placing the European Union in International Context: Legitimacy of the Case Law*. In: MAURICE ADAMS – HENRI DE WAELE – JOHAN MEEUSEN – GERT STRAETMANS (eds.): *Judging Europe's Judges. The Legitimacy of the Case Law of the European Court of Justice*. Oxford, Hart Publishing, 2013. 191. Az egyes vélemények összefoglaló elemzését lásd uo. 189–193.

11 A Bíróság 1/76. sz. véleménye (EU:C:1977:63).

12 A Bíróság 1/91. sz. véleménye. A felülvizsgált megállapodást, amely már egy különálló és korlátozottabb hatáskörű EFTA Bíróságról rendelkezett, az Európai Bíróság jóváhagyta az 1/92. sz. véleményében (EU:C:1992:189).

13 A Bíróság 1/09. sz. véleménye (EU:C:2011:123).

14 A Bíróság 1/09. sz. véleménye, 74. pont, hivatkozva az 1/91. sz. véleményre is.

15 A Bíróság 1/00. sz. véleménye (EU:C:2002:231), 23–26. pont. Az 1/00. sz. vélemény egyébként éppenséggel az uniós joggal összeegyeztethetőnek minősítette a közös európai légiközlekedési térség (European Common Aviation Area) létrehozásáról szóló megállapodás vitarendezési mechanizmusát.

Tanulmány

2.1. A kölcsönös bizalom tekintetében a Bíróság hangsúlyozta, hogy a kölcsönös bizalom elvének különösen nagy jelentősége van a tagállamok között: ez teszi lehetővé egy belső határok nélküli, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozását és működését az Unióban. Ez az elv megköveteli a tagállamoktól azt, hogy úgy tekintse, hogy az összes többi tagállam tiszteletben tartja az uniós jogot, és különösen az uniós jog által elismert alapvető jogokat – kivéve, ha kivételes körülmények állnak fenn.¹⁶ Az Unió tagállamai ezért az uniós jog végrehajtása során és annak rendelkezései alapján kötelesek lehetnek arra, hogy „feltételezzék, a többi tagállam tiszteletben tartja az alapvető jogokat. Így nemcsak az nem lehetséges, hogy valamely másik tagállamtól az alapvető jogok uniós jog által biztosított védelmi szintjénél magasabb nemzeti védelmi szintet követeljenek meg, hanem – a kivételes esetektől eltekintve – azt sem vizsgálhatják meg, hogy ezen másik tagállam a konkrét esetben ténylegesen tiszteletben tartotta-e az Unió által biztosított alapvető jogokat.”¹⁷ És mivel az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) megkövetelné az EU tagállamaitól (is), hogy vizsgálják meg az alapvető jogok más EU-tagállam általi tiszteletben tartását az EJEE alapján, miközben az uniós jog előírja a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat, a csatlakozás alááshatná „az Unió alapjául szolgáló egyensúlyt” és veszélyeztetné az uniós jog autonómiáját, a megállapodás pedig nem rendelkezik e helyzet elkerüléséről.¹⁸

2.2. Az előzetes döntéshozatal kapcsán a Bíróság utalt rá, hogy az eljárás az uniós bírósági és jogorvoslati rendszer sarokköve, amelynek a célja a Bíróság és a tagállami bíróságok közötti párbeszéd intézményesítése által az uniós jog egységes értelmezésének biztosítása.¹⁹ Ennek fényében tekintette aggályosnak az EJEE-hez fűzött 16. jegyzőkönyvben foglalt tanácsadó vélemény iránti eljárást. A 16. jegyzőkönyv szerinti eljárás ugyanis érintené az előzetes döntéshozatali eljárás „autonómiáját és hatékonyságát”, különösen, ha olyan, a Chartában foglalt jogok érintettek, amelyek megfelelnek az EJEE-ben elismert jogoknak. Nem zárható ki ugyanis, hogy a 16. jegyzőkönyv alapján valamely, e jegyzőkönyvhöz csatlakozott tagállam bírósága által benyújtott tanácsadó vélemény iránti kérelem alapján megindulhatna az EJEE előtt az Európai Bíróság előzetes bevonására irányuló eljárás, ami viszont az előzetes döntéshozatali eljárás megkerülésének veszélyét idézné elő, miközben az előzetes döntéshozatal alapvető jelentőségű az uniós jog szempontjából.²⁰ A Bíróság tehát azt találta problematikusnak, hogy

a csatlakozási megállapodástervezet nem rendezi a két eljárás viszonyát.

2.3. Harmadsorban az EUMSZ 344. cikke kapcsán a Bíróság arra emlékeztetett, hogy állandó gyakorlata szerint az EU által kötött nemzetközi megállapodások nem sérthetik a Szerződések által felállított *hatásköri* rendet és az uniós jogrendszer *autonómiáját*.²¹ Ez az elv többek közt az EUMSZ 344. cikkében jut kifejezésre, amelynek értelmében a tagállamok vállalják, hogy a Szerződések értelmezésére vagy alkalmazására vonatkozó vitákat kizárólag a Szerződésekben előírt eljárások útján rendezik. A Bíróság szerint az, hogy a megállapodástervezet 5. cikke kijelenti: a Bíróság előtti eljárások nem minősülnek olyan vitarendezési módnak, amelyről a szerződő felek az EJEE 55. cikke²² értelmében lemondtak, nem elegendő a Bíróság kizárólagos hatáskörének megőrzéséhez. Ez a rendelkezés ugyanis mindössze az EJEE 55. cikke szerinti kötelezettség terjedelmét korlátozza, ezért fennmarad a lehetőség, hogy az Unió vagy a tagállamok az EJEE 33. cikke²³ alapján az Emberi Jogok Európai Bíróságához (EJEB) fordulhassanak az EJEE-nek valamely tagállam, illetve az Unió általi, az uniós joggal kapcsolatos állítólagos megsértése miatti kérelemmel, márpedig ez a lehetőség sérti „az EUMSZ 344. cikkben foglalt követelményt”.²⁴

Fentieket összegezve, az Unió tehát köthet olyan nemzetközi szerződést, amely olyan bírói fórumot hoz létre, amely fórum határozatainak az Unió aláveti magát – azaz, hogy e bíróság hatáskörének a nemzetközi szerződés rendelkezéseinek értelmezésére és alkalmazására vonatkozóan kell fennállnia. Az EUMSZ 344. cikkét és az uniós jog autonómiáját és alkotmányos elveit egy ilyen megállapodás nem (illetve egy ilyen *sem*) sértheti.

3. Az Achmea-ítélet

3.1. Az uniós jog autonómiája szempontjából a közelmúlt egyik legfigyelemreméltóbb európai bírósági ítélete született az ún. Achmea-ügyben. Rögtön szükséges rögzíteni

16 2/13. sz. vélemény, 191. pont.

17 2/13. sz. vélemény, 192. pont.

18 2/13. sz. vélemény, 194–195. pont.

19 2/13. sz. vélemény, 176. pont.

20 2/13. sz. vélemény, 196–198. pont.

21 2/13. sz. vélemény, 201. pont.

22 Az EJEE 55. cikke a viták más eszközökkel történő rendezésének kizárásáról szól: „A Magas Szerződő Felek megállapodnak abban, hogy erre vonatkozó külön megállapodás nélkül nem alkalmazzák a közöttük hatályban levő szerződéseket, egyezményeket vagy nyilatkozatokat abból a célból, hogy kérelem alapján a jelen Egyezmény értelmezéséből vagy alkalmazásából eredő vitákat a jelen Egyezményben meghatározott elintézési módtól eltérő más módon rendezzék.”

23 33. cikk – Államok közötti ügyek: „Bármely Magas Szerződő Fél a Bíróság elé terjesztheti az Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek rendelkezéseinek bármely más Magas Szerződő Fél részéről történt állítólagos megsértését.”

24 2/13. sz. vélemény, 207–208. pont. A Bíróság szerint a megfelelő megoldás az lenne, ha a megállapodástervezetben kifejezetten ki lenne zárva az EJEB-nek az EJEE 33. cikkéből eredő hatásköre az EU-tagállamok, valamint az EU-tagállamok és az Unió közötti, az EJEE-nek az uniós jog tárgyi hatálya alá tartozó alkalmazásával kapcsolatos jogviták tekintetében (uo. 213. pont).

azt, hogy az Achmea-ügyben eltérő volt a kontextus a fentiekhez képest, ugyanis nem arról volt szó, hogy az Európai Unió kívánt volna nemzetközi szerződéssel egy külső bírói fórumot létrehozni. Az Európai Bíróságnak a Hollandia és a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság között 1991-ben kötött, *Hollandia és Szlovákia között még hatályban lévő kétoldalú beruházási megállapodás (bilateral investment treaty, a továbbiakban: BIT) uniós joggal való összeegyeztethetőségét kellett vizsgálnia* előzetes döntéshozatali eljárás keretében.²⁵ A Bíróság arra jutott: nem egyeztethető össze az uniós joggal egy olyan nemzetközi megállapodás, amelyben uniós tagállamok beleegyeznek abba, hogy adott esetben az uniós jog alkalmazására vagy értelmezésére is kiterjedő jogvitákat vonjanak ki – azáltal, hogy azokat választottbíróság joghatóságába utalják – a saját bíróságaik joghatósága, következésképpen egy olyan bírósági jogorvoslati rendszer hatálya alól, amelynek létrehozására az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése kötelezi őket az uniós jog által szabályozott területeken.²⁶ A tagállamoknak tehát biztosítaniuk kell, hogy bármely, az „uniós jog által szabályozott területeket” érintő jogvita kizárólag az uniós jog jogorvoslati rendszerében (a tagállami bíróságok és/vagy az Unió Bírósága előtt) nyerjen elintézését.²⁷

3.2. A Bíróság érvelése kapcsán ugyanakkor felvethető, hogy lényegét tekintve a kétoldalú szerződés alapján konstituált választottbíróságot is a tagállamok *hozzák* létre, szuverén döntési jogkörükben, akár csak rendes bíróságokat, azzal az eltéréssel, hogy itt nem állami jogalkotás, hanem nemzetközi megállapodás keretében jön létre a fórum.²⁸ Az Achmea-ügy „*autonómiavédő*” kimenetele abból a szempontból is érdekes, mert ellentétben pl. az EJEE-csatlakozási megállapodástervezettel vagy akár a szabadalmi bíróság tervezett létrehozásával, a két tagállam közötti BIT az uniós jog egységességére és hatékonyságára nézve *nemigen* jelentett volna *rendszerszintű* kockázatot.²⁹ Fogalmazhatunk úgy is: az Achmea-ügyben

hozott ítélet elsősorban az uniós jog autonómiájáról szól a nemzetközi vitarendezés kontextusában, és csak másodsorban a nemzetközi beruházási választottbírásokról uniós kontextusban.³⁰

22 EU-tagállam mindenestre az Achmea-ítélet folyományaképpen a *mintegy 200 közöttük fennálló BIT megszüntetésére tett (politikai) vállalást* egy nyilatkozat formájában.³¹ A nyilatkozat szerint a megszüntetésre 2019. december 6-ig kell sort keríteni bilaterális vagy plurilaterális nemzetközi szerződés által (8. pont). A nyilatkozat egyértelműen leszögezi, hogy az uniós jog elsőbbséget élvez a tagállamok által kötött kétoldalú beruházásvédelmi szerződésekkel szemben, hivatkozva e körben a Bíróság gyakorlatára,³² valamint az uniós jog alkalmazási elsőbbségére vonatkozó, a Lisszaboni Szerződéshez fűzött 17. sz. nyilatkozatra és az 1969. évi bécsi egyezmény által is kodifikált (30. cikk) szokásjogi *lex posterior* elvre (lásd a 2019-es nyilatkozathoz fűzött 1. lábjegyzetet). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a 17. sz. nyilatkozat az uniós jog és a *tagállami jog* viszonyára vonatkozik, nem nemzetközi szerződésekre, továbbá a *lex posterior elv nemzetközi szerződések közötti viszonyt (kollíziót) szabályoz*. Ha pedig az uniós jog teljességgel autonóm jogrend, ami éppen az Achmea-ítélet egyik sarokköve, akkor az elv alkalmazhatósága e körben korántsem egyértelmű.

3.3. Az Achmea-ügyben az Európai Bíróság az uniós jog autonómiáját úgy jellemezte, hivatkozva saját állandó ítélkezési gyakorlatára, hogy az uniós jognak a tagállamok jogával és a nemzetközi joggal szembeni autonómiáját „az Unió és az uniós jog alapvető – különösen az Unió alkotmányos szerkezetével és az említett jog jellegével kapcsolatos – jellemzői indokolják. Az uniós jogot ugyanis az a sajátosság jellemzi, hogy a Szerződések által alkotott önálló jogforrásból származik, hogy a tagállamok jogához viszonyítva elsőbbséggel bír, valamint, hogy az állampolgáraikra és magukra a tagállamokra is alkalmazandó rendelkezések sora közvetlen hatállyal rendelkezik. E jellegzetességek egymással kölcsönösen összefüggő, magát az Uniót és a tagállamait viszonyosan, valamint a tagállamokat egymással összekötő elvek, szabályok és jogviszonyok strukturált hálózatát hozták létre. [...] Az

25 C-284/16. sz. Slowakische Republik kontra Achmea BV ügy [EU:C:2018:158]. A német bíróság értelmezési kérdéseket tett fel, de lényegében, *de facto* a BIT uniós joggal való összeegyeztethetőségére volt kíváncsi; ez a gyakorlat a tagállami jog tekintetében már szinte általános az előzetes döntéshozatali eljárásokban, de először merült fel konkrétan egy tagállamok közötti nemzetközi szerződés vonatkozásában. Lásd EMANUELE CIMIOTTA: *The First Ever Interpretative Preliminary Ruling Concerning the Validity of an International Agreement Between EU Member States: The Achmea Case*. European Papers 2018. 1. sz. 339.

26 C-284/16. sz. Achmea-ügy, 55. pont.

27 HARM SCHEPEL: *From Conflicts-Rules to Field Preemption: Achmea and the Relationship between EU Law and International Investment Law and Arbitration*. European Law Blog 23 March 2018 <https://european-lawblog.eu/2018/03/23/from-conflicts-rules-to-field-preemption-achmea-and-the-relationship-between-eu-law-and-international-investment-law-and-arbitration> (2019.10.05.).

28 BJÖRN ARP: *Slowakische Republik (Slovak Republic) v. Achmea B.V.* American Journal of International Law 2018. 3. sz. 469–470.

29 C-284/16. sz. Achmea-ügy. Wathelet főtanácsnok indítványa (Az ismertetés napja: 2017. szeptember 19.), 44. pont. Egyetértőleg lásd ANDREJ LANG: *Die Autonomie des Unionsrechts und die Zukunft der In-*

vestor-Staat-Streitbeilegung in Europa nach Achmea. Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht 2018. 156. sz. 13.

30 BURKHARDT HESS: *The Fate of Investment Dispute Resolution after the Achmea Decision of the European Court of Justice*. Max Planck Institute Luxembourg for Procedural Law Research Paper Series 2018. 3. sz. 8.

31 Declaration of the Member States of 15 January 2019 on the legal consequences of the Achmea judgment and on investment protection, 15 January 2019 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/business_economy_euro/banking_and_finance/documents/190117-bilateral-investment-treaties_en.pdf (2019.10.05.).

32 Mégpedig a 235/87. sz. Matteucci kontra Communauté française de Belgique és Commissariat général aux relations internationales de la Communauté française de Belgique ügyre (EU:C:1988:460, 21. pont) és a C-478/07. sz. Budějovický Budvar kontra Rudolf Ammersin GmbH ügyre (EU:C:2009:521, 98–99. pont).

Tanulmány

uniós jog így azon az alapvető előfeltevésen alapul, mely szerint minden tagállam osztozik az összes többi tagállammal az Unió alapjául szolgáló számos közös értékben, és elismeri, hogy azok osztják ezen értékeket vele, amint azt az EUSZ 2. cikk kimondja. Ezen előfeltevés maga után vonja és igazolja a tagállamok közötti kölcsönös bizalom fennállását ezen értékek elismerése, és így az azokat végrehajtó uniós jog tiszteletben tartása tekintetében. Éppen ebben az összefüggésben a tagállamok kötelesek különösen az EUSZ 4. cikk (3) bekezdésének első albekezdésében rögzített lojális együttműködés elve alapján a területükön biztosítani az uniós jog alkalmazását és tiszteletben tartását, és e célból a Szerződésekből, illetve az Unió intézményeinek jogi aktusaiból eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megtenni a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket. [...]”³³ A Bíróság a fentiek figyelembevételével állapította meg, hogy egy olyan, uniós tagállamok között létrejött nemzetközi megállapodásban (történetesen egy BIT-ben) szereplő rendelkezés, amelynek értelmében ezen uniós tagállamok egyikének beruházója a másik tagállamban létesített beruházásokra vonatkozó vita esetén ezen utóbbi tagállammal szemben választottbíró előtt indíthat eljárást, amely bíróság hatáskörét e tagállam köteles elfogadni, ellentétes az uniós joggal, mivel sérti az uniós jog autonómiáját és a Bíróság hatáskörét.³⁴

3.4. Az Achmea-ítélet markánsan megerősítette a MOX Plant ítélet³⁵ és a 2/13. sz. vélemény téziseit³⁶ – az autonómia mindenekelőtti védelme a fő megfontolása. Ahogy Thym fogalmazott: az Achmea-ítélet röviden összefoglalható úgy is, hogy „Autonomie über alles”.³⁷ Tagadhatatlan azonban, hogy az uniós jog értelmezésével kapcsolatos kockázat potenciálisan valóban megjelenhet a választottbírói döntésekkel összefüggésben. Gyakran ugyanis csak korlátozottan vagy egyáltalán nincs lehetőség a választottbírói döntések bírósági felülvizsgálatára,³⁸ márpedig amennyiben egy ilyen döntés az uniós jog téves értelmezését és alkalmazását tartalmazza, és nincs ellene

jogorvoslat, akkor ez az uniós jog egységes értelmezésének és alkalmazásának akadályát jelentheti, és sérti a Bíróság azon hatáskörét, hogy az uniós jog kötelező és autentikus értelmezését adja. Ebben a kontextusban tehát a Bíróság „hatáskörvédő” fellépése már más fénytörésben jelenik meg.³⁹ Thym azt is hangsúlyozza, hogy a Bíróság a 2/15. sz., az Európai Unió és a Szingapúri Köztársaság közötti szabadkereskedelmi megállapodásról adott véleményében⁴⁰ még nyitva hagyta a kérdést, hogy az ilyen jellegű vitarendezési eljárások általában megfelelnek-e az uniós jog autonómiája tiszteletben tartására vonatkozó követelménynek (301. pont); az Achmea-ítélet után ez már kevésbé tűnt kérdésnek.⁴¹ Ezt az is alátámasztja, hogy az ítélet megállapításai jórésztben nem feltétlenül korlátozódnak a kérdéses BIT-re, vagy általában EU-n belüli BIT-ekre sem, hanem tágabban értelmezve az Unió tagállamai közötti nemzetközi megállapodásokra is vonatkoztathatóknak tűnnek.⁴² Az persze bizonyos, hogy az Európai Bizottság már hosszabb ideje egyértelműen azon az állásponton van, hogy az Unión belüli BIT-ek nem egyeztethetők össze az uniós joggal.⁴³

Az EU–Kanada átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás (CETA) kapcsán adott vélemény azonban árnyalja a beruházó és állam közötti vitarendezési mechanizmus (*investor-state dispute settlement*, a továbbiakban: ISDS) uniós jogi megítélését.

4. A CETA-vélemény

4.1. Az autonómia és a külső fórumok kontextusában a Bíróság a közelmúltban a CETA kapcsán bocsátotta ki a legfigyelemreméltóbb véleményét.⁴⁴ A CETA (azaz az EU–Kanada átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás) esetében már ismét egy, az Unió által megkötött szándékozott (tegyük hozzá: nem kis politikai súlyú) megállapodásról volt szó, amely *beruházási vitarendezési fórumok létrehozásáról is rendelkezik*. A CETA Fórum és a Fellebbviteli Fórum a beruházó és az állam közötti, beruházásokkal kapcsolatos viták rendezése céljából jön létre, és a kanadai beruházó és az Unió közötti vitákra is vonatkozik.⁴⁵ Egyértelmű tehát, hogy egy ISDS-jellegű mecha-

33 C-284/16. sz. ügy, 33–34. pont.

34 C-284/16. sz. ügy, 57–60. pont.

35 C-459/03. sz. Bizottság kontra Írország ügy (EU:C:2006:345), különösen 150–154. pont.

36 Hess utal rá, hogy a Bíróság gyakorlatilag semmiben sem hagyatkozott Wathelet főtanácsnok kompatibilitást hangsúlyozó indítványára, ami nem példa nélküli, de legalábbis ritka. Hess: i. m. 8.

37 DANIEL THYM: Todesstoß für autonome Investitionsschutzgerichte. *Verfassungsblog* 8 März 2018 <https://verfassungsblog.de/todestoss-fuer-autonome-investitionsschutzgerichte> (2019.10.05.).

38 Jogorvoslatra, azaz a választottbírói döntés bírósági felülvizsgálatára (korlátozott) lehetőség nyílhat abban az esetben, ha a választottbírói szék helye szerinti állam joga erről rendelkezik, vagy a választottbírói jogvita az UNCITRAL szabályai alapján zajlik; ellenben nincs erre lehetőség, ha a választottbírói szék helye szerinti állam joga ezt nem írja elő, vagy ha a jogvita az 1965. évi ICSID-egyezmény szabályai alapján zajlik. Lásd SZILÁRD GÁSPÁR-SZILÁGYI: *It is not just about Investor-State Arbitration: A Look at Case C-284/16, Achmea BV*. *European Papers* 2018. 1. sz. 363–364.

39 GÁSPÁR-SZILÁGYI: i. m. 363.

40 EU:C:2017:376

41 THYM: i. m.

42 Lásd JOHN I. BLANCK: *Slovak Republic v. Achmea BV: The Death Knell for Intra-EU BITs?* ASIL Insights 2018/8 <https://www.asil.org/insights/volume/22/issue/8/slovak-republic-v-achmea-bv-death-knell-intra-eu-bits> (2019.10.05.), utalva pl. az ítélet 60. pontjára („... az EUMSZ 267. és EUMSZ 344. cikket úgy kell értelmezni, hogy azokkal ellentétes a tagállamok között létrejött nemzetközi megállapodásban szereplő, a BIT 8. cikkéhez hasonló olyan rendelkezés...”).

43 TAMÁS KENDE: *Arbitral Awards Classified as State Aid under European Union Law*. *ELTE Law Journal* 2015. 1. sz. 45–51.

44 A Bíróság 1/17. sz. véleménye (EU:C:2019:341).

45 A Bíróság 1/17. sz. véleménye, 12. pont.

nizmusról (beruházó és állam közötti vitarendezésről) rendelkezik, még ha annyiban szofisztikáltabb formában is, hogy fellebbviteli lehetőséget is teremt. Az uniós joggal való összeegyeztethetőség vizsgálatát Belgium kezdeményezte az EUMSZ 218. cikk (11) bekezdése alapján.

Az uniós jog autonómiájának elvét és a CETA beruházó és állam közötti vitarendezési mechanizmusát összevetve az Európai Bíróság elsősorban az alábbiakra tekintettel jutott arra a következtetésre, hogy a CETA *kompatibilis* az uniós primer joggal:

(1) a CETA beruházási vitafórumainak hatásköre a CETA rendelkezéseinek értelmezésére van korlátozva, (2) e vitarendezési fórumok az uniós bírósági rendszeren kívül helyezkednek el, és (3) e fórumok nem jogosultak az Európai Bírósághoz fordulni előzetes döntéshozatal céljából.⁴⁶ Az uniós jogot tehát (4) a CETA fórumainak tényként kell kezelniük, és az Unió bíróságai és hatóságai által az uniós jognak adott uralkodó értelmezést követni.⁴⁷ A Bíróság számára az is kiemelten fontos kérdés volt, hogy (5) abban az esetben, ha egy kanadai beruházó keresetet kíván benyújtani a CETA alapján, akkor az *alperes meghatározásáról való döntés* (azaz annak eldöntése, hogy adott esetben az Unió vagy egy tagállama-e a „megfelelő” alperes) az Unió hatáskörébe tartozik.⁴⁸

4.2. A Bíróság szerint tehát az autonómiával nem összeegyeztethetetlen egy szabadkereskedelmi megállapodással létrehozott olyan vitarendezési fórum, amely *nem jogosult a CETA rendelkezésein kívül az uniós jog értelmezésére vagy alkalmazására*, ellenben a CETA-t az Unióra és Kanadára vonatkozó „nemzetközi jogi szabályok és elvek” szerint értelmezi és alkalmazza. Azt is tekintetbe vette a Bíróság, méghozzá hangsúlyos módon, hogy – eltérően pl. az Achmea-ítéletben vizsgált Unión belüli BIT-től vagy az EJEE-csatlakozástól – az EU és Kanada között a kölcsönös bizalom elve nem alkalmazandó, nem releváns.⁴⁹

4.3. Azzal együtt, hogy valóban van jelentősége a fenti eltéréseknek, nem valószínű, hogy a szakmai közvélemény különösebben meglepődött volna azon, ha a Bíróság éppen ellenétes döntést hozott volna, összeegyeztethetetlennek nyilvánítva a CETA vitarendezési mechanizmusát az uniós jog autonómiájával.⁵⁰ Míg az Achmea-ítéletben a Bíróság lépésről lépésre követi a 2/13. sz. vélemény logikáját és feltételrendszerét, a CETA-véleményben *nem*, és bizonyos kérdésekre (ha csak azért is, hogy azokat elhatárolja a korábbi döntéseitől) a válaszadás elvárható lett volna. A CETA-vitarendezés kapcsán például e megállapodás *nem hoz létre az Európai Bíróság előzetes bevonására*

irányuló eljárást – ellentétben az EJEE-csatlakozásról szóló megállapodásban szereplő, részletesen kidolgozott mechanizmussal.⁵¹ Persze a fenti érvek okán a Bíróság logikája ezt nem teszi szükségessé, de a probléma talán bonyolultabb (és a korábbi ítélkezési gyakorlat fényében: jelentősebb) annál, hogy a Bíróság egyáltalán ne foglalkozzon a kérdéssel.⁵²

Érdekes módon a CETA véleményben a továbbiakban az Európai Bíróság *egyáltalán nem foglalkozik az EUMSZ 344. cikkével* sem, amely pedig prominens helyet foglal el a külső fórumok uniós joggal kapcsolatos (tényleges vagy esetleges) hatáskörével kapcsolatos korábbi ítélkezési gyakorlatában – elég csak a MOX Plant ítéletre vagy ismét a 2/13. sz. véleményre gondolni. A Bíróság továbbá megnyugvást talált abban a körülményben, hogy a CETA ISDS-fórumok az uniós bírósági rendszeren kívül helyezkednek el – de ez a helyzet, amely a megoldás része volt a véleményben, egyúttal problémát is jelenthet: mi van akkor, ha egy ISDS-fórum mégiscsak hoz az uniós jog értelmezéséről (adott esetben nem megfelelő) döntést?⁵³

Azzal pedig különösen lehet vitázni, hogy *a CETA-t valóban el lehet-e ilyen élesen választani az uniós jogtól*, különös tekintettel arra, hogy a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata értelmében az Unió által kötött nemzetközi szerződések – amilyen a CETA is – hatálybalépésük pillanatától az uniós jog „integráns részét” képezik.⁵⁴

IV. Következtetések

1. Az Európai Unió Bírósága, amely a *nemzetközi jog felé alapvetően nyitott hozzáállást* tanúsít, amikor az uniós jog autonómiája védelmében szükségesnek látja, a két jogrend különállását hangsúlyozza, és *kontrollálja a két jogrend közötti átjárhatóságot*⁵⁵ – a saját gondolatmenete szerint ilyenkor nem egyebet, mint az Unió és az *uniós jogrend önálló létét védelmezi*, hiszen az autonómia az alkotmányosodott uniós közjog nélkülözhetetlen alapköve.⁵⁶

51 FRANCISCO DE ÁBREU DUARTE: *Autonomy and Opinion 1/17 – a matter of coherence?* European Law Blog 31 May 2019 <http://europeanlawblog.eu/2019/05/31/autonomy-and-opinion-1-17-a-matter-of-coherence/> (2019.10.05.).

52 E kérdésre csak az intézmények és tagállamok által tett észrevételek összefoglalásában találunk utalást (78. pont).

53 STEVE PEERS: *'We "aren't" the world': the CJEU reconciles EU law with international (investment) law.* EU Law Analysis 2 May 2019 <http://europeanlawanalysis.blogspot.com/2019/05/we-arent-world-cjeu-reconciles-eu-law.html> (2019.10.05.).

54 Elsőként lásd 181/73. sz. Haegeman kontra Belgium ügy (EU:C:1974:41), 5. pont.

55 Ahogy az Achmea-ügyben fogalmazott a Bíróság: a feladata az „uniós jog koherenciájának, teljes érvényesülésének és autonómiájának, valamint végső soron a Szerződésekkel létrehozott jog sajátos jellegének” biztosítása (C-284/16. sz. Achmea-ügy, 35–37. pont).

56 VAN ROSSEM: i. m. 42.

46 A Bíróság 1/17. sz. véleménye, 113. és 133–134. pont.

47 1/17. sz. vélemény, 131. pont.

48 Lásd a CETA 8.21. cikkét és az 1/17. sz. vélemény 132. pontját.

49 1/17. sz. vélemény, 121–122. és 129. pont.

50 Lásd pl. MAURO GATTI: *Opinion 1/17 in Light of Achmea: Chronicle of an Opinion Foretold?* European Papers 2019. 1. sz. 108–121.

Tanulmány

Különösen érzékeny kérdésnek bizonyult e viszonyrendszer azon dimenziója, ahol az uniós jog autonómiáját a *külső fórumok megengedhetőségével* kell összevetni. A joggyakorlatból egyértelművé vált, hogy elvi szinten egy ilyen fórum létrehozatala nem ellentétes az uniós jog autonómiájával, ám szigorú *eseti* alapú vizsgálat után dönthető csak el, hogy egy adott fórum mennyiben kompatibilis az uniós jogrend sajátosságaival.

Az Achmea-ítélet után némelyek felvetették, hogy az Európai Bíróságnak az ISDS-mechanizmussal mint olyannal lenne uniós jogi szempontból problémája, de ez nem állítható, hiszen mint láttuk, számos nem ISDS jellegű vagy választottbírói karakterű nemzetközi bírói fórumot is az uniós jog autonómiájával inkompatibilisnek ítélt,⁵⁷ a CETA ISDS rendszerét pedig az uniós joggal összeegyeztethetőnek minősítette. A CETA vitarendezési rendszere ennek okán követendő gyakorlatot jelenthet az Unió további szabadkereskedelmi megállapodásai számára.⁵⁸ Nem feledkezhetünk meg arról sem ugyanakkor, hogy a Bizottság javaslatot tett egy *multilaterális beruházási bíróság* létrehozatalára, mintegy az egyedi ISDS jellegű mechanizmusokat kiváltandó.⁵⁹

2. Kérdésként felvethető viszont, hogy az Achmea-ügyben tett megállapítások mennyiben vonatkoztathatók az Energia Charta Egyezmény keretében (26. cikk) működő ISDS-rendszerre, tekintettel arra, hogy e szerződésnek Olaszország kivételével minden EU-tagállam részes fele.⁶⁰

A CETA sajátos ISDS-rendszere mindenestre nem bizonyult összeegyeztethetetlennek az uniós joggal, és a Bíróság érvelésében kiemelt helyen szerepelt az a megállapítás (és egyúttal az Achmeához képest kimutatható eltérés), hogy a CETA vitarendező fórumok nem értelmezhetik az uniós jogot, csak a magát CETA-t. A CETA viszont az Unió által megkötött nemzetközi szerződés, amely a Bíróság állandó gyakorlata értelmében az uniós jog integráns részét képezi. Így a *CETA és az uniós jog éles elhatárolhatósága vitatható* lehet.

Az Unió egyébiránt két külső fórum, a *WTO Vitarendezési Testület és a Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék joghatóságának alá van vetve*, azonban e két testület joghatóságának, illetve e vitarendezési rendszereknek az uniós joggal való összeegyeztethetőségéről a Bíróságnak (eddig legalábbis) nem kellett nyilatkoznia, mert erre vonatkozó kérelem nem került elé.⁶¹ Természetesen a Bíróság csak az elé kerülő jogvitákkal vagy értelmezési kérdésekkel foglalkozhat, de az ismeretesen kreatív testülettől nem lenne meglepő, ha közvetett relevancia okán kitért volna e kérdésre valamilyen kapcsolódó kontextusban – témakörünk szempontjából ez azért is lehetne különösen érdekes, mivel e két fórum joghatóságának az Unió éppen maga által kötött nemzetközi szerződések folyamánaképp van alávetve. E fórumok értékelésének hiányában viszont az uniós jog autonómiája és a külső nemzetközi fórumok közötti relációról teljes képet nehezen alkothattunk, és így a viszony megítélése némiképp *ad hoc* jellegű, eseti alapú marad – ami egyébiránt *nagyban emlékeztet a nemzetközi jog és az uniós jog általában vett viszonyának az Európai Bíróság általi megítélésére*.⁶²

3. A nemzetközi jog és az uniós jog viszonya, benne az Unió által kötött nemzetközi szerződések státusza továbbra is *számos értelmezési és jogalkalmazási kérdést felvet*, különösen azon esetekben, amikor e megállapodások valamilyen bírói vagy választottbírói vitarendező fórum felállításáról is rendelkeznek. Az *uniós jog autonómiája akadályát képezheti az ilyen megállapodások megkötésének, de nem szükségszerűen* minden esetben – a CETA-velemény alapján leegyszerűsítve úgy is fogalmazhatnánk: minél jobban elkülönül az uniós jogtól egy nemzetközi megállapodás, és minél *távolabb esik* az uniós jogtól a létrehozandó fórum hatásköre, annál valószínűbb, hogy átmehet a Bíróság mércéjén. Az uniós jog autonómiája azonban *nem fér össze olyan vitarendezési mechanizmusokkal, ahol az Unió Bíróságának autentikus értelmezési és vitarendezési hatásköre veszélybe kerülne*. Márpedig – ahogy Bruhács János fogalmaz – az Unió bírósága az uniós jog alkalmazási körében „kizárólagos joghatóságot vindikál a jogviták eldöntésére” és ilyenképpen akár „megkérdőjeleződhet a nemzetközi jog autoritása” is.⁶³

57 GÁSPÁR-SZILÁGYI: i. m. 362.

58 MARC BUNGENBERG – CATHARINE TITI: *CETA Opinion – Setting Conditions for the Future of ISDS*. EJIL Talk! 5 June 2019 <https://www.ejiltalk.org/ceta-opinion-setting-conditions-for-the-future-of-isds/> (2019.10.05.).

59 Lásd Submission of the European Union and its Member States to UN-CITRAL Working Group III: Establishing a standing mechanism for the settlement of international investment disputes. 18 January 2019 https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/january/tradoc_157631.pdf (2019.10.05.) és [http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/api/stages/report/current/theme/a-balanced-and-progressive-trade-policy-to-harness-globalisation/file/multilateral-investment-court-\(mic\)](http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/api/stages/report/current/theme/a-balanced-and-progressive-trade-policy-to-harness-globalisation/file/multilateral-investment-court-(mic)) (2019.10.05.).

60 BLANCK: i. m. Nagy Csongor István szerint mindenestre az ítéletet nem tanácsos kiterjesztően értelmezni, így pl. az Energia Kartában szereplő intézményesített vitarendezéshez hasonló megoldásokra sem feltétlenül vonatkozik. Lásd ISTVÁN CSONGOR NAGY: *Intra-EU Bilateral Investment Treaties and EU Law After Achmea: „Know Well What Leads You Forward and What Holds You Back”* German Law Journal 2018. 4. sz. 34.

61 GÁSPÁR-SZILÁGYI: i. m. 362.

62 Lásd erről részletesen MOHAY ÁGOSTON: *A nemzetközi jog érvényesülése az uniós jogban*. Pécs, PTE ÁJK Európa Központ. Publikon Kiadó, 2019.

63 BRUHÁCS JÁNOS: *A nemzetközi jog tegnap és ma*. Állam- és Jogtudomány 2013. 3–4. sz. 22.

Zaccaria Márton Leó adjunktus, Debreceni Egyetem

A munkavállalók tagállamok közötti kiküldésének módosított szabályozása a szolgáltatásnyújtás szabadsága és a munkavállalói alapjogok metszéspontjában*

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 45. cikkében garantált szabad munkavállalás joga több oldalról rendelkezik alapvető jogi garanciákkal, amelyek elsődlegesen a tagállamok közötti munkavállalás szabadságának gazdasági oldalát érintik. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a munkavállalók szociális érdekei szintén a védendő érdekek közé tartoznak, ugyanis a hagyományos munkajogi, szociális szempontú érdekek védelme nélkül a munkavállalók szabad mozgása indokolatlan korlátok közé szorulhat. Vagyis a munkavállalók szabad mozgásának elve egyfajta érdekkettősséget mutat, azonban tisztán látszik azon döntéshozói törekvés, amely a szociális oldalt erősítené. A munkavállalók tagállamok közötti kiküldéséről szóló 96/71/EK irányelv 2018. évi módosítása több ponton konkretizálta vagy éppen továbbfejlesztette a munkavállalók jogait olyan lényeges területeken, mint például az egyenlő díjazás elve. Jelen tanulmányban a módosítás hátterére és lényegi elemeire koncentrálna vizsgálom a munkavállalók szabad mozgása e vetületének aktuális kérdéseit.

I. Bevezető gondolatok

1. Az EU szociálpolitikájában a munkavállalói (szociális) jogvédelem területe szoros összefüggésben áll a munkavállalók számára az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 45. cikkében biztosított szabad mozgás jogaival.¹ Maga a szociális indíttatású jogvédelem természetesen nemzeti határokon belül éppoly fontos, mint a tagállamok közötti munkavállalói mobilitás vonatkozásában.² Megállapítható azonban, hogy a legalapvetőbb munkajogi biztosítékok hiányában e szabadság tulajdonképpen olyan korlátok közé szorulhat, amelyek ellehetlenítik annak gyakorlását, így az EUMSZ 45. cikke egyfajta támogatást igényel erről az oldalról.³ Következésképpen az uniós szociálpolitikában –

és annak legújabb területén, a Szociális Jogok Európai Pillérében (a továbbiakban: Pillér)⁴ – a munkavállalók jogi helyzetének vizsgálata során elengedhetetlen a szabad mozgással kapcsolatos kérdésekre is kitérni.⁵ Főként pedig arra tekintettel kell erre kitérni, hogy a munkavállalók tagállamok közötti mozgására gyakorlatilag speciális szabályok is vonatkoznak a posting formájában.⁶ Másként fogalmazva: a tagállamok közötti szabad mozgáshoz való jog munkajogi-szociális aspektusa nagyrészt a tagállamok közötti kiküldési szabályozással írható le, de az alapjogi kapcsolódású, a munkavállalói mobilitásra épülő

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

1 STEFANO GUIBBONI: *Social Rights and Market Freedom in the European Constitution: A Re-Appraisal*. European Labour Law Journal. 2010. 2. sz. 166. és 182.

2 A munkavállalók szabad mozgása és a szociális természetű jogvédelem szükségszerű kapcsolatára mutat rá REICH, összefüggésben a posting által érintett alapvető jogokkal és szabadságokkal. Lásd részletesen NORBERT REICH: *Free Movement v. Social Rights in an Enlarged Union – the Laval and Viking Cases before the ECJ*. German Law Journal. 2008. 2. sz. 125–161.

3 STEFANO GUIBBONI: *Being a worker in EU law*. European Labour Law Journal. 2015. 3. sz. 224–226.

4 Szociális Jogok Európai Pillére, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_hu.pdf (2019.11.22.).

5 Még akkor is, ha NEAL szerint e téma alapos körüljárása és a kapcsolódó jogok érvényesítése hagyományosan jelentős nehézségeket okoz az EU-s joganyagban és az egységes belső piacon. Lásd ALAN C. NEAL: *Freedom of Movement for Employers and Employees in the European Union: Some Observations from the Perspective of a High-Wage Economy*. European Labour Law Journal. 2013. 1. sz. 33–71.

6 A tagállamok közötti szabad mozgás jogaival kapcsolatosan általánosan lásd az Európai Parlament és a Tanács 2004/38/EK irányelve (2004. április 29.) az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról, valamint az 1612/68/EGK rendelet módosításáról, továbbá a 64/221/EGK, a 68/360/EGK, a 72/194/EGK, a 73/148/EGK, a 75/34/EGK, a 75/35/EGK, a 90/364/EGK, a 90/365/EGK és a 93/96/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

Tanulmány

kérdéskör is szerves részét képezi a Pillér reformelképzeletének.⁷

2. E szabadság komplementereként megemlítendő, hogy a munkavállalók a munkaerőpiacon nem kizárólag „szociális” alanyokként – azaz a jelzett jogvédelem szükségképpen élvezőiként – tűnnek fel, hanem gazdasági tevékenységük valójában a szolgáltatásnyújtás szabadsága körébe is esik.⁸ Ez viszont még inkább komplexszé teszi a szociális természetű jogok vizsgálatát, ugyanis szolgáltatásnyújtóként szükségképpen a munkaerőpiaci (gazdasági) pozíciók nem kívánt torzításához vezetne az, ha a munkavállalók túlzottan erős státuszvédelemben részesülnek. Ez ugyanis alapvetően ellentmondana a piac működési elveinek. Szignifikáns kettősség jellemzi ugyanakkor e mechanizmusok kollízióját, ugyanis a munkavállalók gazdasági alanyokként – elvileg – egyenlő feltételek mellett tűnhetnek fel a munkaerőpiacon, azaz védelmükre szükség sincs. A munkavállalás szabadságának ideája azonban nem vezethet a közös, uniós szintű munkajogi garanciák lebontásához,⁹ hiszen bár irreleváns az, hogy mely tagállamban, de valamelyikben biztosan szociális, munkajogi normák kell, hogy védjék a munkavállalókat gazdasági mobilitásuk során. Márpedig e tekintetben a tagállamokon átívelő munkavégzés különösen kockázatos a munkavállalók számára.

3. A fentiekre tekintettel egy, a jelzett dualitásban jelen lévő, sajátos kapcsolódási pont képezi a mostani elemzés tárgyát, ugyanis a munkavállalás szabadságát és a szolgáltatásnyújtás szabadságát összeköti a posting szabályozása, azaz a munkavállalók másik tagállamba történő ideiglenes kiküldésének munkáltatói lehetősége.¹⁰ Bár a posting¹¹ döntően a szolgáltatásnyújtás szabadságára, és nem a munkavállalás szabadságára épül alapjogi szempontból – tekintettel arra, hogy a kiküldött munkavállalók ténylegesen nem lépnek be a fogadó állam munkaerőpiacára¹² –, maga a posting szabályozás is elsődleges fontos-

ságúként tekint a szabad mozgásra,¹³ vagyis a munkavállalók érdekei, jogai körében e témakörök mégis összefüggnek egymással. Alapvetően nem tilos ilyen módon gazdálkodni a munkaerővel, ugyanakkor az aktuálisan felülvizsgált szociálpolitikai területen¹⁴ jelentős korlátozások, kifejezetten a munkavállalók gazdasági és szociális érdekeit védő normák vannak jelen, olyanok, amelyek adott esetben akár az említett alapszabadságokat is korlátozhatják, mégis szükségesek a munkaerőpiacon. E körben azt is fontos megemlíteni, hogy a posting keretei közötti munkavállalói mobilitás csak az egyik alapvető módja a munkaerő szabad áramlásának,¹⁵ habár annak szabályozása speciális és egyébként is az egyes eltérő területek még a szabad mozgás körében eltérő uniós jogi (munkajogi, szociális jogi) normákat feltételeznek. További, a munkavállalás szabadságához és a szociális és gazdasági alapjogokhoz szintén szorosan kötődő munkavállalási forma például az idénymunka vagy a határozott időtartamú munkavállalás.¹⁶

Mindezen sajátosságok ellenére a posting alapvetően gazdasági karakterű tevékenység, amelyben nem a munkavállalói szociális érdekek dominálnak, annak ellenére, hogy az ilyen típusú garanciák jelenléte minden gyakorlati nehézség ellenére is esszenciális.¹⁷ A tanulmány ennek megfelelően elsősorban a kiküldött munkavállalók jogi helyzetét érdemben meghatározó garanciális minimumelvárásokról szól, méghozzá a Pillér elveire, alapjogaira és az Európai Unió Alapjogi Kartájának (a továbbiakban: Karta) releváns rendelkezéseire is tekintettel. Kérdés ugyanis, hogy az új szabályozás mennyiben lehet hatékony, illetve, hogy ezzel egyidejűleg mennyire lehetnek „munkavállalóbarátok” eme új szabályok. E törekvések persze még a módosított szabályozás mellett is meg-

7 Björn Hacker: *A European Social Semester? The European Pillar of Social Rights in Practice*. European Trade Union Institute, Working Paper, Brüsszel 2019. 5., 5. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3402869 (2019. december 27.).

8 EUMSZ 56–57. cikk.

9 Frans Pennings: *European Social Security Law (6th edition)*. Cambridge–Antwerp–Portland, Intersentia, 2015, 138–144.

10 A posting azokat az eseteket foglalja magában, amelyekben az egyik tagállamban működő munkáltató a szolgáltatásnyújtás szabadságának keretei között egy másik tagállamba küldi ki munkavállalóit ideiglenesen munkavégzés céljából egy másik munkáltatóhoz. A kiküldött munkavállalók a fogadó tagállam munkáltatójának irányítása és ellenőrzése alatt állnak, a rájuk nézve alkalmazandó jogot az irányelvi szabályozás meghatározza.

11 Lásd a szabályozási oldalt: az Európai Parlament és a Tanács 96/71/EK irányelve (1996. december 16.) a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről és az azt módosító az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/957 irányelve (2018. június 28.) a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről szóló 96/71/EK irányelv módosításáról.

12 C-113/89. Rush Portuguesa Lda kontra Office national d’immigration és C-307/09. Vicoplus SC PUH (C-307/09), BAM Vermeer Cont-

racting sp. zoo (C-308/09) és Olbek Industrial Services sp. zoo (C-309/09) kontra Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ítélet.

13 96/71/EK preambulum (1) bekezdés és az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/957 irányelve (2018. június 28.) a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről szóló 96/71/EK irányelv módosításáról preambulum (1) bekezdés.

14 A 2018-as módosítások alapjai 2014-ben láttak napvilágot, a korábbi javaslat pedig 2016-ban. E korábbi törekvésekről lásd Hungler Sára: *A kiküldési irányelv tervezett reformja*. JTI blog, MTA TK JTI, 2016. június 24. <https://jog.tk.mta.hu/blog/2016/06/a-kikuldetesi-iranyelv-tervezett-reformja> (2019.11.22.) A módosító irányelvet 2018. június 28-án hirdették ki.

15 Erik Sjödin: *Labour Market Regulations as Restrictions. A Developmental Study of ECJ Case Law at the Interface between Free Movement and Posting of Workers*. In: Stefan Evju (szerk.): *Cross-Border Services, Posting of Workers, and Multi-Level Governance*. University of Oslo, Faculty of Law, Oslo, 2013, 21–22. <https://www.jus.uio.no/ifp/english/research/projects/freemov/publications/books/193.pdf> (2019. december 27.).

16 Anne-Pieter van der Mei – Pauline Melin – Zvezda Vankova – Herwig Verschueren: *The external dimension of EU social security coordination*. European Labor Law Journal. 2018. 2. sz. 83.

17 Kártyás Gábor: *A kiküldött munkavállalókra vonatkozó uniós joggyakorlat fejlődésének elemzése, különös tekintettel a magyar vonatkozású esetekre*. Magyar Munkajog/Hungarian Labour Law Journal. 2017. 1. sz. 45. és 55.

kérdőjelezhető hatékonyságúak, ugyanis a posting szabályozása jó példa arra, hogy a tagállamok közötti gazdasági és versenyképességi differenciák nem vagy csak nagyon nehezen oldhatók fel uniós szabályozási szinten.¹⁸

A munkavállalók szabad mozgásának e speciális területe áll tehát jelen kutatás fókuszában, kitérve az azt támogató, esetleg korlátozó szabályokra, illetőleg a szociális természetű jogvédelem lehetőségeire az uniós munkavállalók tekintetében. *A szolgáltatásnyújtás alapja ugyanis a munkavállaló-munkáltató reláció, amely azonban értelmezhetetlen a munkavállalói jogok valódi jogi garanciái nélkül,*¹⁹ függetlenül a munkavégzés helyétől vagy módjától. Erre is tekintettel jelen tanulmányban – amely egy nagyobb volumenű kutatómunka integráns részét képezi²⁰ – az új posting szabályozás²¹ kerül részletes elemzésre olyan kérdéseket megválaszolva, amelyek a Pillér keretei közötti, magasabb szintű szociális védelem köré csoportosíthatók. Az elemzésnek nem célja ugyanakkor az irányelvi normák részletekbe menő feldolgozása, ezek közül ugyanis csak azok kerülnek kiemelésre, amelyek koncepcionálisan és érdemben kapcsolódnak a munkavállalók alapvető szociális jogaihoz, illetőleg azok, amelyek a munkavállalók szabad mozgása tekintetében is relevánsak.

II.

A posting szabályozásának összefüggése a munkavállalók alapvető jogaival, különös tekintettel a Pillérré

1. A bevezető gondolatok körében kifejtett általános szociálpolitikai kapcsolódási pontok ismeretében is felmerülhet az a kérdés, hogy a munkavállalók tagállamok közötti kiküldésének szabályozása hogyan kapcsolódik a kutatás témáját képező munkavállalói jogvédelemhez, miközben arról döntően gazdasági tevékenységként, szolgáltatásként beszélhetünk.²² Álláspontom szerint *a szabályozás lényegét éppen a munkavállalókra vonatkozó, a munkavégzés helyétől (tagállamtól) függetlenül garantálható szociális természetű minimumok jelentik*, ugyanis abban az esetben, ha a munkavállaló kikerül a saját tagállam

mának munkajogi fennhatósága alól, kiszolgáltatottá válik, jogi helyzete bizonytalan lesz.²³ Mindez azonban nem vezethet ahhoz sem, hogy adott esetben túlságosan magas szintű szertenderdeket rögzítsen a jogalkotó, hiszen utóbbiak versenykorlátozó hatása komoly veszélyt jelent a szolgáltatásnyújtás szabadságára nézve.²⁴ Nehézséget okoz a szabályozásban az is, hogy nem lehet kétséget kizáróan közös munkavállalói és munkáltatói érdekekről beszélni, hiszen a kiküldés természeténél fogva bizonyos súrlódások – elsősorban a kiküldött személy szociális körülményeire nézve – elkerülhetetlenek, így a munkavállalói jogvédelem alapvető normái éppen eme kihívásokra igyekeznek reagálni.

Természetesnek hat, hogy a posting szabályozás speciális szabályanyagán túl minden kiküldött munkavállalóra vonatkoznak azon közös munka- és szociális jogi normák, amelyek minden tagállami munkavállalót megilletnek. Ezt azért fontos megemlíteni, mert a posting irányelv reformja – habár kétségtől hordoz egyfajta különös karaktert munkaerőpiaci jelentőségénél fogva²⁵ – nem szemléltető önmagában, nem ragadható ki abból az általános folyamatból és gondolatiságból, amely napjainkban jellemzi az uniós szociálpolitikát. Konkrétabban, *a szociálpolitikának elsősorban a munkavállalói jogokat érintő aspektusai relevánsak, ugyanis az új posting irányelv volt gyakorlatilag az első olyan jogalkotási eredmény, amely a Pillér égisze alatt*²⁶ látott napvilágot. Ez pedig azt bizonyítja, hogy valóban az uniós munkaerőpiaci kérdések egyik legégetőbb problémájaként kell erről beszámolnunk. Így pedig könnyen kimutathatónak tűnik az összefüggés a munkavállalói jogvédelemmel, ugyanis akár alapjogi szemszögből,²⁷ akár a Pilléren keresztül szemléljük azt, lényegében számos kulcsterületet (munkához való hozzáférés, egyenlő bánásmód, munkafeltételek, a szociális biztonságon keresztül a szociális védelem is) átölel ez a szabályozás. Továbbá mivel az új normák – többek között – éppen az eredeti irányelv gyakorlatban felmerülő problémáira reagálnak, ezért valóban fontos fejleményként említhetjük ezen irányelv munkavállalói jogvédelmi mechanizmusainak megerősítését. Mindezen szempontok tehát a munkavállalói jogok rendszerében értelmezendők, márpedig nézetem szerint

18 HUNGLER SÁRA: *Nemzeti érdekek és szociális integráció az Európai Unióban – Az Európai Jogok Szociális Pillérének kísérlete az integrációra.* Állam- és Jogtudomány. 2018/2, 43.

19 KISS GYÖRGY: *Munkajog.* Osiris, Budapest, 2005, 36–37., 53. és 59–60.

20 A kutatás a munkavállalói jogvédelemről szól, különösen annak napjainkban megfigyelhető változásairól az uniós szabályozásban.

21 Szükséges megjegyezni, hogy az irányadó 96/71/EK irányelv átfogó módosítását végrehajtó (EU) 2018/957 irányelvet Lengyelország és Magyarország megtámadta az Európai Unió Bírósága előtt 2018. október 2-án és 3-án. A kérelmező tagállamok – többek között – az új irányelv nem megfelelő jogalapjára és az EUMSZ 56. cikkének megsértésére hivatkoztak. A keresetekkel kapcsolatban nem született ítélet a kézirat lezárásáig (2019. november 30.).

22 96/71/EK irányelv preambulum (3).

23 (EU) 2018/957 irányelv preambulum (10) bekezdés.

24 A piaci szempontból „protekcionista” és – munkavállalói szempontból – „jogvédő” szemléletű gazdasági integráció a szociális értékeket tekintve egyébként is komoly dilemmát okoz az uniós integráció egészére nézve. Lásd NICOLA COUNTOURIS – SAMUEL ENGBLOM: *Protection or Protectionism? A Legal Deconstruction of the Emerging False Dilemma in European Integration.* European Labour Law Journal, 2015/1, 20–47.

25 (EU) 2018/957 irányelv preambulum (9), (10) és (24) bekezdés.

26 *Joint statement on the revision of the Posting of Workers Directive.* Európai Bizottság, Brüsszel, 2018. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_1405 (2019.11.22.).

27 Lásd tipikusan a Karta 21. (a megkülönböztetés tilalma) és 31. cikkét (igazságos és tisztességes munkafeltételekhez való jog).

Tanulmány

a posting szabályozásból számos általános következtetés is levonható, ugyanis mivel e szabályok egy olyan, munkavállalói oldalon gazdasági kockázatokat rejtő helyzetre reagálnak, amely tagállamokon átívelő jelentőségű, ezért az idézett alapszabadságok és általában a munkaerőpiac működési mechanizmusai is megjelennek az új szabályozásban is.

2. Még a fenti, elsősorban a munkavállalók jogi helyzetére fókuszáló okfejtés mellett is megkérdőjelezhető ugyanakkor a szabályozás hatékonysága.²⁸ *Kérdés ugyanis, hogy mennyiben támogatja a tagállamok (munkáltatók) gazdasági érdekeit egy erős(ebb), munkavállaló fókuszú szabályozás, illetőleg ez mennyiben segítheti elő a munkavállalók mint gazdasági szereplők aktivitását és mobilitását.*²⁹ A szabályozásban a munkavállalói érdekek védelme tehát fontos szerepet kap, ami – többek között – az egyenlő munkáért egyenlő bér elv megerősítésében nyilvánul meg.³⁰ Utóbbi elv szociális karaktere mellett persze gazdasági aspektusa is erőteljes, vagyis e szempontok nem függetleníthetők egymástól teljes mértékben. Abban azonban konszenzus figyelhető meg döntéshozói oldalon, hogy a hatékony, valóban a posting céljával összeegyeztethető szabályozás nem létezhet a munkavállalók alapvető érdekeinek megfelelő szintű garantálása nélkül, márpedig erre tekintettel a szabályozás hatékonyságára nézve mindenképpen érdemes a Pillér és más szociális természetű vívmányok figyelembevétele is.

Bár a posting – annak nyilvánvaló szociális relevanciája ellenére – nem jelenik meg önállóan a Pillérben,³¹ annak szociális és munkajogi kérdéseivel mégis szükséges számolni szabályozási szinten, főként a munkavállalók jogvédelme tekintetében.³² Ezek alapján továbbá *a szabályozás összefüggése nem megkérdőjelezhető néhány, az uniós szociálpolitikában aktuálisan napirenden lévő, a munkavállalók alapvető jogvédelmét megerősítő szabályozási területtel (például munkáltatói tájékoztatás,³³ Európai Munkaügyi Hatóság létrehozása³⁴), márpedig*

eme szociálpolitikai vonatkozások együttesen érdemben hatással vannak a munkavállalók szabad mozgására.

III.

A munkavállalók védelmében – a módosítás elveiről és ellentmondásairól

1. A Pillér elfogadása után néhány hónappal³⁵ az egyik fontos szabályozási területen érdemi eredményt elérve megszületett a munkavállalók tagállamok közötti kiküldéséről szóló több mint húszéves irányelv átfogó módosítása.³⁶ E pozitív fejlemény tükrözi azon folyamatok munkajogi szabályozási reflexióját, amelyek a Pillért és annak reformfolyamatait is életre hívták.³⁷ Ebben a körben már-már jelképesnek tekinthető, hogy a posting irányelv az első valódi eredmények között lehet.³⁸ E reform centrális eleme a minimálbérre és általában a díjazás minimumára vonatkozó szabályozás,³⁹ ugyanakkor tisztázandó lenne szabályozási vagy joggyakorlati szinten az is, hogy az előírt minimumdíjazásba milyen bérélemek tartoznak.⁴⁰ Érdemes megemlíteni, hogy *ezek a reformok alapvetően szociális indíttatásúak, és annak ellenére célozzák a munkavállalók magas fokú érdekvédelmét, hogy gazdasági, munkaerőpiaci szempontból ez a fajta garanciális szabályanyag bizonyos negatív hatásokkal is járhat.*⁴¹ A reform szükségességét alátámasztja a posting ke-

EK, a 492/2011/EU és az (EU) 2016/589 rendelet módosításáról, valamint az (EU) 2016/344 határozat hatályon kívül helyezéséről.

35 A Pillért a göteborgi szociális csúcson, 2017. november 27-én fogadták el a tagállamok.

36 FRANK HENDRICKX: *The European Social Pillar: A first evaluation*. European Labour Law Journal. 2018. 1. sz. 5.

37 FRANK HENDRICKX: *Editorial: The European pillar of social rights – Interesting times ahead*. European Labour Law Journal. 2017. 3. sz. 191.

38 Ugyanígy határozott a Bizottság elképzelése a munkaidő-irányelv vagy a postinghoz szorosan kötődő szociális koordinációs rendelet modernizálása kapcsán is.

39 Az irányelvben szabályozott minimumfeltételek között kulcsfontosságúnak tekinti a díjazásnak a gyakorlatban egyébként számos problémához vezető kérdéskörét DUDÁS–RÁTKAI: i. m. 33–35.

40 ECKHARD VOSS – MICHELE FAIOLI – JEAN-PHILIPPE LHERNOULD – FELICIANO IUDICONE: *Posting of Workers Directive: Current Situation and Challenges*. European Union, 2016, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/579001/IPOL_STU%282016%29579001_EN.pdf (2019.11.22.), 32.

41 Amire szemléletesen mutat rá a posting kapcsán tipikusan citált keletnyugat szembenállás. Lásd a reform kapcsán REBECCA ZAHN: *Revision of the posted workers directive: a Europeanisation perspective*. Cambridge Yearbook of European Legal Studies. 2017. https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/ECA0E0AF75FB067C4B0C7651C5C15583/S1528887017000052a.pdf/revision_of_the_posted_workers_directive_a_europeanisation_perspective.pdf (2019.11.23.), 19. Idézi ROBERT VAN DER VLIES: *The Revision of the Posted Workers Directive: towards a full level playing field?* <http://elw-network.eu/wp-content/uploads/2018/03/Van-Der-VLIES.pdf> (2019.11.23.), 3.

28 Lásd részletesen DUDÁS KATALIN – RÁTKAI ILDIKÓ: *Kiküldetés az EU-n belül – jogalkalmazási dilemmák a gyakorlatban*. Munkajog. 2017. 1. sz. 33–35.

29 A posting jogi garanciáinak előtérbe helyezése és a munkavállalók védelme szerves részét képezi a szabad mozgás elősegítéséről szóló további reformoknak. Lásd Fair labour mobility: Commission welcomes agreement on the European Labour Authority. Európai Bizottság, Brüsszel, 2019. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_19_844 (2019.11.22.).

30 (EU) 2018/957 irányelv preambulum (6) bekezdés.

31 E kulcsterületek a következők: egyenlő bánásmód és egyenlő hozzáférés biztosítása a munkaerőpiaci lehetőségekhez, igazságos munkafeltételek és szociális biztonság.

32 Lásd összefoglaló jelleggel MONIKA SCHLACHTER: *Posting of Workers in the EU*. Pécsi Munkajogi Közlemények. 2010. 1. sz. 87–94.

33 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1152 irányelve (2019. június 20.) az Európai Unióban alkalmazandó átlátható és kiszámítható munkafeltételekről.

34 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1149 rendelete (2019. június 20.) az Európai Munkaügyi Hatóság létrehozásáról, a 883/2004/

retei között foglalkoztatott munkavállalók többmillió nagyságrendje,⁴² illetve az Európai Bizottság azon szándéka, mely szerint a munkavállalók szabad mozgásának kereteit megerősítendő támogatni kell a munkavállalói mobilitást.⁴³

Megjegyzendő, hogy a módosítások közvetlen elődjének tekinthető 2016-os reform alapvető célja volt a munkafeltételek javítása és a tisztességes verseny egyidejűleg történő erősítése,⁴⁴ vagyis a már említett szociális és gazdasági szempontok egyszerre jelentek meg a reformtervezet szövegében, noha az újabb fejlemények fényében nehéz elképzelni ezen aspektusok valódi egyensúlyát az új szabályozásban. Ez alapján megállapítható, hogy a versenytorzítás elkerülése már az első átfogó reform egyik prioritása is volt, azonban az (EU) 2018/957 irányelv még erőteljesebben megpróbálja ezt hangsúlyozni. Ennek leglátványosabb megjelenési formája az egyenlő bérezés szigorú követelménye. Összességében a szociális és a piaci oldal erősítése együtt *segítheti elő a tisztességes, nem torzító vagy versenykorlátozó piac megteremtését és fejlesztését, ugyanis a posting gazdasági jelentősége túl nagy ahhoz, hogy a munkáltatók által remélt finansziális előnyök háttérbe szoruljanak. Márpedig a munkavállalók szociális természetű érdekei és a postinggal remélt gazdasági előnyök szinkronja még nagyobb fokú normavilágosság esetén is nehezen képzelhető el.*⁴⁵

2. Az új szabályozási elvek lényege a következő kérdések vonatkozásában összegezhető: egyenlő munkáért egyenlő bér a kiküldött munkavállalók esetében is, hosszú távú kiküldés és a munkaerő-kölcsönzéssel való összefonódás egyes kérdései.⁴⁶ *Véleményem szerint a jogal-*

kotónak óvatosan kell közelítenie a „posting gazdaság”-hoz, hiszen a szolgáltatásnyújtás szabadsága és a szabad munkavállalás metszéspontjában egyfajta szükségszerű érték-választást látunk, ugyanis a szociális szempontok munkavállalói minimumjogok formájában történő érvényesítése további ellentmondásokhoz vezethet. A már említett egyenlő díjazás ennek ellenére központi szereplője a reformnak, ami az olcsó munkaerő dömpingjének⁴⁷ megakadályozását célozza, ez pedig ismét felveti az alapvető munkavállalói jogok és a szabad piaci (gazdasági) verseny kollíziójának veszélyét.⁴⁸ Habár éppen azon szempontok jogi konzerválásának elkerülése a reform egyik központi ideája, amelyek gyakorlatilag nyílt különbségtételt engednek meg a kiküldött és „saját” munkavállalók között, mégis aggályosnak tűnhetnek a fentebb leírtak. Bár munkavállalói oldalról kétségkívül a díjazás az egyik kulcskérdése a más tagállamban végzett munkának, mégis úgy tűnhet, hogy a tervezett reform nem megy túl a fennálló problémák és nehézségek látszólagos, tüneti kezelésén,⁴⁹ ugyanis maga az irányelv is számos más, a munkavégzés feltételeire vonatkozó alapvető garanciát sorol fel. Érdemes lenne tehát ezek továbbgondolását is napirendre tűzni, de ugyanígy nyitott kérdés marad egyelőre a kiküldött munkavállalók szociális biztonság-hoz való alapvető jogának problematikája is, különös tekintettel a szabad mozgásra⁵⁰ és a Pillérben foglalt további alapjogra.⁵¹

3. A fentiekből következhet ugyanis, hogy a kiküldött munkavállalók szociális érdekeinek megerősítése céljából – utalva ismét az egyenlő bánásmód elvére is – akár nagyobb léptékű, gyakorlatilag a szociális koordinációs rendelet átfogó reformját megvalósító jogszabályváltozásra is szükség lenne. Habár ennek lehetősége egyelőre távolinak tűnik, figyelemre méltó, hogy a posting irányelv reformját övező diskurzusban önállóan, kifejezetten a kiküldött munkavállalók érdekeinek védelme kapcsán is felmerült a tagállamok közötti szorosabb koordináció,

42 2014-es adat szerint ez kb. kétmillió volt, és folyamatosan, érzékelhetően emelkedett ez az arány (2010 és 2014 között például 45%-kal). Lásd http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-466_en.htm (2019.11.30.). 2015-ös adat szerint már biztosan meghaladja a kétmilliót, a növekedés 2015-ig pedig 41,3%, ami ugyan a teljes foglalkoztatotti csoportnak az EU-n belül 1%-át sem teszi ki (0,9%), mégis nagy számnak mondhatjuk. Szintén érdekes adat, hogy a teljes kiküldötti létszám biztosan több mint fele szomszédos országok közötti postingot jelent, ez a szám bizonyos szektorokban eléri a 80%-ot is. Lásd ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=15181&langId=en (2019.11.30.). A növekedés aránya 2010 és 2016 között már 69%, az összfoglalkoztatotti létszám pedig eléri a 2,3 milliót. Lásd ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19079&langId=en (2019.11.30.), 1.

43 *Commission presents reform of the Posting of Workers Directive – towards a deeper and fairer European labour market.* Európai Bizottság, Strasbourg, 2016. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-466_en.htm (2019.11.22.).

44 *Commission Staff Working Document. Executive Summary of the Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 96/71/EC concerning the posting of workers in the framework of the provision of services.* Európai Bizottság, Strasbourg, 8.3.2016 SWD(2016) 53 final. https://www.cep.eu/fileadmin/user_upload/cep.eu/Analysen/COM_2016_128_Entsendung_von_Arbeitnehmern/SWD_2016__53_Entsenderichtlinie.pdf (2019.11.22.).

45 Lásd részletesen BANKÓ ZOLTÁN – ZACCARIA MÁRTON LEÓ: *Posting irányelv reform előtt, alatt és után – fókuszban a munkavállalói jogvédelem* (?). Pécsi Munkajogi Közlemények. 2018. 1–2. sz. 144–145.

46 *Commission presents reform of the Posting of Workers Directive – towards*

a deeper and fairer European labour market. Európai Bizottság, Strasbourg, 2016. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-466_en.htm (2019.11.22.).

47 A C-244/04. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Németország Szövetségi Köztársaság ítélet 63. pontja és az ott hivatkozott C-369/96. Jean-Claude Arblade és Arblade & Fils SARL elleni büntetőeljárások (C-369/96. sz. ügy) és Bernard Leloup, Serge Leloup és Sofrage SARL (C-376/96. sz. ügy). ítélet 41. pontja.

48 Lásd részletesen a témában RICHARD GIESEN: *Posting: Social Protection of Workers vs. Fundamental Freedoms?* Common Market Law Review. 2003. 1. sz. 143–158.

49 Értve ez alatt a formális jogegyenlőség és a valódi egyenlő helyzet megerősítése közötti differenciát.

50 Lásd például a másik tagállamba történő kiküldés és a szociális koordinációs szabályozás összefüggését: C-527/16. Salzburger Gebietskrankenkasse és Bundesminister für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz kontra Alpenrind GmbH és társai ítéletet.

51 Tipikusan a Pillér II. fejezete sorolható ide a biztonságos és rugalmas foglalkoztatás jogaival, illetőleg a kollektív fellépéshez szükséges feltételek biztosításával.

Tanulmány

az egységesebb szociális biztonsági szabályozás lehetősége.⁵² Ennek az a magyarázata, hogy bár a tagállamok kétségkívül szabadon rendezhetik a szociális biztonsági rendszerek szabályozását nemzeti jogukban, ami a színes jogi hagyományok miatt⁵³ kifejezetten szerteágazó jogvédelmi megoldásokat eredményez, mégis – többek között – éppen a munkavállalók szabad mozgására és a szolgáltatásnyújtás szabadságára épülő posting teszi szükségessé a szociális jogok garantálásának összehangolását. Márpedig a kiküldött munkavállalók szempontjából – az említett bérezés jogi szempontjaira és más, lényeges munkakörülményekre kiterjedő kérdéseken túl – a szociális jogosultságok megszerzésének módja és garanciái legalább ilyen szignifikánsak. A *kiküldött munkavállalók jogvédelmi szempontból kiszolgáltatottabbak, mint ha a saját tagállamukban dolgoznának*,⁵⁴ és a posting irányelvben is rendezett szempontok éppen e kiszolgáltatottságtól védenek.⁵⁵

4. Ugyanakkor munkáltatói oldalon azok a szembetűnő különbségek, amelyek a mai napig fennállnak a „nyugati” és „keleti” munkavállalók foglalkoztatása között⁵⁶ – utalva itt elsősorban a bérezésre –, jelentős mértékben árnyalják az említett, várható pozitívumokat, ugyanis a foglalkoztatás költségei alapvetően behatárolják a szóban forgó munkáltatók gazdasági mozgásterét. Ellentmondásos jelenség ez ugyanakkor, hiszen a „keleti” munkáltatók éppen azért küzdhetnek saját érdekeik védelmében, hogy a munkafeltételek egyenlősége ne legyen szigorú jogi elvárás, míg a „másik oldalnak” a minél kiterjedtebb, a meghatározó munkafeltételeket és díjazást is magában foglaló egységesítés áll érdekében. A *szolgáltatásnyújtás szabadsága, illetve a szabad belső piac bizonyos „hibákat” produkálhat, ha a kiküldési szabályok nem kellően rendezettek*, vagy visszaélésre és gazdasági szükségszerűséggel indokolt,⁵⁷ de átláthatatlan jogi konstrukciókra is lehetőséget biztosítanak. Ha mindehhez hozzáteszük a munka-

vállalói, az esetek többségében a munkáltatói preferenciákkal nyilvánvalóan ellentétes érdekek halmazát, úgy a tanulmány elején említett optimizmus még inkább elokvens lehet, ugyanis e gazdasági és szociális érdekek összehangolása irányelvi szinten lehetetlen. Ráadásul, mivel a posting irányelv explicite rendezi jelenleg is az alapvető munkafeltételekkel szembeni elvárásokat, ezért a tagállami munkajogi előírások különbözősége sajátos reflexiót képez az irányelvi szabályozásra nézve olyan alapvető fogalmi kérdésekben is, mint a munkavállaló vagy éppen a minimálbér,⁵⁸ mivel a 96/71/EK irányelv nem határozza meg e fogalmakat.⁵⁹ E differenciák azonban nem jelenthetik a magasabb szintű, szociális motivációjú jogvédelem érdemi akadályait, főként a munkavállalás szabadságát és a szabad mozgás alapját szem előtt tartva. E tekintetben az alkalmazandó jogra vonatkozó uniós előírások alapvető garanciát jelentenek.⁶⁰

IV. A munkavállalói jogvédelem fundamentuma, azaz az egyenlő bánásmód elve

Countouris és Engblom teoretikus költői kérdésfeltevését idézve felvethető, hogy amennyiben a munkavállalók szabad mozgása kapcsán alapvető elvárás az eltérő tagállamokból érkező munkavállalók közötti egyenlő bánásmód elvének biztosítása, úgy ez miért nem evidens a különböző tagállamokból érkező munkavállalók által nyújtott azonos szolgáltatások (munkavégzés) esetében.⁶¹ Utóbbi alatt természetesen a postingot kell érteni, és érdemes felhívni arra is a figyelmet, hogy a munkavállalók szabad mozgása körében az egyenlőség elvét nehéz érvényre juttatni az eltérő tagállami munka- és szociális jogi rendszerek miatt,⁶² ráadásul a kiküldés mint gazdasági tevékenység körében erre sok esetben talán még az igény sincs meg ilyen egyértelműen. Fontos gazdasági összefüggésre mutathatunk rá e körben a munkáltatói és

52 *Joint press conference by Zornitsa Roussinova, Marianne Thyssen, Elisabeth Morin-Chartier and Agnes Jongerius on the revision of the Posting of Workers Directive*. Európai Bizottság, Brüsszel, 2018. <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-151861> (2019.11.12.).

53 VAN DER VLIES: i. m. 3.

54 Hiszen esetükben a munkavégzés helyének ideiglenes megváltozása eltérő feltételeket teremt olyan alapvető kérdések vonatkozásában is, mint a munkavállalók locus standija. Ez tagállamon belüli „kiküldés” esetén nem fordulhat elő.

55 Lásd részletesen BANKÓ-ZACCARIA: i. m. 146–147.

56 A számok nyelvén: 2014-es adat szerint az összes, posting keretei között dolgozó munkavállaló (kb. 2 millió ember) 54%-a érkezett másik tagállamba a 15 nyugati tagállamból, míg ez az arány a keleti bővítés után 86%. Lásd: https://www.cep.eu/fileadmin/user_upload/cep.eu/Analysen/COM_2016_128_Entsendung_von_Arbeitnehmern/cepPolicyBrief_COM_2016_128_Posting_of_Workers.pdf, 1. (2019.11.23.).

57 Gyakorlatilag az olcsó munkaerő könnyű és gyors beszerzéséről van szó. Lásd részletesen LISA BERNTSEN: *Precarious Posted Worlds: Posted Migrant Workers in the Dutch Construction and Meat Processing Industries*. International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations. 2015. 4. sz. 371–389.

58 Az irányelv részletes, fogalmakra is kiterjedő elemzésével összefüggésben lásd PRUGBERGER TAMÁS: *A munkaszerződés, a munkakör, valamint a munkavégzés helyének módosításával kapcsolatos magyar és uniós jogi rendezés összhangjának hiányosságairól*. Európai Jog. 2007. 4. sz. 34–41. és PRUGBERGER TAMÁS: *A munkavállaló szerződéstől eltérő foglalkoztatása, a posztting és a munkaerő-kölcsönzés*. Magyar Jog. 2016. 4. sz. 211–216.

59 Lásd részletesen BANKÓ-ZACCARIA: i. m. 148.

60 KÁRTYÁS GÁBOR: *A munkajog mint versenytényező – az alkalmazandó munkajog meghatározása nemzetközi tényállásoknál, különös tekintettel a kiküldetésekre*. Munkajog. 2019. 1. sz. 5.

61 NICOLA COUNTOURIS – SAMUEL ENGBLOM: *‘Protection or Protectionism?’: A Legal Deconstruction of the Emerging False Dilemma in European Integration*. UCL Labour Rights Institute On-Line Working Papers – LRI WP. 2015. 1. sz. 20–21.

62 HERWIG VERSCHUEUREN: *The European Internal Market and the Competition between Workers*. European Labour Law Journal. 2015. 2. sz. 129–133.

munkavállalói „mobilitás” kihívásai és gazdasági szükségessége metszéspontjában is.⁶³ *Mindenesetre az egyenlőség elve fogalmilag a munkavállalókat védi ugyan – tekintettel elsősorban tehát a tagállami munkaerőpiacok és gazdasági körülmények közötti differenciákra és az esetleges visszaélésekre –, de a kiszámíthatóság és a gazdasági lehetőségek behatárolhatósága munkáltatói érdek is.* Vagyis egyszerre szembesülünk a munkaerő szabad áramlása kapcsán egymással konkuráló gazdasági és szociális érdekekkel és egymással konkuráló tagállami szociális és munkajogi szabályozásokkal, de a közös pont mindenképpen az egyenlő bánásmód elve kell hogy legyen munkavállalói szempontból. Ugyanis maga a 2018-as posting szabályozás is kifejezetten utal arra, hogy nem az olcsó munkaerőért folytatott verseny, hanem a valódi termelékenység és egyenlő piaci esélyek elérésének „versenye” a szabályozás célja (legalábbis ez lenne a szabályozással elérni kívánt ideális állapot).⁶⁴

Központi kérdés tehát a kiküldött munkavállalók jogai tekintetében az egyenlő bánásmód elve, ezen belül is az egyenlő munkáért egyenlő bér elv konzekvens érvényre juttatása. *Alapvető probléma ugyanis, hogy a kiküldés helye szerinti tagállambeli bérvizonyok érintetlenül hagyják az egyébként azonos módon és helyen dolgozó, de másik tagállamból kiküldött munkavállalók díjazását,* ami adott esetben akár kollektív munkavállalói fellépéshez is vezethet, habár szigorú korlátok között.⁶⁵ Ez tehát gazdasági, szociális és jogi szempontból egyaránt sérelmes lehet a kiküldött munkavállalókra nézve. A jogalkotói akarat kétségkívül eme ellentmondásos helyzet felszámolására irányult; megjegyzendő, nem feltétlenül az újdonság erejével erősítve a korábban irányadó szabályokat.⁶⁶ Ugyanakkor a kérdés jelentőségét mutatja, hogy a módosításokat megalapozó háromoldalú tárgyalások során központi szerepet kapott a bérezésbeli diszkrimináció teljes felszámolását célzó intenció. Az alapok adottak voltak a 2017–2018-as tárgyalások során, ugyanis az Európai Bizottság már 2016. március 8-án kiemelten fontos hírként közölte azt, hogy – többek között – e tekintetben megegyezés született a tárgyalópartnerek között az irányelv felülvizsgálata során, kiemelve azt, hogy ez mennyire fontos lépés lehet a tagállamok közötti hatékony együttműködés elő-

segítésében, konkrétan a tagállamokon átívelő munkavégzés átlátható szabályozásában.⁶⁷ Mindent egybevetve a jogalkotói szándék ez alapján egyértelműen arra irányul, hogy az egyenlő munkáért egyenlő bér elvet minden körülmények között érvényre kelljen juttatni a kiküldött munkavállalók viszonylatában.

1. A munkavállalók egyenlőként kezelése és a posting összefüggése

1.1. Az egyenlő bánásmód elvét tehát a posting központi elemeként a díjazás tekintetében kell alkalmazni a fogadó állam saját munkavállalóival szemben, de alapvetően valamennyi munkavégzési körülményre ki kell terjednie eme alapjogi garanciának.⁶⁸ Az egyenlő bánásmód elvének e területen a kiküldötti, szociális szempontból kockázatoskat hordozó jogi helyzet és az állampolgársági alapú diszkrimináció tilalma⁶⁹ képezi a szabályozásméleti fundamentumát. Mindez megjelenik az egymástól különböző tagállami szociális jogvédelmi rendszerekben, márpedig ilyen értelemben közös elvárás az egyenlő díjazás, de annak megvalósítása különös, elsősorban munkaerőpiaci nehézségekbe ütközhet.

A szabályozás egyértelmű volta ellenére kérdéses, hogy a tagállamok között mennyiben tartható meg az egyenlő munkáért egyenlő bér elv,⁷⁰ amennyiben annak tagállami határokon belül sem egyszerű megfelelni.⁷¹ Megjegyzendő, hogy az egyenlő munkáért egyenlő bér elv sui generis formájában – többek között – éppen a tagállami munkaerőpiacok közötti, akár jelentős különbségeket hivatott áthidalni,⁷² ami persze nem feltétlenül a kiküldött és „saját” munkavállalók viszonylatában releváns, hanem védett tulajdonságok alapján. Azt is látni kell azonban, hogy a másik tagállamba kiküldött munkavállalók helyzete valóban oly mértékben speciális, hogy – legalább a mini-

63 NEAL: i. m. 33–71.

64 KÁRTYÁS GÁBOR: *A nem alkalmazott külföldi jog esete: kiküldetések a magyar bírói gyakorlatban.* Iustum Aequum Salutare. 2019. 4. sz. 15. (megjelenés alatt).

65 BRIGITTA NYSTROM: *Final Decision in Laval Case.* European Labour Law Journal. 2010. 2. sz. 276–279., HÖS NIKOLETT: *Közösségi jog – tagállami munkajog – az Európai Bíróság Viking- és Laval esetekben hozott döntéseinek jelentősége.* Európai Jog. 2008. 1. sz. 21–35. és LILLA NÓRA KISS: *A Landmark Decision: the Laval-case and its Further Judicial Questions.* European Integration Studies. 2015. 1. sz. 71–80.

66 A reformnak ugyanis éppen ez az eleme maradt gyakorlatilag változatlanul a korábbi, 2016-os tervezethez képest. Lásd *Agreement on the Posting of Workers Directive.* <https://www.cep.eu/cep-aktuell-archiv/artikel/agreement-on-the-posting-of-workers-directive.html> (2019.11.22.).

67 *Commission presents reform of the Posting of Workers Directive – towards a deeper and fairer European labour market.* Európai Bizottság, Strasbourg, 2016. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-466_en.htm (2019.11.22.).

68 *Comparative study on the legal aspects of the posting of workers in the framework of the provisions of services in the European Union.* (Szerk.: AUKJE VAN HOEK – MIJKE HOUWERZIJL): 2011. http://csd.le.uict.it/Archive/LW/Data%20reports%20and%20studies/Others%20reports%20and%20studies/20110422-124139_Posting_workers_Mar11pdf.pdf (2019.11.24.), 18–19., 23–24. és 31.

69 EUMSZ 18. cikk és 45. cikk (2) bekezdés.

70 <https://www.cep.eu/cep-aktuell-archiv/artikel/agreement-on-the-posting-of-workers-directive.html> (2019.11.23.).

71 Értve ez alatt az uniós szinten kb. 16%-os bérkülönbséget nők és férfiak között, illetőleg a tagállamokon belüli jelentős különbségeket (3,5–25,6%). Lásd https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf (2019.12.01.). A posting esetében elsősorban a munkavégzés helye szerinti bérkülönbségek lehetnek iránymutatók, amelyek mértéke a tagállamok átlagos bérszínvonalának összehasonlításával mutathatók ki.

72 C-50/96. Deutsche Telekom AG kontra Lilli Schröder ítélet 51. és 52. pontja.

Tanulmány

mális garanciák tekintetében – különös figyelmet érdemel az őket megillető jogvédelem. Megjegyzem, hogy a több szempontból is kapcsolódó jogintézmény, a *munkaerő-kölcsönzés tekintetében az egyenlő bánásmód elvét explicite szabályozza a releváns irányelv*,⁷³ ami ebből a szempontból bizonyos mértékig analógiát feltételez e jogintézmények között.

1.2. *Az egyenlő bérezés elvének érvényre juttatása munkáltatói szempontból talán még nagyobb kockázatokat hordoz magában, legalábbis a jelenlegi gyakorlat alapján.*⁷⁴ A munkáltatók kiküldési politikáját nagyban befolyásolja az, hogy mely munkavállalói csoportnak milyen munkabért „kell” fizetniük, azaz az egyenlő bérezés elvének érvényesülését lényegében a kiküldő munkáltató székhelye vagy telephelye szerinti tagállam bérszínvonala határozhatja meg sok esetben. Ez önmagában nem jogellenes, de alapvetően aggályos a versenyre és a határokon átívelő szolgáltatásnyújtás alapértékeire nézve. Ugyanakkor ennek a paradigmának piaci szempontból az alacsonyabb bérszínvonalú tagállamok tekintetében hátrányos következményei lehetnek, noha a jogilag védendő érdekeknek ezeket felül kellene írniuk, tekintettel az egyenlő bánásmód elvének alapjogi erejére.

Tovább komplikálja a helyzetet a kollektív szerződéses bérszínvonalra történő utalás, ugyanis az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB) jogértelmezése alapján megállapítható, hogy a kiküldött munkavállalóknak csak korlátozott mértékben van nyomásgyakorlási joguk a munkáltatóval szemben,⁷⁵ amennyiben viszont a kollektív szerződésben rögzített bérré alanyi joguk lehet a kiküldött munkavállalóknak, úgy a munkáltató adott esetben nehezebben utasíthatna vissza egy ilyen tárgyalási ajánlatot. Figyelembe kell azonban venni azt a kényes egyensúlyt e tekintetben is, amelyet az EUB éppen a Laval és Viking ítélettel⁷⁶ alakított ki a kiküldött munkavállalók kollektív jogaival összefüggésben.⁷⁷ Ugyanakkor ezen egyensúly nem ragadható ki az uniós polgárokat megillető és egymással sok esetben ellentétes szociális és gazdasági jogok kontextusából, hiszen a szociális dömping alapvető piaci problémája nem függetleníthető azon alapvető szociális jogoktól,⁷⁸ amelyek alapjogi erővel ille-

tik meg a kiküldött munkavállalókat. Ugyanakkor a munkavállalók szabad mozgásának korlátaira e megközelítés is felhívja a figyelmet. Alapjogi szempontból ez legalább indirekt módon mintegy felértékelné az Európai Unió Alapjogi Kartájának (a továbbiakban: Karta) 28. cikkét,⁷⁹ ami által alapjaiban lenne erősíthető a munkavállalók kollektív fellépéshez való joga.⁸⁰ Az alapjogi összefüggéseket tekintve azonban megjegyzendő, hogy a Karta jogvédelmi szerepe és gyakorlati jelentősége – figyelemmel különösen például az indokolás nélküli felmondással szembeni védelmet szabályozó 30. cikkre – bizonytalan, főként az eltérő tagállami szabályozásokra és az európai bírósági gyakorlatban megjelenő elvekre.⁸¹

1.3. *A potenciálisan felmerülő versenytorzítás kapcsán szintén kritika érheti a szigorú bérezési előírást, az ugyanis sérti a szolgáltatásnyújtás szabadságát,*⁸² hiszen ilyen módon a munkáltató nem tud szabad bérmegállapodás alapján munkabért fizetni a kiküldött munkavállalóknak. Axiomatikusnak tekintjük ugyanis azt a körülményt, hogy a munkavállalóknak a posting során minden esetben az áll érdekükben, hogy a lehető legmagasabb, azaz tipikusan a fogadó államban irányadó bérszintért végezzék munkájukat. Előfordulhat azonban például olyan megállapodás is a felek között, amely alapján ez nem feltétlenül érdeke a munkavállalóknak, vagy legalábbis ők is többet veszítenek adott esetben a munkáltató gazdasági veszteségével együtt, mint amennyit nyernének. A példa persze hipotetikus, ám különösen a kelet–nyugat különbségeinek okán⁸³ ez a munkavállalók érdeke a legtöbb esetben, de ne felejtjük el, hogy ez a kérdés hasonlatos a minimálbérek általános problematikájához.⁸⁴

2. Egyenlő és egyenlő értékű munka

Talán nem csupán szövegezési sajátosság, ezért az egyenlő díjazás elvének jelentősége körében megemlítem, hogy a reform központi elemét képező díjazási kérdések tekintetében következetesen a „same” kifejezés szerepel a dokumentumokban és kommunikációkban, ami meglepő

73 Az Európai Parlament és a Tanács 2008/104/EK irányelve (2008. november 19.) a munkaerő-kölcsönzés keretében történő munkavégzésről 5. cikk.

74 VOSS–FAIOLI–LHERNOULD–IUDICONE: i. m. 42., 49. és 51–52.

75 C-341/05. Laval un Partneri Ltd kontra Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggtan és Svenska Elektrikerförbundet ítélet 91. és 108–111. pontja.

76 FRANK HENDRICKX: Editorial: A Post-Laval Case: ESA and Minimum Wages for Posted Workers. *European Labour Law Journal*. 2015. 1. sz. 3–4.

77 NORBERT REICH: *Free Movement v. Social Rights in an Enlarged Union – the Laval and Viking Cases before the ECJ*. *German Law Journal*. 2008. 2. sz. 139–141.

78 ULADZISLAU BELAVUSAU: *The Case of Laval in the Context of the Post-Enlargement EC Law Development*. *German Law Journal*. 2008. 12. sz. 2282–2283. és 2287–2288.

79 Ugyanakkor KISS nézőpontja szerint a kollektív jogok egyetemessége ellenére azok uniós alapszabadságokkal való kollíziója nehezen feloldható utóbbiak derivatív karaktere miatt, ami a munkavállalók közösségét megillető jogok egységes értelmezését jelentős mértékben megnehezíti. Lásd KISS GYÖRGY: *Alapjogok kollíziója a munkajogban*. Pécs, JUSTIS, 2010, 453.

80 Lásd részletesen BANKÓ–ZACCARIA: i. m. 151–152.

81 KÁRTYÁS GÁBOR: *Húsz év múlva – A kiküldetési irányelv elfogadott szövege, joggyakorlata és tervezett módosításai*. In: AUER ÁDÁM – BERKE GYULA – GYÖRGY ISTVÁN – HAZAFI ZOLTÁN (szerk.): *Ünnepi kötet a 65 éves Kiss György tiszteletére. Liber amicorum in honorem Georgii Kiss aetatis suae LXV*. Dialóg Campus, Budapest, 2018. 446–447.

82 *Agreement on the Posting of Workers Directive*. <https://www.cep.eu/cep-aktuell-archiv/artikel/agreement-on-the-posting-of-workers-directive.html> (2019.11.22.).

83 VOSS–FAIOLI–LHERNOULD–IUDICONE: i. m. 27.

84 Lásd részletesen BANKÓ–ZACCARIA: i. m. 152.

lehet annak fényében, hogy az azonos értékű munkáért azonos bér elvet már több évtizede felváltotta az egyenlő értékűség koncepciója előbbi túlságosan szűk fogalmi keretei okán.⁸⁵ Márpedig ha nem kizárólag szövegezésbeli pontatlanságról van szó, úgy érdemes kibontani azt a kérdést is, hogy valóban csak száz százalékban megegyező munkák esetén lenne-e alkalmazható az elv. A válasz egyelőre csak feltételezéseken alapulhat, de pozitív válasz esetén *expressis verbis* szűkítő jogértelmezést kellene elfogadunk, ami szinte semmin nem változtatna a jelenlegi helyzethez képest.⁸⁶

Contra legem értelmezésnek tartanám ugyanis azt, ha éppen a diszkrimináció leküzdésének zászlóra tűzése mellett olyan, jelen esetben megszorító szabályozást fogadna el a jogalkotó, amely tulajdonképpen a gyakorlatban alkalmazhatatlan. Száz százalékig megegyező munkáról, főleg objektív, mérhető szempontok alapján ugyanis csak nagyon különleges esetben beszélhetünk, de az egyenlőértékűség valóban objektív mércéje éppen ezt az ellentmondást hivatott feloldani. *Nem elképzelhetetlen, hogy ebben az esetben a kiküldött munkavállaló konkrét munkafadatait megfeleltessük a fogadó tagállamban dolgozók konkrét feladatainak, munkaköreinek*, de a teljes azonosságot még így is nehéz elképzelni. Lehetséges persze, hogy mindez csak a „same” kifejezés azon tónusának hangsúlyozása, hogy a gyakorlatban tényleg az történik a legtöbbször, hogy a kiküldött munkavállalók nagyon hasonló, szinte vagy akár teljesen megegyező munkát végeznek a fogadó tagállam munkavállalóival, de eltérő bérért. Vagyis a „same” jelen esetben jelentheti csak a keretet, és az a védendő érték, amire koncentrálni, sokkal inkább maga a díjazás. Ez a *contrario* akár még extenzív jogértelmezéshez is vezethet, de álláspontunk szerint az ehhez hasonló pontatlanságokat kellene tisztázni a reformnak.⁸⁷ Mindenesetre a kiküldött munkavállalók közötti kirívó bérkülönbségek – adott esetben egy nyugati tagállam nézőpontjából szemlélve⁸⁸ – árnyalják a képet, hiszen az egyenlő bérezés jogi oldalán túl annak gazdasági, piaci hátulütőit sem lehet figyelmen kívül hagyni; márpedig ez utóbbiak akár „szociális katasztrófához” is vezethetnek⁸⁹ a nagyarányú differenciák okán.

85 MARTINA OELZ – SHAUNA OLNEY – MANUELA TOMEI: *Equal Pay – An introductory guide*. International Labour Organization, Genf, 2013, 29–36. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_216695.pdf (2019.11.19.).

86 Lásd részletesen BANKÓ–ZACCARIA: i. m. 152–153.

87 Lásd részletesen BANKÓ–ZACCARIA: i. m. 153.

88 ROGER BLANPAIN: *Guest Editorial: Freedom of Services in the EU: A Social Catastrophe? Are there Lessons to be Learned from the Belgian Experience?* European Labour Law Journal. 2011. 3. sz. 192.

89 BLANPAIN (2011): i. m. 193–194.

V.

A kiküldött munkavállalókra vonatkozó további minimumelvárások értékelése

A munkavállalók jogvédelme tehát a díjazás, a munkaerő-kölcsönzés és a posting viszonyának tisztázása, illetve a hosszú távú (tartós) posting problémái köré szerveződik a módosított szabályozás alapján. A munkaerő-kölcsönzés és a posting vonatkozásában nagy jelentősége van a munkáltatói kör potenciális összefonódásának. Erre tekintettel is szükséges rámutatni a két, látszólag hasonló tevékenység fogalmi különbségeire,⁹⁰ ami felveti a munkavállalók egyes jogait védő szabályok alkalmazhatósági kérdéseit. Megjegyzendő, hogy a *posting a munkaerő-kölcsönzés keretei között egyébként megengedett az irányelv szerint*.⁹¹

1. A tartós kiküldés munkavállalói garanciái

Az alkalmazandó jog vonatkozásában a felek jogválasztási szabadsága jelenti a kiindulópontot,⁹² ami érthető, hiszen a határon átnyúló munkavégzés specialitásai azt indokolják, hogy a munkáltató és a munkavállaló érdekeiknek megfelelően konszenzussal rendezzék a legfontosabb gazdasági és szociális kérdéseket. Ennek elmaradása esetén azonban a 24 hónapos szabályt kell alkalmazni, ami pedig a tartós kiküldés alatt dolgozó munkavállaló jogi helyzetét stabilizálhatja azáltal, hogy *ex lege* a fogadó tagállam munkajogi szabályait kell rá alkalmazni. Ez „statisztikai” alapon – azaz a keleti és nyugati tagállamok közötti különbségekből kiindulva – egyben jellemzően a kedvezőbb szabály alkalmazását is jelenti. *Tartós posting esetén ugyanis a módosított szabályozás az esetlegesen ellentétes jogválasztás ellenére is a fogadó tagállam jogát rendeli alkalmazni*, ezzel mintegy arra szorítva a munkáltatókat, hogy – az említett jogalkalmazási kockázatot vállalva – ésszerű keretek közé szorítsák a kiküldési időtartamot.

A tartós kiküldetés alkalmazhatóságának lehetősége szoros összefüggést mutat az irányelv szerinti „ideiglenesség” fogalmával, pontosabban annak szabályozatlanságával.⁹³ A nemzeti jogokban eltérő maximumokkal találkoz-

90 Lásd részletesen e fogalmi problémákkal kapcsolatosan PRUGBERGER TAMÁS: *Jogalkotási és jogalkalmazási problémák a magyar munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásnál és a határozott időre szóló kiküldetésnél az európai uniós normák tükrében*. Európai Jog. 2014. 2. sz. 29–35., PRUGBERGER TAMÁS: *Egymáshoz hasonló jogintézmények jogdogmatikai elhatárolása*. *Competitio*. 2002. 1. sz. 45–54., PRUGBERGER TAMÁS: *A munkaszerződés, a munkakör, valamint a munkavégzés helyének módosításával kapcsolatos magyar és uniós jogi rendezés összhangjának hiányosságairól*. Európai Jog. 2007. 4. sz. 34–41. és PRUGBERGER TAMÁS: *A munkavállaló szerződéstől eltérő foglalkoztatása, a posztting és a munkaerő-kölcsönzés*. Magyar Jog. 2016. 4. sz. 211–216.

91 96/71/EK irányelv 1. cikk (1) bekezdés c) pont és 3. cikk (1) bekezdés d) pont.

92 Róma I. rendelet 8. cikk (1) bekezdés.

93 KÁRTYÁS idézi a „másodlagos szabad mozgáshoz” való jogot, utalással

Tanulmány

hatunk,⁹⁴ és valójában az irányelv módosított szabályaiból is csak következtetni tudunk az esetleges visszaélésekre, pontosabban az arra utaló, ugyan ideiglenes, de hosszabb időtartamokra. Bár a tartós és „ideiglenes” kiküldés alapvetően összefügg – mármint összefügghet, hiszen az irányelv szerint minden kiküldés csupán „ideiglenes” lehet –, de a jogi biztosítékok között azon munkavállalói érdekekre is figyelemmel kell lenni, amelyek a valóban nem túlzottan hosszú időtartamokra, illetőleg azok kiszámíthatóságára vonatkoznak. Persze az *irányelvi jogvédelmi normák e tekintetben nem tesznek különbséget hosszabb és rövidebb kiküldések között, de a kiküldött munkavállalók szociális érdekeire nézve a bizonytalanság és a hosszabb távú kiküldés iránti munkáltatói igény jelentős kockázatot jelent, már csak a munkavégzés helyének megváltozása miatt is. Ebből mindenesetre a „korlátlanág” tilalma mindenképpen következik garanciális előírásként.*⁹⁵

2. A de minimis munkafeltételek garanciáinak megerősítése

További, kiemelés érdemlő újítás az irányelv 3. cikk (1) bekezdésében szabályozott minimális munkafeltételek pontosítása, tisztázása. Fontos, hogy e munkafeltételek biztosítása független a felek jogválasztásától, azaz – tágabb kontextusban – a kiküldés időtartamától is. Ezek olyan alapvető, a munkavállalók legfontosabb érdekeit tiszteletben tartó garanciális elvárások, amelyek önmagukban a határon átívelő munkavégzés tényéből fakadnak, minden további jogcselekmény – például jogválasztás – nélkül. E tekintetben megjegyzendő, hogy ezek a de minimis normatételek gyakorlatilag a tagállami jogokban is alapvető elvárásokként jelentkeznek, de az eltérő munkajogi szabályanyagok és a posting munkavállalók szempontjából kiszolgáltatott helyzetet teremtő jellegük mégis szükségessé teszik ezek irányelvi szintű rögzítését. A módosítás szintén a már említett 3. cikk (1) bekezdésében sorolja fel ezeket, a jelenlegi szabályokhoz képest érdemi eltérés nélkül. Fontos azonban megjegyezni, hogy a munkahelyi egészség és biztonság védelme kapcsán – amelynek ép-

pen a postinggal leggyakrabban érintett építőipari tevékenységeknél⁹⁶ különös jelentősége van – konkrét jogszabályváltozásokat is sürget az Európai Bizottság,⁹⁷ generálisan is. Fontos továbbá, hogy az említett szabályok betartása az egyik legfőbb célja a 2014-ben megszületett és 2016-ban a nemzeti jogokba implementált⁹⁸ azon irányelvnek, amely a posting kapcsán a hatósági ellenőrzésekről, illetve az egyes szabályok nemzeti szintű kikényszerítésének hatékony módjairól szól.⁹⁹ E módszerek megalapozhatják a módosított szabályozás gyakorlati hatékonyságát is.¹⁰⁰

Fontos a módosított szabályozásban a minimális munkafeltételek megerősítésének kiemelt szerepe, ugyanis ezek hiányában valóban nehezen lehetne hatékony posting rendszert működtetni, még akkor is, ha az említett munkáltatói döntésszabadságot részben limitáló szabályok valójában e minimális elvárásokat is átalakíthatják a gyakorlatban, jellemzően abban az esetben, ha a fogadó tagállam releváns munkajogi szabályozása kedvezőbb a kiküldöttre nézve. Fontos kiemelni, hogy ezt a fajta (hátrányos) megkülönböztetést végleg átadhatja a múltnak az új szabályozás, ugyanis bár a minimálbér tekintetében a jelenleg hatályos szabályozás is megfogalmaz bizonyos garanciákat,¹⁰¹ de az egyenlő bérezés elvének kiterjesztése a kollektív szerződésben rendezett valamennyi, alaphíven felüli juttatásra¹⁰² már jelentős, csaknem túlzottan nagy lépésnek tűnik.

Utóbbi kételyt alátámasztja, hogy a díjazás tekintetében az EUB gyakorlatából már eddig is változatos következtetések voltak levonhatók, továbbá a tagállamok diverz munkaerőpiaci körülményei és bérszínvonalaból ab ovo megnehezíti az elv betartását, nem is beszélve a már többször említett kelet–nyugat szembenállásról. Ezzel együtt is fordulópont lehet a kiküldött munkavállalókra nézve ez az újdonság, ugyanis önmagában az, hogy a díjazásukat érintő védelmi szabályok erős, irányelvi szintű jogi kötőerőt kapnak, pozitívan kell hogy hasson e munkavállalók helyzetére. *Az irányadó jogi differenciákat is figyelembe véve alapvetően fontos, hogy a kiküldött munkavállalók tipikusan a kiküldő tagállam joghatósága alatt marad-*

arra, hogy bár csak szűk körben korlátozható a munkavállalók kiküldés keretei közötti belépése egy tagállam munkaerőpiacára, a jogértelmezési bizonytalanságok mégis ahhoz vezettek, hogy az új irányelv rendelkezik a felső korlátról, de KÁRTYÁS arra is utal, hogy e szabályok át lépésének jogkövetkezmenyei bizonytalanok. Lásd KÁRTYÁS GÁBOR: *Kiküldött munkavállalók Magyarországon az Európai Unióban*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2018, 29–31. https://nkerrepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12950/Kikuldott_munkavallalok_Magyarorszagon_es_az_Europai_Unioban_2018.pdf?sequence=3 (2019. december 18.).

94 Az eltérések a felső korlát kijelölésének módjában és a konkrét kiküldetési idő maximumának szabályozásában is jelentkezhetnek, de alapvetően az előre meghatározhatatlanság problémája is jelentkezik e tekintetben. Nem kizárt, hogy egy tagállam nem jelöl ki pontos maximális időtartamot, de a joggal való visszaélés tilalma vagy a munkáltató szerződéses kötelezettségei kizárják a méltánytalanul hosszú kiküldetést. Lásd VAN HOEK – HOUWERZIJL (szerk.): i. m. 6–7.

95 VAN HOEK – HOUWERZIJL (szerk.): i. m. 7–8.

96 2015-ös adat szerint a teljes kiküldötti létszám közel 36%-a koncentráldódik az építőiparra. Lásd ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=15181&langId=en (2018.06.24.).

97 <https://osha.europa.eu/hu/about-eu-osha/what-we-do/corporate-strategy-and-work-programmes/supporting-european-pillar-social-rights> (2019.11.22.).

98 2016. június 18-ig.

99 Lásd részletesen DUDÁS – RÁTKAI: i. m. 33–35.

100 Lásd részletesen BANKÓ – ZACCARIA: i. m. 156–157.

101 Posting irányelv 3. cikk (1) bekezdés c) pont.

102 *Success on the horizon for posted workers reform*. <https://www.pes.eu/en/news-events/news/detail/Success-on-the-horizon-for-posted-workers-reform-00001/> (2019.11.22.).

nak,¹⁰³ ami alapján ismét hangsúlyozandó az irányelvi jogvédelmi biztosítékok megerősítésének fontossága.

VI. Konklúzió

Összességében nem kérdés az, hogy a *posting koncepció* nális frissítése szükséges volt az uniós szociálpolitika változásaira, figyelemmel elsősorban a Pillér magasabb szintű, szociális természetű elvárásaira. A munkavállalók tagállamok közötti kiküldésének nagy gazdasági és munkaerőpiaci jelentősége van, így annak a munkavállalók jogait elsősorban szociális szempontból figyelembe vevő szabályozási szempontú felülvizsgálata mindenképpen időszerű uniós jogi szinten. A szabad mozgás tagállamok közötti kereteinek megteremtése, a munkavállalók mobilitásának erősítése párhuzamosan a szociális biztonsághoz való alapvető jogukkal a produktív és egyensúlyi munkaerőpiac megteremtésének egyik alapfeltétele, márpedig – a postingtól függetlenül is – az uniós gazdaságnak ilyen irányú fejlődésre mindenképpen szüksége van.

Arról sem feledkezhetünk meg persze, hogy a módosított irányelv is több ponton kritika tárgyát képezheti, sőt a munkáltatói érdekek az alapvető jogvédelmi kritériumokat a gyakorlatban akár felül is írhatják. Azonban *tisztán látszik az a törekvés, amely egyidejűleg erősítené meg a munkavállalók jogi pozícióját és lenne figyelemmel a szolgáltatásnyújtás szabadságára.* A szociális és gazdasági szempontok – ahogyan általában a munkavállalók alapvető jogainak védelme körében – nehezen összeegyeztethetők, de szükségképpen velejárok a munkaerőpiac működésének. Ezen a piacon pedig a munkaerő szabad áramlása jogi kereteinek és biztosítékainak rendezése alapvető elvárás.

Az e kereteket biztosító normák körében a minimális munkafeltételeknek legalább a munkaviszony alapvető elemeire kiterjedő szabályozása lehet célravezető. Az eltérő tagállami munkajogi rendszerek ezt egyébként is szükségessé teszik, így a munkaerő szabad áramlásának e sarokköve a posting szabályozásban is szükségképpen megjelenik. *A munkavállalók kiküldése szempontjából nehéz helyzetet teremtenek a különböző nemzeti szabályozások, mégis látszik, hogy bizonyos alapvető jogi (szociális) biztosítékokban egyetértés mutatkozik a tagállamok között.* Mindez változó hatékonysággal ugyan, de határozottan visszatükröződik a módosított irányelvi normaanyagban. Kérdéses lehet ugyanakkor e jogvédelmi minimumszint konkrét tartalma, mint ahogyan az is, hogy az egyenlő dí-

jazás szigora valóban hatékonyan be tud-e épülni ebbe a szabályozási szisztémába és a gyakorlatba.

Aggályos ugyanakkor a jogvédelmi szempontból döntő fontosságú egyenlő díjazás elvének érvényre juttatása, ugyanis akár kontraproduktív hatást is kiválthat, habár valós munkaerőpiaci problémákra reagál ezzel az irányelv. A kiküldő munkáltatóknak megvan ugyan a lehetőségük arra, hogy bérpolitikájukat annak megfelelően alakítsák ki, hogy a munkaerőpiaci eltérések ne hassanak túlságosan károsan a kiküldött munkavállalókra. Ugyanakkor nem tűnik reálisnak az, hogy a gazdaságilag kevésbé fejlett, alacsonyabb átlagos bérszinttel bíró tagállamok munkáltatói is eredendően olyan szintű munkabért fizessenek, amellyel nem eshetnek a protekcionista szabályozás áldozatául. Erre tekintettel *fokozódik a kiküldő munkáltatók gazdasági és jogi felelőssége is, hiszen az egyenlő díjazás követelményének szigora adott esetben súlyosabb – nemzeti jogban rendezett – jogkövetkezményeket is eredményezhet az irányelvi előírások elmulasztása esetére.* Mindenesetre a már többször említett protekcionista szabályozási jelleg valódi célja a tényleges egyenlőség megteremtése a munkavállalók között, valóban függetlenül a származás és a munkavégzés helyétől, tényleg szabaddá téve a munkaerő áramlását szociális szempontból is. Ugyanakkor a gazdasági oldalon a képlet bonyolultabb, hiszen hiába indulunk ki a valóban egységes, mindenkire egyformán vonatkozó díjazási szabályokból, ha még mindig számolnunk kell a keleti (küldő) és nyugati (fogadó) tagállami felosztással, még ha kissé sematizáló is e megközelítés. Ugyanakkor éppen a „kelet–nyugat” ellentét eltüntetésére is szolgálnának a megemelt szociális sztenderdek, azaz a jogalkotói – és talán a tagállami – szándék is egyértelmű. A módosított szabályok kikényszeríthetősége és a munkáltatók számonkérése ugyanakkor továbbra is kulcskérdés, azonban véleményem szerint jogosak a várakozások e tekintetben is a már említett Európai Munkaügyi Hatóság jövőbeli tevékenységével szemben. Az intenció mindenesetre világos: elősegíteni a munkavállalói mobilitást (a valódi szabad mozgást), de nem a szociális érdekek feláldozásával, hanem éppen ellenkezőleg, azok érvényesülésének effektív monitorozásával és a nemzeti munkaügyi hatósági tevékenységek összekapcsolásával, koordinálásával.

Mindezen pozitív fejlemények ellenére vélhetően továbbra is jelentős problémákat fog okozni a munkavállalók jogvédelmét és a szolgáltatásnyújtás szabadságát egyaránt fókuszba helyező szabályozás és gyakorlat, hiszen az eme, többnyire egymással versengő piaci érdekek közötti egyensúly megteremtése és fenntartása döntő fontosságú szempont és nagy kihívás lesz továbbra is. És hogy ebben a bonyolult képletben valóban a munkavállalói jogvédelem megerősítésének következő lépéseként értékelhetjük-e az új szabályozást? Talán most még nehéz erre a kérdésre egyértelmű választ adni, ugyanakkor a Pillér és az aktuális szociálpolitikai változások inkább pozitív válaszra engednek következtetni.

103 JAN CREMERS: *Economic freedoms and labour standards in the European Union*. Transfer: European Review of Labour and Research. 2016. 2. sz. 150.

Boóc Ádám egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest)

Észrevételek a kereskedelmi választottbírói ítéletek érvénytelenítéséről a közrendbe ütközés okán a magyar jogban

I.

Az Országgyűlés 2017. május 30. napján fogadta el a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvényt (a továbbiakban: Vbt. vagy új Vbt.), amely 2018. január 1-jén lépett hatályba, felváltva az 1994. évi LXXI. törvényt (a továbbiakban: régi Vbt.).¹ A régi Vbt. így több mint húsz év után hatályon kívül lett helyezve.² Az új választottbírói törvény igen hangsúlyos módon az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottságának (*United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL*) 1985-ben elfogadott Mintatörvényét követi, figyelembe véve a Mintatörvény 2006-os módosításait is.³

- 1 A Vbt. közzétételére a Magyar Közlöny 2017. évi 85. számában került sor.
- 2 A választottbíráskodásról összefoglalóan a magyar jogban lásd különösen OKÁNYI ZSOLT: *Választottbíráskodás Magyarországon – külföldi és nemzetközi ügyekben*. Budapest, 2009; LÁSZLÓ KECSKÉS: *Arbitration Proceedings*. In: *Business Law in Hungary* (ed.: ISTVÁN SÁNDOR) Budapest, 2016. 659–692. A régi Vbt. kapcsán lásd különösen SZÁSZ IVÁN: *A választottbíráskodásról és szabályozásáról*. *Gazdaság és Jog* 1993/7–8. 8–11; ÉVA HORVÁTH: *The New Arbitration Act in Hungary*. *Journal of International Arbitration*, Vol. 12. 3 (1995) 53–65; HORVÁTH ÉVA: *A választottbíráskodásról szóló törvény gyakorlati alkalmazása*. *Jogtudományi Közlöny*, 1999/7–8; 335–340. IVÁN SZÁSZ – ÉVA HORVÁTH: *Country Report: Hungary*. In: *International Handbook on Commercial Arbitration. Supplement*, 31. The Hague–London–Boston, 2000; KECSKÉS LÁSZLÓ – LUKÁCS JÓZSEFNÉ (szerk.): *Választottbírók könyve*. Budapest, 2012; ISTVÁN VARGA: *The Law and Practice of Arbitration in Hungary*. In: CHRISTOPH LIEBSCHER – ALICE A. FREMUTH-WOLF (eds.): *Arbitration Law and Practice in Central and Eastern Europe*. New York, 2014. 1–87.
- 3 Az új Vbt. egyik első, hírlevél formátumú bemutatásához lásd http://www.pwc.com/hu/hu/hirujsgok/assets/adohirujsg/tax_newsflash_578.pdf. A letöltés ideje: 2017. 08. 23., 14:51. Az új Vbt. kapcsán lásd továbbá SÁRKÖZY TAMÁS: *A választottbíráskodás státuskérdéseiről az új választottbírói törvény alapján*. *Jogtudományi Közlöny*, 2018. 1. sz. 39–45.

Az új Vbt. elfogadása – időpontját és egyes jellegzetességeit is tekintve – figyelemmel van a magyar polgári perrendtartás kodifikációjára, melynek eredményeként került elfogadásra a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.).⁴

A jelen tanulmányban megvizsgáljuk, hogy a választottbírói ítéletnek a közrendbe ütközés címén milyen gyakorlata alakult ki a magyar jogban, értelemszerűen alapvetően a régi Vbt. alapján, azzal a premisszával, hogy az esetjogi gyakorlat nyilvánvalóan hatást gyakorol az új Vbt. hatálya alatt kialakuló, kialakulóban lévő törvénykezésre is.⁵

Az új Vbt. a választottbírói ítéletek érvénytelenítésének lehetőségét a közrendbe ütközés címén – a régi Vbt.-hez hasonló módon – az alábbiak szerint határozza meg:

„47. § (1) A választottbírói ítélet ellen fellebbezésnek nincs helye. A választottbírói ítélet rendes bírói úton csak a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránt indított perben vizsgálható felül.

(2) A választottbírói ítélet a másik fél ellen előterjesztett kereset alapján a 7. § (2) bekezdésében meghatározott bíróság által és csak abban az esetben érvényteleníthető, ha [...]

b) a bíróság úgy ítéli meg, hogy

- 4 A választottbírói eljárás és a polgári perrendtartás újrakodifikálása összefüggései kapcsán lásd különösen SZABÓ IMRE: *A választottbíráskodás hazai fejlődése és a polgári perrendtartás rekodifikációja*. In: (szerk.: NAGY CSONGOR ISTVÁN) *Liber Amicorum János Martonyi. Ünnepi kötet Martonyi János tiszteletére*. Budapest, 2014. 118–127.
- 5 A választottbírói felelősség és a választottbírói ítéletek érvénytelenítése kapcsán lásd különösen: SÁRKÖZY TAMÁS: *Választottbírói helyzet – felelősség, különös tekintettel a választottbírói ítéletek érvénytelenítésére*. *Gazdaság és Jog*, 2019. 7–8. 19–24.

ba) a vita tárgya a magyar jog szerint választottbírói útra nem tarthat, vagy

bb) a választottbírói ítélet a magyar közrendbe ütközik.”

Vitathatatlan tény, hogy a választottbírói eljárásokban született ítéletekkel szemben kezdeményezett érvénytelenítési perekben a közrendi klauzula valóságos örökzöld argumentum, vagyis annak meghivatkozása, hogy az ítélet a magyar közrendbe ütközik.⁶

Magának a közrendnek a meghatározása nem könnyű feladat, és ebben a körben mindenekelőtt a BH 1996.159. sz. ítéletre kell utalni, mely szerint az ítéletnek a magyar közrendbe ütközését önmagában nem valósítja meg az, ha az ítélet valamely fél számára kedvezőtlen, továbbá ha az ítéletben szereplő indokolás nem kellő megalapozottságú.

Kiemelést érdemel, hogy sem az új, sem a régi Vbt. nem határozza meg a közrend fogalmát, annak ellenére, hogy arra a nemzetközi szakirodalom már hosszú ideje több álláspontot dolgozott ki (*public policy, ordre public, Vorbehaltsklausel*). A jelenlegi magyar joggyakorlatban BH 1997.489. sz. alatt közzétett határozat tartalmaz a közrend fogalmával kapcsolatban *lényeges elemeket*. A határozatból a következők szerint idézünk:

„A közrend sérelme ugyanis csak akkor valósul meg, ha az ítélet az alkotmányban meghatározott garanciális szabályba ütközik, vagy az az alkotmányos alapjogok és kötelezettségek sérelmét jelenti. [...] Másrészt a közrend fogalma nem szűkíthető le az alkotmányban meghatározott garanciális szabályokra, illetve az alkotmányos alapjogokra, hanem feltétlen érvényesülést kívánó törvényekben kerül megfogalmazásra, amelyek szükségképpen az életviszonyok egy meghatározott, konkrét körére vonatkoznak. A társadalom életét szabályozó alapvető fontosságú, ezért feltétlen érvényesülést kívánó törvény a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. tv., és a választott bírói ítélet ennek rendelkezéseibe ütközik. A Vbt. nem határozza meg a közrend fogalmát, és jelenleg a tételes jogi szabályozás sem ad fogalom meghatározást. A magyar jogirodalomban elfogadott meghatározás sze-

rint a közrend tartalma nemcsak az alkotmányban lefektetett elveket és a feltétlen alkalmazást kívánó törvényeink célját védi, hanem politikai célkitűzéseinket, erkölcsi eszméinket is (lásd dr. Réczei László: *Nemzetközi magánjog* Tankönyvkiadó 1961. Budapest 89. oldal). A közrend lényege, hogy a fogalma alá vonható intézményeket és elveket a jog feltétlenül meg kívánja védeni, érvényre akarja juttatni. A közrend egyébként tartalmában változó kategória; időben és térben egyaránt mindig az adott gazdasági-társadalmi berendezkedés és a politikai-erkölcsi felfogás függvényeként értelmezhető (dr. Mádl Ferenc – dr. Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Universitas 1992., 131–132. oldal). [...] Nincs azonban egyértelműen kialakult jogirodalmi álláspont arra vonatkozóan, hogy melyek egy jogi norma feltétlen alkalmazást kívánó – imperatív jellegű – kritériumai, vagyis hogy mely jogszabályokat kell feltétlen alkalmazást kívánó természetűeknek tekinteni. A legelfogadhatóbb álláspont szerint azok a jogszabályok imperatív jellegűek, amelyek közvetlenül szolgálják és védik a gazdasági-társadalmi rendnek – többségükben az alkotmányban is kifejezett – alapjait. Kétség esetén az illető jogszabály céljából kell kiindulni (dr. Mádl – dr. Vékás idézett mű, 133. oldal). A közrend lényegéről, tartalmáról kialakult, fent ismertetett jogirodalmi álláspontot elfogadva a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a közrend fogalma nem szűkíthető le az alkotmányban meghatározott garanciális szabályok vagy alkotmányos alapjogok és kötelezettségek sérelmére.”

A fenti meghatározás is igen jól mutatja, hogy a közrend meghatározása összetett feladat, és akár esetről esetre változhat a közrend sérelmének megítélése. Vélhetőleg ezen is alapulhat a kereskedelmi választottbíráskodást feldolgozó magyar tankönyv azon megállapítása, mely szerint a régi Vbt. megszületése óta a közrendre történő hivatkozással lefolytatott érvénytelenítési eljárások *jórészt sikertelenek* voltak.⁷

II.

A Legfelsőbb Bíróság itt idézett eseti döntése alapján tehát önmagában az, hogy az ítélet jogszabályba ütközik, még *nem alapozza meg a közrend* sérelmét. Ehhez a társadalom általános értékítéletét kell figyelembe venni, ami azonban jogilag egzakt módon nehezen írható körül.

Raffai Katalin álláspontja szerint „a közrendi klauzula kérdésében az egyes bíróságok általánosságban a jogintézmény szűken vett értelméből indulnak ki, és egyetértés mutatkozik abban is, hogy csak a legsúlyosabb anyagi

6 A közrend fogalmáról összefoglalóan lásd RAFFAI KATALIN: *A közrend fogalma a nemzetközi és belföldi kereskedelmi választottbíráskodásban*. Budapest, 2014. A magyar szakirodalomban lásd továbbá BURIÁN LÁSZLÓ: *Gondolatok a közrend szerepéről*. In: *Magister artis boni et aequi. Studia in Honorem Németh János* (szerk.: KISS DAISY – VARGA ISTVÁN) Budapest, 2003. 99–122, KECSKÉS LÁSZLÓ: „*Jó lovaszal a nyeregben a zabolátlan ló is megfigyelmezhető.*” *A közrend fogalmáról két bírósági határozat alapján*. In: *Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére* (szerk.: GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – HORNYÁK SZABOLCS). Pécs, 2006. 129–153; KISS KÁROLY: *A választottbírói ítéletének érvénytelenítése közrendbe ütközésre való hivatkozással. A hazai és a nemzetközi gyakorlat összehasonlítása*. *Gazdaság és Jog* 13. (2005) 10–14; RAFFAI KATALIN: *A közrend a kereskedelmi választottbíráskodásban*. *Külgazdaság*, 2007/1–2. Jogi melléklet. 1–12; KECSKÉS LÁSZLÓ – NEMESSÁNYI ZOLTÁN: *Magyar közrend – nemzetközi közrend – közösségi közrend*. *Európai Jog*. 2007. 3. sz. 21–38. Lásd továbbá BOÓC ÁDÁM: *A választottbírói ítéletek érvénytelenítése*. Budapest, 2018. 178–193.

7 Lásd HORVÁTH ÉVA – KÁLMÁN GYÖRGY: *A nemzetközi eljárások joga, különös tekintettel a választottbíráskodásra*. Budapest, 1999. 125.

Szemle

és eljárásjogi sérelmek esetén és kizárólag rendkívüli esetekben lehet megalapozott az alkalmazása”.⁸ Raffai ugyanitt alapvető különbséget tesz a nemzeti és a nemzetközi közrend, továbbá az eljárásjogi és az anyagi jogi közrend fogalma között.

Raffai Katalin egy másik írásában azt fejt ki, hogy a magyar jogrendszerben nem született olyan ítélet, mely a nemzetközi és a belföldi közrend közötti eltérést meghatározná. A nemzeti és a nemzetközi közrend közötti értelmezési különbségeket, illetve az álláspontja szerint nem egységes joggyakorlatot az alábbiak szerint jellemzi:

„A jogszabályok és a bíróságok joggyakorlata minden esetben a magyar közrend sérelméről beszélnek, és ebből az a következtetés adódna, hogy a nemzetközi és a nemzeti közrend tartománya egybeesik. Mégis az ismertett esetek ellentmondanak e megállapításnak: a nemzetközi közrendet a Legfelsőbb Bíróság szűkebbnek értelmezte a nemzeti közrendnél. Az ítélet kontextusában tekintve, míg a nemzetközi elemet tartalmazó jogviszonyban a magyar közrendnek nem része a kiemelkedően magas eljárási költség és a társadalmi értékítéletet sem sérti, addig a kizárólag belföldi elemet tartalmazóban igen. A legmeglepőbb a Legfelsőbb Bíróság érvelésében, hogy míg a BH 2003.127. számú eseti döntésben részletesen kifejti, hogy a közrendbe ütközésnek nem feltétele a jogellenesség, addig a BH 2007.130. sz. ügyben éppen a jogellenesség hiánya miatt nem látja megvalósulni a közrendbe ütközést. Az egymásnak ellentmondó döntések nem segítenek a közrend fogalma körül kialakult bizonytalanság eloszlatásában.”⁹

A magyar és nemzetközi közrend vonatkozásában, illetve abban a tekintetben, hogy magyar jog szerint meghozott ítélet egyáltalán ütközhet-e közrendbe, véleményünk szerint célszerű felhívni a figyelmet a Burián László által képviselt – *határozott* – álláspontra:

„Álláspontom szerint a belföldi választottbíróági eljárásban a magyar anyagi jog alapján hozott ítéletnek a magyar közrendbe ütközése fogalmilag kizárható. A közrend természetére, alkalmazásainak feltételeire vonatkozóan a fentiekben ismertett elméleti megközelítésekben ez okszerűen következik. [...]

A fentiekből az a következtetés adódik, hogy helytelen a közrendre való hivatkozást olyan eljárásokban megengedni, melyekben fel sem merülhet a külföldi jog alkalmazásának lehetősége. Ebben az esetben a közrendre

való hivatkozás lényegében fellebbezés, amit a választottbíróági eljárás nem ismer. Ugyancsak helytelen a belföldi határozatok kapcsán a közrendre való utalás.”¹⁰

Ebből az idézetből pedig az következik, hogy az új Vbt. 47. § (1) bekezdés b) pont bb) alpontja csak akkor kerülhet alkalmazásra, ha az eljárásra nem a magyar jog, hanem *valamely külföldi jog* az irányadó.

Ehhez igen hasonló álláspontot képvisel Vékás Lajos akadémikus professzor is:

„Nézetünk szerint megfontolandó ezért, hogy a tradicionális felfogáshoz kellene ragaszkodni a választottbíróági törvény alkalmazásánál is: csak nemzetközi magánjogi tényállásnál és csak külföldi jog alkalmazásakor kellene vizsgálni a közrendbe ütközés lehetőségét. A magyar választottbíróági ügyek döntő részben (a közrend sérelme miatt eddig támadott ítéletekkel elbírált esetek pedig kivétel nélkül) belföldi jogviták, amelyeknél külföldi jog alkalmazása szóba sem kerül. Következésképpen az alkalmazott külföldi jog magyar közrendbe ütközésének még a lehetősége sem fordulhat elő. A magyar jog alkalmazásával hozott választottbíróági ítélet lehet jogszabálysértő, lehet mindkettő egyszerre, az elbírált szerződés ütközhet a jóerkölcshöz vagy más tilalomfába, de – véleményünk szerint – az ilyen ítélet nem ütközhet a magyar közrendbe.”¹¹

Érdemes megemlíteni, hogy ugyan nemzetközi magánjogi szempontból, de hasonló véleményen van Vörös Imre is, aki az alkalmazandó külföldi jog által okozott, a hazai jogrenddel lényegesen és alapvetően szemben álló *hatás korrigálásának* eszközeként tartja számon a közrendi záradékot.¹²

Meg kell jegyeznünk azt, hogy a joggyakorlatban létezik ezzel ellentétes felfogás. A már idézett, a Fővárosi Törvényszék előtt 9.G.43.060/2014. sz. alatt folyamatban volt ügyben született ítélet indokolása elviekben lehetségesnek látja azt, hogy egy magyar jogot alkalmazó ügyben született választottbíróági ítélet is a *közrendbe* ütközzön:

„A magyar törvénykezési gyakorlat kinyilvánította, hogy a belföldi jogot alkalmazó választottbíróági ítélet is nevezhető magyar közrendbe ütközőnek. Ez fogalmilag csak akkor lehetséges, ha egy belföldi jog alapján meghozott választottbíróági ítéletben a jogvitát elbíróó olyan értelmezéssel ruház fel egy alkalmazott jogszabályt a konkrét jogviszonyra vetített jogkövetkeztetésével, amely lerontja az állam feltétlen érvényesülést igénylő normáit,

8 RAFFAI KATALIN: *Az állami bíróságok szerepe a választottbíráskodásban, különös tekintettel a választottbíróági ítélet érvénytelenítésére közrendbe ütközés miatt.* In: CSEHI ZOLTÁN – RAFFAI KATALIN (szerk.): *Állam és magánjog. Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keresztmetszetében.* Budapest, 2014. 349. o.

9 RAFFAI KATALIN: *A New York-i Konvenció alkalmazásának egyes kérdései a magyar joggyakorlatban.* In: *Arbitrando et curriculum bene diligendo.* Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából (szerk.: BURIÁN LÁSZLÓ – SZABÓ SAROLTA) Budapest, 2014. 185.

10 BURIÁN: *Gondolatok a...* 120. és 122.

11 VÉKÁS LAJOS: *A közrend sérelme a választottbíróági ítéletek esetében.* In: *Arbitrando et curriculum bene diligendo.* Ünnepi kötet Horváth Éva 70. születésnapja alkalmából (szerk.: BURIÁN LÁSZLÓ – SZABÓ SAROLTA) Budapest, 2014. 233.

12 Lásd BURIÁN LÁSZLÓ – CZIGLER DEZSÓ TAMÁS – KECSKÉS LÁSZLÓ – VÖRÖS IMRE: *Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog.* Budapest, 2010. 129.

azokat így tagadja. A magyar közrend sérelmére való hivatkozás sem jelentheti azt, hogy lényegében fellebbezést bírálna el az érvénytelenítési per bírósága. A magyar közrendbe ütközés nem a választottbíróság eljárását, hanem a választottbírósági ítélet tartalmát minősíti. Ezen érvénytelenítési ok sem eredményezi azt, hogy a választottbírósági eljárásból vezető anyagi jogviszony mellőzésének joga visszaszállna az állam bíróságára a választottbírósági szerződés hatályának mellőzésével.”

Eme idézet is jól illusztrálja azt, hogy még a közrendi klauzulára való hivatkozás *sem változtathatja* az érvénytelenítési pert fellebbezési eljárásá.

III.

A külföldi választottbírósági határozatnak a magyar közrendbe ütközés miatti érvénytelenítésére, illetve a konkrét ügy szerint a választottbírósági ítélet elismerésének és végrehajtásának megtagadására (mely *lényegileg ezzel azonos*) jó példa lehet a BH 2003. 505. sz. határozat. Ebben az ügyben a külföldi választottbírósági ítélet elismerésének és végrehajtásának megtagadását kezdeményezte az adós az ítéletnek a magyar közrendbe ütközésére tekintettel. Véleménye szerint a végrehajtani kért külföldi ítélet azért ütközik a magyar közrendbe, mert az eljárás lefolytatása során *súlyos eljárási szabálysértés* történt. Az érintett fél azt sérelmezte, hogy az eljáró tanács figyelmen kívül hagyta a tárgyalás elhalasztására irányuló kérelmét, a kitűzött tárgyalást megtartotta, amelyre ő emiatt nyilatkozatát *megfelelően* előterjeszteni nem tudta. A Legfelsőbb Bíróság az előadott kifogást nem tartotta alkalmasnak a végrehajtás megtagadására, mert „az adós nem hivatkozott olyan valós körülményekre, amelyek kizárták volna annak lehetőségét, hogy érdemi védekezését előterjessze. Önmagában a tárgyalás elhalasztására irányuló kérelem elutasítása *nem valósítja meg* a közrendbe ütközést.”

A magyar felsőbbbírósági gyakorlat a közrendbe ütközés kérdésével számos esetben foglalkozott, ezek közül néhányat – a teljesség igénye nélkül – az alábbiak szerint ismertetünk. A BH 2003.127. sz. ügyben részleges érvénytelenítésre került sor.¹³ A Legfelsőbb Bíróság úgy látta, hogy a közfelfogás számára elfogadhatatlanul magas összegű munkadíj megítélése a közrendbe ütközik és így a választottbírósági ítélet e rendelkezésének érvénytelenítésére vezethetett. Ebben az ügyben a Legfelsőbb Bíróság – mintegy kísérletet téve a közrend fogalmának meghatározására – kimondta, hogy a közrend lényege, hogy a fogalma alá vonható intézményeket és elveket a jog feltétlenül meg kívánja védeni, érvényre akarja juttatni. A köz-

rend mint a *jog értékítélete*, tartalmában változó kategória, időben és térben egyaránt, mindig az adott gazdasági-társadalmi berendezkedés, *politikai-erkölcsi felfogás* függvénye.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a választottbírósági ítélet közrendbe ütközése megállapításának nem szükségképpeni eleme a *jogszabálysértés megvalósulása*.¹⁴ A közrend egyik összetevője a társadalom általános értékítélete, ezért ha egy választottbírósági döntés a társadalom értékítéletét sérti, annak közrendbe ütközése megállapítható, mert annak hatályosulásától a társadalmat meg kell védeni.¹⁵

Császár Mátyás külön is kiemeli a hivatkozott döntés indokolásának azon részét, mely szerint a Legfelsőbb Bíróság véleménye alapján a választottbíróság ítéletének hatályban tartása *az ügyvédi munkadíj megállapítása* vonatkozásában a *bírói gyakorlatra* is nemkívánatos hatást gyakorolhatott volna.¹⁶

Ez a felfogás egyébként összhangban van a Legfelsőbb Bíróságnak az EBH 1999.37. sz. döntésében elfoglalt álláspontjával, mely szerint a Ptk. vonatkozó szabályaiba való ütközés „önmagában nem valósítja meg közvetlenül a gazdasági-társadalmi rend alapjainak sérelmét”. Ahhoz, hogy a választottbírósági ítélettel szemben megalapozottan lehessen alkalmazni a közrendbe ütközést, az ítéletnek „*olyan alapvető jogelvekkel kellene szembekerülnie, [...] amelyek messze meghaladják egy-egy törvény kereteit*”.

Raffai Katalin doktori értekezésében a BH 2003.127. sz. ügygel kapcsolatban az alábbiakat emeli ki:

„A döntés nagy vitát kavart és megosztotta a jogászai társadalmat. Kérdésként merült fel, hogy a perköltség mértéke a közrend részét képezi-e. A szakirodalomban általánosan elfogadott álláspont szerint az eljárás túlzottan magas költségei alkalmasak lehetnek a bírósághoz való fordulás jogának a korlátozására, és így eredményezhetik az eljárásjogi közrend sérelmét.

Az igazságszolgáltatáshoz való alanyi jog sérelmét eredményezheti a túl magas perköltség-biztosíték megállapítása is. Vitatható egy másik megállapítása is a LB-nek, mely szerint ez a döntés negatív hatást gyakorolt volna a későbbi bírói gyakorlatra. Általánosságban a közrenddel összefüggésben hozott egyetlen döntés sem lehet befolyással a későbbi ügyekre, egyrészt, mert a jogintézmény speciális jellegéből fakadóan általános következtetéseket nem lehet levonni, másrészt mindig az adott tényállás kapcsán a közrendre gyakorolt tényleges (effektív) hatást

13 Az ügy angol nyelvű összefoglalását lásd <http://www.nt.hu/dinamic/letoltesek/5/court-practice-in-setting-arbitration-awards.pdf>
A letöltés ideje: 2017. 11. 24.

14 Az ügygel kapcsolatban lásd továbbá KECSKÉS: „*Jó lovassal a*”... 129–153.

15 Részletesen lásd MURÁNYI KATALIN: *Az állami bíróságoknak a választottbíróságok működéséhez kapcsolatos gyakorlata és gondolatok az esetleg szükséges jogszabály módosításokról*. In: KECSKÉS LÁSZLÓ – LUKÁCS JÓZSEFNÉ (szerk.): *Választottbírók könyve*. Budapest, 2012. 346–347.

16 Lásd CSÁSZÁR MÁTYÁS: *A nemzetközi magánjogi közrend megjelenési formái*. Miskolci Jogi Szemle (1) 2012.78.

Szemle

kell vizsgálni. A közrend kivételes tulajdonságával összeegyeztethetetlen, azzal érvelni, hogy a döntés a későbbi ítéleteket negatívan befolyásolja. Egyébként is értelemzavaró a mondat tartalma, mind a magyar jogrendszerrel, mind pedig a közrend jogintézményétől idegen a precedens alapú működés.

A felülvizsgálati bíróság a kérelmező érvelését magáévátéve, a magyar közrend, amúgy is tisztázatlan fogalmát újabb olyan nehezen értelmezhető fogalommal bővítette, mint a »társadalmi értékítélet«. Sajnos a fogalmat elmulasztotta körültekintően értelmezni. Bár alapjaiban helyeselhető az a koncepció, amely a közrend sérelmet a jogszabályba ütközésen túlra terjeszti ki (például erkölcsi alapelvek, társadalmi érdeket szolgáló generálklauzulák stb.), célszerű annak terjedelmét meghúzni.¹⁷

A fenti idézettel kapcsolatban két lényeges észrevételt kívánunk tenni. A perköltség kérdése mint lehetséges érvénytelenítési ok felmerült a Kúria K-H-GJ-2015-60. sz. bírósági határozatában is.

A választottbíróági alperesek nyújtottak be keresetet, melyben kérték a VB/07242. számú választottbíróági ítélet perköltségre vonatkozó rendelkezésének érvénytelenítését, arra hivatkozva, hogy ezek a rendelkezések a közrendbe ütköznek, ezért a régi Vbt. 55. § (2) bekezdés b) pontjában szabályozott érvénytelenítési ok megvalósult. Kérték az alperes *perköltségben való marasztalását* is.

Keresetük indokolásában kifejtették, hogy a választottbíróági felperesek 4 619 499 916 Ft-ban jelölték meg marasztalási kérelmük összegét, ám ehhez képest csak 326 274 445 Ft megfizetésére kötelezte a Választottbíróóság a választottbíróági alpereseket (jelen per felpereseit). A díjszabályzat szerint főszabályként a *pervesztesség arányában* kellett volna a választottbíróági díjakat és a felek költségeit viselni. A választottbíróági eljárásban a választottbíróági felperesek csak 7%-ban lettek pernyertesek – ebből következően a választottbíróági alperesek 93%-ban lettek pernyertesek. Ennek ellenére a túlnyomó részben pernyertes alpereseket kötelezték a 25 000 000 Ft-ot meghaladó perköltség megfizetésére, mely – álláspontjuk szerint – „a magyar igazságszolgáltatásban példa nélküli döntés, sérti a társadalom értékítéletét, erodálja az igazságszolgáltatás tekintélyét, az abba vetett bizalmat, a magyar bírói gyakorlatra is nem kívánatos negatív hatást gyakorol és így a magyar közrendbe ütközik”.

Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította, megállapítva, hogy van jogi lehetőség a választottbíróági ítélet *részbeni* érvénytelenítésére.

A választottbíróági eljárás vonatkozásában az állam bírósága azt ítélni lehet, hogy a választottbíróági eljárás

hatályosan létrejöhetett-e, a felek a választottbíróági eljárásban az eljárási jogaikat megfelelően gyakorolhatták-e, kötelezettségeiket teljesíthették-e, illetve a választottbíróóság döntése a felek által megszabott határon belül alakította-e a jogviszony tartalmát.

IV.

A régi Vbt. 55. § (2) bekezdésében írt érvénytelenítési okok az állam rendelkezési jogának sérelmét és az állam által – feltétlen érvényesülést igénylő módon – alkotott vagy elismert alapvető szabályok lerontását mutatják. Ezek az okok a felek jogviszonyán túlmutatnak, s nem a felek adott relatív hatályú jogviszonyában értékelhető jogsérelmet küszöbölik ki.

A közrendbe ütközéssel kapcsolatban az elsőfokú bíróság részletesen kifejtette álláspontját, s megállapította, hogy a közrendbe ütközés csak akkor valósulhat meg egy belföldi jog alkalmazásával meghozott választottbíróági ítélet esetében, ha a választottbíróóság olyan értelmezéssel ruház fel egy alkalmazott jogszabályt a konkrét jogviszonyra vetített jogkövetkeztetésével, amely lerontja az állam feltétlen érvényesülést igénylő normáit, azokat tagadja. A magyar közrendbe ütközés nem az adott *relatív hatályú jogviszonyban* részt vevő fél konkrét jogsérelmét, hanem az állam jogrendjének sérelmét jelenti.

A választottbíróági ítéletben foglalt költségmegállapítás nem sértette meg a díjszabályzatban foglaltakat. A költség megállapítása is lehet ugyan a *magyar közrendbe ütköző*, de a választottbíróóság a szabályzatában foglaltaknak megfelelően járt el, s a szabályzat nem áll ellentétben feltétlen alkalmazást igénylő jogszabállyal, az Alaptörvénnyel vagy a *közjó és közérkölc*s elvárásainak érvényesülését biztosító egyéb alapvető normával.

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint az eljárási költség számításba vételével a választottbíróóság nem sértette meg eljárási szabályzatát, de ha el is tért volna annak rendelkezésétől, az sem jelenthette volna, hogy az ítélet – a magyar közrendre hatást gyakorlóan – a közösség tagjaira is kötelező és feltétlen alkalmazást igénylő szabály rendeltetését vontatta volna kétségbe.

Ezen döntés ellen az érvénytelenítési kereset *felperesei* nyújtottak be felülvizsgálati kérelmet, mely kérelem azonban elutasításra került. A Kúria kimondta, hogy helytállóan állapította meg az elsőfokú bíróság azt is, hogy elviekben ugyan a költség megállapítása is lehet a *magyar közrendbe ütköző*, de a választottbíróóság a szabályzatában foglaltaknak megfelelően járt el [díjszabályzat 6. § (2) bekezdés], s a szabályzat nem áll ellentétben feltétlen alkalmazást igénylő jogszabállyal, az Alaptörvénnyel vagy a *közjó és közérkölc*s elvárásainak érvényesülését biztosító egyéb alapvető normával. A választottbíróóság az eljárás során felmerült, a választottbíróági felperesek által előlegezett költségeket osztotta meg fele-fele

17 RAFFAI KATALIN: *A nemzetközi magánjogi közrend rétegei – különös tekintettel a közösségi és a magyar jogra*. Doktori értekezés https://www.ajk.elte.hu/file/DI_Raffai_Katalin_dis.pdf #page=201&zoom=auto,-82,818, a letöltés ideje: 2017.08.29.

arányban a felek között az ügy jellege folytán, s ezt a döntését meg is indokolta.

A BH 2003.127. sz. határozattal kapcsolatban másik észrevételünk pedig kapcsolódik Raffai Katalin véleményéhez, aki szerint a *közrend mint társadalmi értékítélet* nehezen értelmezhető fogalom, és ebben a megközelítésben álláspontunk szerint a polgári jog fontos alapfogalmával, a jóerkölccsel mutathat bizonyos tekintetben rokonságot, ugyanakkor a két fogalmat egymással ekvivalensnek tekinteni bajos lenne.

Kecskés László a Legfelsőbb Bíróság kérdéses határozatával szemben igen markáns – a Legfelsőbb Bíróság indokolását *kritikával* illető – és a közrend mint fogalom elméleti rétegei tekintetében is nagyon lényeges kifejtést tartalmazó véleményt fogalmazott meg:

„Elvieken nem értek egyet a Legfelsőbb Bíróság mint felülvizsgálati bíróság azon ítéleti indokolási okfejtésével, miszerint a választottbírói ítélet közrendbe ütközése megállapításának nem szükségképpen eleme jogszabálysértés megvalósulása. Ez az álláspont ugyanis olyan jogképen alakul, melyben a belső közrend fogalma nem a jogrendszer keretei között helyezkedik el. A vonatkozó jogirodalom részletesebb vizsgálatával ellenkező álláspontra jutottam, mint a Legfelsőbb Bíróság. Felfogásom szerint ugyanis a belső közrend fogalma a jogrendszer fogalmi keretei között tételezhető és így a belső közrend megsértésének szükségképpen feltétele a jogrendszer sérelme, azaz a jogrendszer valamely jogszabályának megsértése. A közrend ugyanis a jogrendszer jellegadó értékeit magában foglaló magva.”¹⁸

A magunk részéről teljes mértékben egyetértünk Kecskés László ama megállapításával, mely szerint a közrend egy a jogrendszer által értéknek vélt eszméket és fogalmakat tömörítő halmaz, így ha a közrend, illetve az ún. belső közrend sérül, akkor az – voltaképpen az *argumentatio a maiore ad minus* elvét is alkalmazva – mindenképpen kell, hogy a jogrendszer valamely konkrét normájának a megsértését is jelentse, hiszen a jogrendszer *belső értékeit* a konkrét jogi normáknak is hordozniuk kell magukban. Megjegyzendő egyébként, hogy a transznacionális közrend sérelme esetén sem elképzelhetetlen az, hogy a közrendi sérelem konkrét norma sérelmével is együtt járjon.¹⁹

Nagyon érdekes megvizsgálni azt a kérdést, hogy amennyiben akár az érvénytelenítési perben merül fel az eljárással kapcsolatban *bűncselekmény* gyanúja, az vajon a régi Vbt. rendszerében megvalósíthatja-e a közrendi klauzula alapján az érvénytelenítést. Ez a kérdés szerepel a BH 2008/1796. sz. jogesetben. A jogvita abból eredt, hogy a választottbírói eljárás során bizonyítás céljából okira-

tokat is felhasználtak. A felperes a közrendbe ütközés címén arra hivatkozott, hogy a választottbírói eljárás során *hamisított okiratokat, bizonyítékokat* használtak fel.

Az ügyben eljáró Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy nem állapítható meg a közrendbe ütközés olyan utóbb felmerült tények vagy bizonyítékok alapján, amelyek a választottbírói eljárás során szóba nem kerültek, melyekre hivatkozás *nem* történt. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a választottbírói ítélet érvénytelenítése iránti per nem használható perújítás helyett, nem töltheti be a perújítás funkcióját. A régi Vbt. nem ismer olyan érvénytelenítési okot, amely megengedné a választottbírói ítélet meghozatala után felmerült körülmények vizsgálatát.

Ezzel kapcsolatban Murányi Katalin azt fejti ki, hogy a jogszabályalkotónak kell annak lehetőségét megvizsgálnia, hogy az itt idézethez hasonló esetben mégis sor kerüljön esetleg egyfajta érvénytelenítésre. Az új Vbt. ezt a kérdést már szabályozza, a 48–52. §-ban tárgyalta eljárásújítás jogintézményével.

A közrendnek a magyar bírósági gyakorlatban betöltött szerepét elemezve kiemelhető, hogy a kialakult gyakorlat szerint a *közrendbe ütközés* [rég. Vbt. 55. § (2) bekezdés b) pont] mint érvénytelenítési ok megvalósulása körében a bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy a választottbírói ítélet olyan értelmezéssel ruház-e fel egy alkalmazott jogszabályt a konkrét jogviszonyra vetített jogkövetkeztetésével, amely *lerontja* az állam feltétlen érvényesülést igénylő normáit, azokat tagadja.

Érdemes kiemelni, hogy Raffai Katalin – idézett doktori értekezésében – a közrend értelmezésével kapcsolatban a magyar bírói gyakorlatban az alábbi hiányosságokat látja: „A magyar bírói gyakorlat adós marad számos, az indoklásokban hivatkozott fogalom definíciójával: a) melyek az imperatív norma jellemzői, b) miként nyilvánul meg a társadalmi értékítélet, c) mit jelentenek a politikai célok.”²⁰

A közrendbe ütközés okán érvényteleníteni kívánt ítéletek vonatkozásában feltétlenül említést érdemel az EBH 2009.1969. sz. alatt közzétett határozat. Ezen határozat szerint a jogerő jogintézményének alkalmazása a választottbírói eljárásban is alkotmányos követelmény. A *közrendbe ütközés* mint érvénytelenítési ok körében az vizsgálható, hogy a választottbírói jogerős ítéletében az anyagi jogerő alkotmányos követelményét mint a közrend részét, tartalmának megfelelően alkalmazta-e, és nem zárta-e el a választottbírói szerződést megkötő felet attól, hogy igényét bírói úton – adott esetben a választottbírói eljárás előtt – érvényesítse.

Szintén fontos, a korábbiakban már említett szempontokat emel ki az EBH 2006.1429. sz. határozat, mely szerint a választottbírói ítélet érvénytelenítése *közrendbe ütközés* jogcímén csak a jogrend alapelveinek nyilvánvaló

18 KECSKÉS: „Jó lovassal a”... 143.

19 Ezzel kapcsolatban lásd különösen BOÓC ÁDÁM: *Elméleti észrevételek a nemzetközi kereskedelmi választottbírói ítéletek érvénytelenítése vonatkozásában*. Jogtudományi Közlöny 74 (2019). 367–372.

20 RAFFAI: A nemzetközi magánjogi... 203.

Szemle

és súlyos megsértése esetén alkalmazható. Olyan eljárási szabálysértések, mint a szakvélemény ellentmondásainak tisztázatlansága vagy az ítélet indokolásának hiányosságai nem alapozzák meg a *pártatlan és igazságos eljáráshoz* fűződő alkotmányos alapelv sérelmét.²¹

Az érvénytelenítési perek jelenlegi gyakorlata kapcsán feltétlenül említést érdemel az a kérdés is, hogy a magyar választottbíróági gyakorlatban az MKIK mellett működő választottbíróóság által meghozott ítéletek esetében milyen gyakran fordul elő *sikeres érvénytelenítés*. Az

MKIK-tól közvetlen módon beszerzett adatok szerint 2002 óta mindösszesen 16 ügyben volt sikeres érvénytelenítés, azaz ezekben az esetekben adott helyt a bíróság az érvénytelenítési keresetnek.²²

Feltételezhető, hogy az új Vbt. alapján kialakuló *bírósági, felsőbbbíróági gyakorlat* figyelemmel lesz a régi Vbt. hatálya alatt kialakult törvénykezésre. Ha a fenti írásban ezen gyakorlat legfontosabb jellemzőit össze tudtuk gyűjteni, azok jellemző sajátosságaira rá tudtunk mutatni, fáradozásunk már nem volt hiábavaló.

21 Ezzel kapcsolatban lásd továbbá TIBOR NOCHTA: *About guarantees of a fair trial in arbitration proceedings*. In: *A Kereskedelmi Választottbíróóság évkönyve 2018.* (szerk.: BURAI-KOVÁCS JÁNOS) Budapest, 2019. 381–386.

22 A megkapott adatszolgáltatás szerint ezek a következő választottbíróági ügyek voltak: Vb/01047; Vb/03515; Vb/99164; Vb/00046; Vb/05019; Vb/04210; Vb/051231; Vb/07134; Vb/07177; Vb/07209; Vb/07181; Vb/09217; Vb/12075; Vb/11199; V b/12141; Vb/14023.

ATÍPIKUS SZERZŐDÉSEK

ÚJ MAGÁNJOG SOROZAT 16. KÖTETE

SZERZŐ: **Papp Tekla**

ÁRA: **6000 Ft**

„Jelen munkánk fókuszja a szerződési klasszifikációtól indul, és mintegy tölcsér-szerűen szűkülve, az atipikus szerződések sok szempontú tanulmányozásán keresztül jut el a timesharing-szerződéshez, amelynek kapcsán – meggyőződésünk szerint – a műben felvetett valamennyi vizsgálódási szempont és problémakör megjelenik, a heisenbergi „részben az egész” szemléletnek megfelelően.

A nemzetközi és a magyar jogirodalmi előzmények feltérképezését követően a többdimenziós szerződéstípusok és a komplex szerződésekre épülő, foglalatot adó szisztéma kibontása következik. Ezután a szerző a gazdasági életben fontos funkciót betöltő, azonban a jogirodalomban némileg idegenkedve és elhanyagoltan kezelt atipikus szerződések – a fogyasztóvédelmi vonatkozású, a gazdasági társaságok létesítését és működését érintő, a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó és a szolgáltatási jellegű atipikus szerződések – sokrétű elemzésére fókuszál. Végül pedig a timesharing-szerződés részletes taglalásában visszatükröződnek mind az értelmezési keretrendszer, mind az azon belüli kontraktuscsoport kapcsán kifejtettek, mintegy igazolva a kidolgozott szerződési struktúra alkalmazhatóságát, flexibilitását és hatékonyságát.”

Részlet a könyv bevezető gondolataiból

www.hvgorac.hu → Polgári jog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. ☎ +36 1 340 2304 ✉ +36 1 349 7600 ✉ info@hvgorac.hu

Strihó Krisztina tudományos munkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem (Budapest)

Az influencer jogi megítélése

A fogyasztók tájékoztatása körében az újdonság erejével hat az influencer, más néven véleményvezér megjelenése a reklámozás területén. Egy-egy termék, szolgáltatás vagy cég népszerűsítése egyre inkább áttevődik az internet világába, a különböző közösségi platformokra. Releváns kérdés, hogy az influencer megjelenése befolyásolja-e a merchandising létét, ténylegesen más intézményt testesít meg, vagy valójában hasonló, esetleg azonos tartalmakról van szó. Fogyasztóvédelmi és versenyjogi szempontból egyaránt kiemelkedő jelentőséget kap az egyértelmű címkézés, úgymint a #fizetett#, #támogatott# vagy #szponzorált# megjelölés alkalmazása.

I. Bevezetés

Közismert tény, hogy a jogi környezetet alapvetően a mindenkor gazdasági és társadalmi igények határozzák meg. Az utóbbi időszakban zajló változások, mint a globalizáció, a digitalizáció, az információs társadalom megjelenése és kiteljesedése, továbbá a technikai-technológiai háttér robbanásszerű fejlődése (új típusú nyilatkozattelti lehetőség biztosításával) révén komplex fejlődés szemtanúi lehetünk. Ezeknek köszönhetően megfigyelhetjük többek között a gazdasági-kereskedelmi folyamatok átstrukturálódását, a marketingtevékenységgel, azon belül a reklámozással szembeni újszerű igényeket, a fogyasztói szokások módosulását. A médiafogyasztás egyre inkább a közösségi felületekre helyeződik át, ezáltal előtérbe kerülnek az ún. véleményvezérek. „A véleményvezérek egy-egy termékkategóriáról alapos ismerettel rendelkeznek, amely kiegészülve személyiségükkel és széles kapcsolathálójukkal, jelentős befolyást képesek gyakorolni mások fogyasztására.”¹ Az influencerek népszerűségét az érintett közösségi oldal követői, a kedvelések és a megosztások számából lehet megállapítani.

Jelen tanulmányban az influencer fogalmi meghatározásából kiindulva bemutatjuk annak versenyjogi és fogyasztóvédelmi vetületeit, továbbá összevetjük a merchandising intézményével.

II. Az influencer jelentése

Az influencer szó az angol eredetű *influence* kifejezés képzővel ellátott változata, ezért célszerű az egynyelvű angol

szótár meghatározásából kiindulnunk. A vizsgált jelenség főnévként és igeként is szerepel a szótárban az alábbiak szerint:

- a) főnévként jelent
 - olyan erőteljes hatást, amely tárgyra vagy személyre irányulhat;
 - olyan erőt, amely valakit vagy valamit meghatározott cselekvésre, viselkedésre készítet;
 - olyan személyt vagy dolgot, aki vagy amely érinti egy személy viselkedésének vagy gondolkodásának a módját;
- b) igeként jelenti
 - egy személy viselkedésének vagy gondolkodásának módjára történő hatásgyakorlást (követendő példaként szolgál, egyfajta iránymutatásként hat);
 - egy különös helyzetre és a fejlesztés módjára történő hatásgyakorlást.²

Valamennyi megközelítésből egyértelműen kitűnik, hogy az *influence* kifejezésben a hangsúly a befolyásoló erőn, a tényleges hatásgyakorlás tényén van.

Az influencer kifejezés központi eleme tehát a hatásgyakorlás. Az influencer ennek megfelelően olyan személy, aki valamilyen termék, szolgáltatás, ezáltal akár egy cég iránti kereslet növelése érdekében lép fel. „A véleményvezér olyan személy, aki az informális kommunikáció során tanácsot vagy információt nyújt termékről vagy termékcsoportról arra vonatkozóan, hogy a sok közül melyik márka a legjobb vagy az adott termék hogyan használható. [A v]éleményvezetés egy adottság, amely képes az egyént megfertőzni és irányítani más emberek attitűdjeit.”³

A következőkben megvizsgáljuk az „influencer” jogi minősítését és helyzetét, normatív környezetét, figyelemmel a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH) kapcsolódó döntéseire, továbbá vonatkozó állásfoglalására.

1 NEULINGER ÁGNES – PISKÓTI MARIANNA: *Fiatal véleményvezérek a családban azaz a fiatal felnőttek befolyása a család környezettudatosságára: egy skálatesztelés eredményei*, www.eco.u-szeged.hu/download.php?docID=39993.

2 *Oxford advanced learner's Dictionary of Current English*. Oxford University Press, Oxford, 1997. 796.

3 www.mediapedia.hu/velemenyezer/; VJ/112/2016. sz. 15. pont; VJ/111/2016. sz. 16. pont; VJ/110/2016. sz. 18. pont.

Szemle

III. Az influencer jogi megítélése

Az influencer jogi minősítése érdekében áttekintjük a GVH véleményvezérrel kapcsolatos iránymutatását és a témával összefüggő releváns döntéseit. A GVH három jelentős követői bázissal rendelkező véleményvezér esetében indított versenyfelügyeleti eljárást arra tekintettel, hogy a közösségi médiában közzétett posztjaikban olyan reklámot nyújtottak meghatározott cégeknek, amellyel kapcsolatban nem tájékoztatták egyértelműen a követőiket, a potenciális fogyasztókat az adott termék, szolgáltatás, cég vonatkozásában fennálló üzleti érdekeltségük tényéről. A kérdéses eljárásokban⁴ alapvetően a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tényállását vizsgálták ki.

1. A versenyfelügyeleti eljárások eredményének összegzése

Mindhárom ügyben megállapítást nyert, hogy az adott influencer megsértette a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Fttv.) 3. § (1) bekezdésében foglalt, a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatra vonatkozó tilalmat az Fttv. Mellékletének 11. pontjában nevesített konkrét magatartás tanúsításával. Ez utóbbi szerint tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősül különösen az írott vagy az elektronikus médiában szerkesztői tartalom használata az áru értékesítésének vagy más módon történő igénybevételenek előmozdítására úgy, hogy ezért a vállalkozás ellenszolgáltatást nyújtott, ez azonban nem tűnik ki egyértelműen a tartalomból vagy a fogyasztó számára egyértelműen felismerhető képi vagy akusztikus elemekből (szerkesztői tartalomnak álcázott reklám).

A vizsgált közösségimédia-felületeken nem különítették el a fizetett, szponzorált vagy más módon támogatott reklámokat az egyéb, közvetlen gazdasági/üzleti érdekeltségtől mentes szerkesztői tartalmaktól. Hangsúlyozzuk, hogy az influencerek esetében versenyjogi és fogyasztóvédelmi szempontból kizárólag a gazdasági reklámok⁵ bírnak relevanciával, szemben a társadalmi hirdetésekkel, reklámokkal.⁶

A GVH a tapasztalt jogsértés ellenére nem a bírságolás jogával élt, hanem a közérdek védelme érdekében a kötelezettségvállalás mellett döntött, továbbá publikálásra került egy iránymutatás, „#GVH#Megfeleles#Velemenyezer” címmel,⁷ a nemzetközi gyakorlat (ICPEN,⁸ IAB,⁹ EB¹⁰ iránymutatásai mellett a dán, a német, a norvég és a brit joggyakorlat¹¹) figyelembevételével. A GVH alapvető elvárásként fogalmazza meg a véleményvezér irányába, hogy az általa népszerűsített termék, szolgáltatás, márkanev, cég vonatkozásában fennálló üzleti kapcsolatáról, közvetlen gazdasági érdekeltségéről a potenciális fogyasztókat, a követőket egyértelműen, észlelhető módon, hangsúlyosan, szembeütően, egyszerűen és közérthető módon tájékoztatni kell. Versenyjogi szempontból a GVH az alábbi megjelölési módokat minősíti elfogadhatónak:

- egyszerű tartalom, amely a fogyasztók által is könnyen és jól értelmezhető;
- azonos platformon azonos jelölések alkalmazása;
- az üzleti kapcsolat hangsúlyos, egyértelmű és jól észlelhető megjelölése;
- az üzleti kapcsolat az adott tartalomhoz közvetlenül kapcsolódjék;
- az elsősorban képi elemeket tartalmazó felületen, mint például az Instagram, elegendő a megfelelő címkézés (hashtag) alkalmazása;
- a főként szöveges oldalak, mint a Facebook esetében opcionális a címkézés szerinti tájékoztatás.

A GVH tapasztalatai szerint a következő megoldásokat viszont célszerű kerülni:

- a címkézés nem utal az ellenszolgáltatás tényére;
- homályos és pontatlan megjelölés, például #partner#, #promóció#;
- az üzleti kapcsolatra való utalás burkolt formában történik meg, például hiperlink segítségével;
- elégtelen megoldás önmagában a hirdető oldalára mutató link alkalmazása vagy a cégnév feltüntetése;
- nehezen fellelhető megjelölés;
- az üzleti kapcsolat ténye csak a hosszabb szöveges részt követően jelenik meg.¹²

Kiemeljük, hogy a tisztességes piaci magatartás tanúsítása nemcsak a fogyasztókkal szemben minősül alapvető követelménynek, hanem a versenytársak irányában is.¹³

4 VJ/110/2016; VJ/1112016; VJ/112/2016.

5 A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Grt.) 3. § d) pont: „gazdasági reklám: olyan közlés, tájékoztatás, illetve megjelenítési mód, amely valamely birtokba vehető forgalomképes ingó dolog – ideértve a pénzt, az értékpapírt és a pénzügyi eszközt, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőket – (a továbbiakban együtt: termék), szolgáltatás, ingatlan, vagyoni értékű jog (a továbbiakban mindezek együtt: áru) értékesítésének vagy más módon történő igénybevételenek előmozdítására, vagy e céllal összefüggésben a vállalkozás neve, megjelölése, tevékenysége népszerűsítésére vagy áru, árujelző ismertségének növelésére irányul (a továbbiakban: reklám).”

6 A társadalmi reklám hatálya alá tartozik minden olyan hirdetés, amelyet a közérdek (tehát a társadalmi cél) megvalósítására tesznek közzé

és karitatív, politikai, sport, egyéb célú eseményre, rendezvényre, évfordulóra történő figyelemfelkeltés érdekében hozzák nyilvánosságra (VJ/163/1998. III. pont 6. bek.).

7 http://www.gvh.hu/data/cms1037278/aktualis_hirek_gvh_megfeleles_velemenyezer_2017_11_20.pdf.

8 International Consumer Protection and Enforcement Network.

9 Interactive Advertising Bureau.

10 Európai Bizottság iránymutatásai.

11 VJ/112/2016. Indokolás 21–22. pont.

12 #GVH#Megfeleles#Velemenyezer.

13 Lásd még VÖRÖS IMRE: *Tisztességtelen verseny – fogyasztóvédelem: Egy európai jogi irányelv átültetésének margójára*. Budapest, MTA Jogtudományi Intézet, 2007; VÖRÖS IMRE: *A tisztességtelen verseny elleni jog*

A következőkben áttekintjük az influencer jelenségével összefüggő versenyjogi vonatkozásokat.

2. Az influencer versenyjogi vetülete

„[M]iután a versenyakadályok forrása nem szükségszerűen az állam – hiszen a vállalkozások maguk is megpróbálhatják konkurensüket kiszorítani a piacról –, szükség van arra is, hogy az állam fellépjen a versenykorlátozó megállapodásokkal, vagy például az erőfölénnyel való visszaélési próbálkozásokkal szemben.”¹⁴ A piacra való belépés szabadsága az Európai Unióban alapvető szinten került megfogalmazásra,¹⁵ az integráció bővítésével járó előnyök kiaknázása végett, a belső piac ez irányú mélyítését támogatva.¹⁶ A cserefolyamatok és a verseny zálogának tekinthetjük a vállalkozás szabadságának területi kiszélesítését. Hazánkban a vállalkozás szabadságának alapvető az Alaptörvény deklarálja M) cikkében, kiemelve annak jelentőségét.

A versenyjog területén a jogalkotó öt tényállás vizsgálatát, felügyeletét rendeli el a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.) értelmében. A Tpv. hatálya alá tartozik a tisztességtelen verseny tilalma, az üzleti döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma, a gazdasági versenyt korlátozó megállapodás tilalma, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma és a vállalkozások összefonódásának (koncentrációjának) ellenőrzése.¹⁷ E tényállások közül különösen az első kettő és az utolsó bírhat relevanciával témánk szempontjából.

2.1. A tisztességtelen verseny tilalma értelmében tilos gazdasági tevékenységet tisztességtelenül folytatni, különösen a megrendelők, vevők, igénybevevők és felhasználók (a továbbiakban együtt: üzletfelek), illetve a versenytársak törvényes érdekeit sértő vagy veszélyeztető módon vagy az üzleti tisztesség követelményeibe ütközően (Tpv. 2. §). Az általános meghatározáson túl ismertetjük a nevesített esetek közül azokat a helyzeteket, amelyek jelentőséggel bírnak az influencer szempontjából.

A gazdasági élet szereplőinek üzletszerű tevékenységük folytatása során az üzleti tisztesség követelményének megfelelően kell eljárniuk. Tisztességtelennek minősül

általános jelleggel a versenytársak és az üzletfelek¹⁸ törvényben meghatározott érdekeit sértő vagy veszélyeztető magatartása (Tpv. 2. §). A tisztességtelenség és a tisztességtelenség közötti határvonalat mindig a konkrét tényállás függvényében húzza meg a GVH és az adott ügyben eljáró bíróság. *Tisztességtelen magatartásnak minősül, ha a jogosult engedélye nélkül történik az arculat (mint gyűjtőfogalom)¹⁹ kereskedelmi hasznosítása, amely körülmény jellemzően jogosulatlan versenylőny megszerzésével jár.* Hasonló a helyzet az influencer esetén, ha például a konkrét véleményvezér hozzájárulása nélkül tüntetik fel a nevét, képmását. Kérdés azonban, hogy jelen esetben jogilag ténylegesen más-e a megítélés, mint merchandising szerződés nélkül vagy annak keretein túlterjedve történő felhasználás esetén. Jelen esetben a különbség annyi, hogy az influencer jellemzően létező személy, és ő maga tesz bejegyzést a saját („hivatalos”) közösségi oldalán.

Tisztességtelennek minősülhet a versenytárs magatartása a Tpv. 2. §-ába ütköző cselekmény megvalósítása miatt, amennyiben a konkurencia által forgalmazott termékkel hasonló vagy azonos terméket kínál az üzletfelek számára a versenytárs által felhasznált reklámarchív/influencerhez hasonló személy képmásával. Hasonlóan tisztességtelen magatartást tanúsít a versenytárs, ha a termék fizikai megjelenéséhez hasonló image-t, arculatot kölcsönöz a saját neve alatt forgalmazott termékének, megtevesztve ezzel a fogyasztókat.

A gazdasági verseny tisztaságát sértő *híresztelések, felhívások, kijelentések* befolyásolhatják a versenytárs fennálló merchandising szerződését az influencerrel, valamely termék, szolgáltatás vagy cég népszerűsítése céljából kötött szerződését vagy a tervezett, már egyeztetések alatt álló arculatfelhasználásra irányuló megállapodások realizálódását. *Összességében az üzleti tisztesség alapjába ütköző kijelentések a cég arculatáról kialakított képet, üzleti hírnevét, goodwilljét is sérthetik.*

Analógia alapján alkalmazható a Tpv.-nek a felhasználó megtevesztésére alkalmas magatartásra vonatkozó rendelkezése abban az esetben is, ha a versenytárs a konkurencia által felhasznált arculathoz az influenceréhez hasonló reklámarchívot vesz igénybe, személyt kér fel a cége és a termékei, szolgáltatásai népszerűsítése érdekében.

2.2. Az üzleti döntések tisztességtelen befolyásolásának tilalma szerint tilos a gazdasági versenyben az üzletfeleket

a magyar és az európai jogban – hatás, ellenhatás és harmonizáció. In: VÖRÖS IMRE: (szerk.) *Tisztességtelen verseny – fogyasztóvédelem. Egy európai jogi irányelv átültetésének margójára*. Krim Bt., MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2007. 285–321.

14 INOTAI G. ANDRÁS: *Az állam és a verseny viszonya. Fókuszban a fogyasztó*. Figyelő. 2007. január, 4–10, 25.

15 GOMBOS KATALIN: *Európai jog – Az Európai Unió jogrendszere*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 293–321.

16 GOMBOS KATALIN: *Az Európai Unió jogrendszere és közjogának alapjai*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 70.

17 JÁNOS BÓKA – KATALIN GOMBOS – TEKLA PAPP – ANDRÁS JÓZSEF POMEISL: *Commercial and Economic Law in Hungary*. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2019, 220–233.

18 A Tpv. alkalmazásában üzletfélnek minősül a megrendelő, a vevő, az igénybevevő és a felhasználó (2. §). Megjegyezzük, hogy a jogalkotó külön már nem nevesíti e körben a fogyasztót mint laikus, természetes személy jogalanyt.

19 A konkrét szerződéstől függően változhat annak közvetett tárgya, amely lehet például élő személy vagy kitalált figura személyiségi jogai (neve, hangja, képmása), egyéb megkülönböztető jelzés (védjegy, földrajzi árujelző, kereskedelmi név), valamely szerző (ez esetben annak személyiségi jogai), illetve szerzői mű, annak címe, jellegzetes része, az abban szereplő karakter.

Szemle

megtéveszteni.²⁰ Az üzletfelek megtévesztésének minősül a vállalkozás, illetve a vállalkozás érdekében vagy javára eljáró személynek az áru értékesítésével, szolgáltatásával vagy az eladás ösztönzésével közvetlen kapcsolatban álló olyan üzleti kommunikációja – ideértve bármely információközlést, annak megjelenési módjától, eszköztől függetlenül –, egyéb magatartása, tevékenysége vagy mulasztása (a továbbiakban együtt: üzleti gyakorlat), amely

a) jelentős információ tekintetében valótlan tényről tartalmaz vagy valós tényről – figyelemmel megjelenésének valamennyi körülményére – olyan módon jelenít meg, hogy megtéveszti vagy alkalmas arra, hogy megtévesztesse azokat az üzletfeleket, akik felé irányul vagy akik tudomására juthat, vagy

b) figyelembe véve valamennyi tényszerű körülményt, továbbá a kommunikáció eszközeinek korlátait, az adott helyzetben az üzletfél üzleti döntéséhez szükséges és ezért jelentős információt elhallgat, elrejt, vagy azt homályos, érthetetlen, félreérthető vagy időszerűtlen módon bocsátja rendelkezésre, és ezáltal befolyásolja az üzletfelek vagy lehetséges üzletfelek gazdasági magatartását, vagy erre alkalmas.²¹

Az üzleti gyakorlat során felmerülő információ akkor minősül jelentősnek különösen, ha az alábbiak közül egy vagy több tényezőre vonatkozik:

- a) az áru lényeges jellemzői, így különösen
 - aa) kivitelezése, összetétele, műszaki jellemzői,
 - ab) mennyisége,
 - ac) származási helye, eredete,
 - ad) előállításának vagy szolgáltatásának módja és időpontja,
 - ae) beszerezhetősége, szállítása,
 - af) alkalmazása, a használatához, fenntartásához szükséges ismeretek,
 - ag) az adott célra való alkalmassága, a használatától várható eredmények,
 - ah) az a tény, hogy az áru megfelel-e a rá vonatkozó jogszabályban vagy az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusában előírt követelménynek vagy – ilyen előírás hiányában – az áruval szemben támasztott szokásos követelményeknek,
 - ai) veszélyessége, kockázatai,
 - aj) egészségre gyakorolt hatásai,
 - ak) környezeti hatásai, energiafelhasználási ismérvei,
- továbbá
 - a) tesztelése, ellenőrzöttsége vagy annak eredménye,
 - b) az áru ára, illetve díja, az ár, illetve díj megállapításának módja,
 - c) az áru megvételének, illetve igénybevételének a b) pontban meghatározottan túli egyéb szerződéses feltétele, továbbá

d) a vállalkozás vagy képviselőjének személye, a vállalkozás jellemzői és jogai, így különösen a jogállása, vagyona, szellemi alkotásokon fennálló jogai és kereskedelmi tulajdonjoga, képesítései, díjai és kitüntetései.²²

Jelen témánk szempontjából kiemelten fontos az üzleti kommunikációval összefüggő tényállás, hiszen az influencer éppen a kommunikációja során nyújt tájékoztatást a követői számára valamely termékről, szolgáltatásról, cégről. Fontos azonban, hogy a követők határozottan és egyértelműen el tudják különíteni a kommunikáció jellegét, adott esetben annak üzleti alapját.

Kimondja továbbá a jogalkotó, hogy tilos az üzletfél választási szabadságát indokolatlanul korlátozó üzleti gyakorlat alkalmazása, így különösen olyan körülmények teremtése, amelyek jelentősen megnehezítik az áru, illetve az ajánlat valós megítélését, más áruval vagy más ajánlattal történő tárgyszerű összehasonlítását, ha ez befolyásolja az üzletfelek vagy lehetséges üzletfelek gazdasági magatartását vagy erre alkalmas (Tpvt. 9. §).

2.3. „A gazdasági verseny tisztaságát nemcsak a vállalkozások eseti megállapodásai, összehangolt magatartásuk veszélyeztetheti, hanem az is, hogy összefonódással, egymásba olvadással vagy összeolvadás nélkül az egyik vállalkozásnak a másik vállalkozás feletti irányítás megszerzésével olyan erőfölényes helyzetet teremtenek, amely akadályozza a hatékony verseny kialakulását, fennmaradását vagy fejlődését.”²³

A vállalkozások közötti összefonódások hatósági ellenőrzés alatt állnak, a piacra és a versenyre gyakorolt potenciális hatások miatt. A vállalkozások összefonódását a GVH-nak be kell jelenteni a jogszabályi feltételek fennálltakor, tekintettel az esetleges kivételekre is.²⁴ Amennyiben a GVH hozzájárul a vállalkozások összefonódásához, a *merchandising és az influencer szempontjából kérdésként merülhet fel az esetlegesen fennálló, felhasználásra irányuló megállapodás hatályának kiterjesztése az összefonódásban részt vevő vállalkozások és termékeik vonatkozásában.*

A vizsgált ügyek és tényállások alapján felmerül a kérdés, hogy az influencer jelensége valójában megegyezik-e a merchandisinggal, vagy valami másról van szó. A következő pontban kísérletet teszünk a kérdés megválaszolására.

IV.

Influencer vs. merchandising(szerződés)

Alapvető feladatunk az influencer vs. merchandising(szerződés) esetleges azonosságának vagy legalábbis hasonlóságának megállapításakor ez utóbbi fogalmi tisztázása.

²² Tpvt. 8. § (3) bek.

²³ A Tpvt. 23. §-ához fűzött indokolás (2011).

²⁴ Tpvt. 24. §, 24/A. §, 25. §.

²⁰ Tpvt. 8. § (1) bek.

²¹ Tpvt. 8. § (2) bek.

1. A merchandising és az ahhoz kapcsolódó fogalmak áttekintése

A merchandising valójában kétarcú jelenség, hiszen használatos mind a jogászok, mind a közgazdászok által. A kérdés az, hogy a fogalom alkalmazási köre eltér vagy de facto megegyezik-e a két tudományterületen. Az alapfogalmak körében érdemes kitérni a merchandising, a merchandising szerződés, a merchandise és a merchandiser szavak jelentésére.

„A merchandisingot a fellelhető angol–magyar/magyar–angol jogi szakszótár²⁵ egyszerűen árusításként határozza meg, amelynél lényegesen árnyaltabban fogalmaz az általános egynyelvű szótár.²⁶ Az árusítás ugyanis önmagában nem fejezi ki a meglehetősen széles körű értelmezési lehetőséget, nem utal a merchandising sajátos értékesítésösztönző funkciójára.

A merchandise főnévként a forgalomba kerülő (eladott vagy megvásárolt) termékeket foglalja magában, valamint azokat a megvásárolható dolgokat, amelyek valamely eseménnyel, rendezvénnyel állnak kapcsolatban (például hivatalos olimpiai termékek).²⁷ Az angolszás országokban az árucikkek megjelölésére két kifejezés szolgál, nevezetesen a goods és a merchandise. Az előbbi használata abban az esetben javasolt, ha a termék anyaga vagy a felhasználási köre bír jelentőséggel, míg az utóbbit akkor célszerű alkalmazni, ha maga a termék kevésbé hangsúlyozandó, helyette a márkája vagy az értékesítés ténye a fontos.²⁸ A merchandise szó igeiként megjelenve valaminek az értékesítését jelenti reklámozáshoz történő felhasználás érdekében.²⁹ [...]

A merchandiser jogszabálybeli és szótárbeli meghatározása hiányában a szó jelentésére egyelőre a kiírt álláshirdetésekből következtethetünk. A merchandiser többnyire a közgazdaságtani értelemben használt merchandisinghoz kapcsolódó joganymot takar, akinek a tevékenysége korlátozódhat a polcszervizes tevékenységre, vagy a kereskedelmi egységek polcainak áruval történő folyamatos feltöltése mellett kiterjedhet egyéb kapcsolódó feladatokra is.³⁰

A jogásztársadalom egy sajátos szerződéstípus megjelenésére használja a merchandising szót. A merchandising mint szerződés az alapmeghatározáshoz képest anyiban jelent eltérést, hogy kifejezetten jelzi a jelenség

jogi vetületét. A merchandising szerződés magyar megfelelője a piacépítési szerződés, más néven az arculatátviteli szerződés, amelyet nevesített formában jelenleg csak a sportról szóló 2004. évi I. törvény tartalmaz,³¹ leszűkítve az alanyi kört a sportolóra és/vagy a mögötte álló sportszervezetre. Általánosságban „a merchandising (szerződés) valamely, a gazdasági reklámtevékenységtől eltérő területen közismertté és általánosan elfogadottá, keresetté vált személy személyiségi jogi védelem alatt álló dolog, védjegy vagy egyéb árujelző kereskedelmi hasznosítása, vagy szerzői mű, avagy annak valamely jellegzetes karaktere, a mű címe, egy részlete másodlagos felhasználása az eredetitől eltérő területen értékesítésösztönző a reklámozó cég ismertségének kialakítása, fokozása céljából”.³² A merchandisinghoz társuló felhasználási magatartás joganyma a felek közötti megállapodás. Megjegyezzük, hogy a szerződés közvetett tárgyát röviden reklámarnak vagy arculatnak célszerű nevezni, amely meglehetősen széles palettát jelöl (például védjegy, szerzői mű stb.).

A közgazdasági megközelítés esetén javasolt a merchandising szót használni a „szerződés” megjelölés nélkül egyfajta gyűjtőfogalomként, amely magában foglalhat különböző tevékenységeket. „Minden olyan magatartás a merchandising fogalma alá tartozik, amely a termékek eladásához vagy értékesítésének kísérletéhez kapcsolódik: akár a reklámozás segítségével, akár a termékkel/szolgáltatással összefüggő külső paraméterek célcsoporthoz történő igazítása révén.”³³ A merchandising jelentheti a polcszervizes teendőket (itt külön kiemeljük a polctükör fogalmat, amely iránymutatás arra vonatkozóan, hogy az adott termékeket hogyan kell elhelyezni az értékesítési helyen), a termék külső megjelenését, a formáját, a színét, a csomagolását, a célcsoport kiválasztásának metódusát, az értékesítés helyét és módját, valamint a marketingkommunikációs eszközöket (például a reklámozás során).

A merchandising két tudományterület általi alkalmazási köre nem teljesen fedi egymást, azonban van egy lényeges találkozási pontjuk, nevezetesen a reklám, a reklámjog területe. A reklám egy olyan közvetítő közeg, ahol tetten érhető a merchandising közgazdasági és a jogi megközelítése is.

2. Az influencer és a merchandising összehasonlítása

Az elhatárolás során a merchandising jogi megközelítéséből indulunk ki, ennek megfelelően egy sajátos szerződéstípusként alkalmazzuk a kifejezést.

25 Magyar–angol–magyar jogi szakszótár. Budapest, KJK, 2003. 315.

26 Oxford advanced learner's Dictionary of Current English. Oxford University Press, Oxford, 1997. 959–960.

27 Oxford advanced learner's Dictionary, i. m. 959.

28 Oxford advanced learner's Dictionary, i. m. 1204.

29 Oxford advanced learner's Dictionary, i. m. 959.

30 STRIHÓ KRISZTINA: A merchandising szerződés és az új Ptk. In: Veress Emőd (szerk.) Kolosváry Bálint emlékkötet. Kolosvár, Erdélyi Református Egyházkerület és a Sapientia EMTE – Kolosváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015. 246–248.

31 35. § (3)–(5) bek.

32 A fenti fogalmat a szerző de lege ferenda javaslattal kreálta, lásd STRIHÓ i. m. 262.

33 STRIHÓ: i. m. 249.

Szemle

A merchandising szerződés megkötésére tipikusan reklámjogviszony keretében kerül sor.³⁴ Az alapügylet egy felhasználási jellegű magatartás kifejtésére irányuló szerződés, lényegében a merchandising szerződés (arculatviteli/piacépítési szerződés), amelynek egyik pólusán a reklámozó/felhasználó/merchandiser található, míg a másik oldalon a jogosult/merchandise áll. A reklámozó az a személy, akinek érdekében a reklámot közzéteszik, illetve aki a reklámot megrendeli.³⁵ A jogosult a konkrét arculatviteli szerződés közvetett tárgyától függően változhat, meglehetősen szerteágazó arculat alapján jelenhet meg. Az arculat hatálya alá tartozhat merchandising szerződés esetén a felek megállapodásától függően például a jogosult képmása, neve, védjegy, szerzői mű címe, annak egy jellegzetes részlete, az abban megtestesülő karakterek stb. A választott arculat esetén fontos körülmény, hogy közismert és általában elfogadott, sőt kedvelt legyen, legalábbis a célcsoport körében. Az influencer jelensége is erőteljesen kötődik a reklám területéhez.

Az influencer kifejezés nem egy szerződéstípussal azonosítható, hanem lényegében magának a jogosultnak a megjelölésére szolgál. A kérdés csak az, hogy a merchandise és az influencer egyező lehetőséget takar-e vagy sem. Álláspontunk szerint az influencer jelenleg élő személyt jelöl, tehát lényegesen szűkebb a merítési lehetőség, hiszen a merchandising esetén meglehetősen széles paletta kínálkozik. Az influencer egy olyan személy, aki közösségi platformokon megjelenve meghatározó befolyással bír a követői körében. Kiemeljük azonban, hogy az influencer kifejezést célszerű kicsit tágabban kezelni, mivel például van néhány ismert és sokak által kedvelt háziállat, amely saját profillal rendelkezik, például „Demény, a kötsög”, vagy a közelmúltban elhunyt, morcos macskaként ismert „Grumpy Cat”. Ez utóbbi esetekben valós állatokról van szó, értelemszerűen a jogosult ilyen esetben a tulajdonos lehet.

Megjegyezzük, hogy a közgazdászok által használatos tartalom a csendes értékesítőt jelöli, szemben a direkt módon történő népszerűsítéssel, hiszen közgazdasági szempontból „minden olyan magatartás a merchandising fogalma alá tartozik, amely a termék eladásához vagy értékesítésének kísérletéhez kapcsolódik”.³⁶

Álláspontunk szerint a véleményvezér mint kifejezés tekinthető viszonylag újnak, *azzal azonban, hogy maga a jelenség nem bír újdonságértékkel.*

V. Záró gondolatok

A GVH adott ügyben eljáró versenytanácsa rögzítette, hogy „az ismert, népszerű személyek, sztárok, művészek hatással vannak a fogyasztói szokásokra. Az internetes közösségi platformokon a fogyasztók széles köre követi a legnépszerűbb sztárokat, az ún. véleményvezéreket (ún. influencereket), így az általuk diktált divat- és fogyasztási trendeket is, ezért nagy hatással vannak a követők (a fogyasztók) viselkedésére.”³⁷ Véleményünk szerint adott esetben valóban egy életmód, életforma közvetítésére, majd ennek hatására annak követésére kerül sor, nem kizárólag egy termék, szolgáltatás vagy cég reklámozására. Kiemelten fontos a hivatkozott körülményre tekintettel a szerkesztői tartalom és a gazdasági célzatú közzététel közötti elhatárolás, valamint a követők egyértelmű tájékoztatása a publikálás jellegéről. „Tekintettel azonban arra, hogy ahhoz, hogy valamely személy véleményvezérré váljon, válhasson, nem szponzorált tartalom előállításra is szükség van, hiszen a követők alapvetően nem a fizetett reklámok, szponzorált tartalmak miatt követik az adott oldalt. Ekként azonban a különböző (fizetett és nem fizetett, saját) tartalmak keverednek, jelölés hiányában nem tudják a fogyasztók, mely tartalmak jelenítik meg az adott személy véleményét és mely tartalmak minősülnek egy piaci szereplő kereskedelmi gyakorlatának.”³⁸

Megállapítjuk, hogy a véleményvezér és az arculatvitel egyaránt érdemi hatással bír a gazdasági versenyhelyzetre. Beszélhetünk akár merchandisingról, akár influncerről, fontos, hogy a megfelelően kiválasztott arculat, véleményvezér révén jelentős versenyelőnyhöz juthat az adott cég a versenytársaival szemben, még abban az esetben is, ha jogsértő magatartást követ el (hiszen a fogyasztók többsége az első benyomás alapján dönt, gyakran vizuális hatásra). Kiemeljük azonban, hogy egy reklámarc felhasználásával, influencer igénybevételevel egyrészt a fogyasztók biztonságérzete növekedhet, másrészt viszont éppen az arculatba fektetett bizalom teszi őket sérülékeny, kiszolgáltatottá.

34 Lásd részletesen STRIHÓ KRISZTINA: *A merchandising és az alapügyletre épülő szerződéses konstrukció*. Gazdaság és Jog. 2011. 4.

35 Grt. 3. § 1) pont.

36 STRIHÓ KRISZTINA: *A merchandising szerződés*. Szeged, PhD-disszertáció, 2011.

37 VJ/112/2016. Indokolás 11. pont.

38 VJ/112/2016. Indokolás 13. pont.

Németh Kornél PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem (Szeged)

A magyar Igazságügyi Minisztérium polgári kori történetéről

1. Az utolsó rendi országgyűlés és az első felelős magyar „Ministerium” igazságügy-minisztere, Deák Ferenc hozta létre 1848-ban a modern jogrendszer alapjait megteremtő Igazságügyi Minisztériumot, amely remek példája a kiegyezéstől folytonos jogalkotási folyamatnak. Az Antal Tamás és Révész Béla által jegyzett *Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1990* című kétkötetes mű első része, melynek szerzője Antal Tamás, 1944-ig öleli fel a témát, alcíme: *Fejezetek a polgári kor évtizedeiből*.¹ Kiemelkedő fontosságúvá teszi az első kötetet, hogy hiánypótló írás, illetve a második kötethez hasonlóan nagy számban közöl eredeti dokumentumokat, valamint a témában egyedülállóan nagy időintervallumot ölel fel, anélkül, hogy ez a részletesség rovására menne. A szerző a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Európai Jogtörténeti Tanszékének egyetemi docense, akinek a nevéhez fűződik többek között a *Szilágyi Dezső és műve* című könyv, a magyar jogtörténettel foglalkozó, angol nyelvű *A Hundred Years of Public Law in Hungary (1890–1990)* című kötet és a Szegedi Királyi Ítéltábla történetének folytatásokban megjelent, évtizedeken átívelő ismertetése.²

2. Ahogy a Szegedi Ítéltáblára, úgy a jelen műben tárgyalt Igazságügyi Minisztériumra is igaz, hogy korábban nem jelent meg a történetéről átfogó, önálló írás, ezért aki

ezzel az intézménnyel kíván foglalkozni kutatásában, annak mindenképp ajánlott elolvasnia az adott korszakhoz tartozó kötetet. A mű jelentős részét az eredeti iratok gyűjteménye teszi ki. Az iratok listája már magában átfogó képet ad az intézmény munkájáról. Találhatóak benne többek között fegyelmi ügyekben keletkezett iratok, a minisztériumban a bírói és ügyészi szervezettel összefüggésben 1927-ben tartott szakmai értekezlet dokumentumai, a Magyar Királyi Kúria és az Igazságügyminisztérium közötti egyeztetéssel kapcsolatos iratok, a Tanácsköztársaság alatti tevékenységet vizsgáló minisztériumi különbizottság első ülésének jegyzőkönyve 1919-ből, egy hirdetés az igazságügyi állami nyugdíjasok családi pótléka tárgyában, az országos igazságügyben szolgálatot teljesítő, rendkívüli pótlékban részesített családos alkalmazottak jegyzéke eredeti aláírásokkal, de még egy 1944-es, az izraeliták földingatlanairól szóló kormányrendelet végrehajtásának némely igazságügyi vonatkozású dokumentuma is. Ez azért is kiemelkedő jelentőségű, mert – a szerzőt idézve – a kutatómunkát jelentősen hátráltatta, hogy „az 1956. évi szabadságharc folyamán a Magyar Országos Levéltárt ért találatok az ott őrzött iratok egy részét tűzben megsemmisítették. Ilyenképp a volt Magyar Királyi Igazságügyminisztérium (1972-ig hivatalosan egy szóba írva) csaknem teljes archívuma odaveszett” (13. p.).

A kötetben megtalálható a minisztérium létrejöttének előzményeitől az alapvető működés ismertetésén és a különleges helyzeteken át – mint például a háborús helyzet vagy a Tanácsköztársaság időszaka – egészen a minisztériumot foglalkoztató rendhagyóbb kérdésekig – mint például az utolsó magyar király jogállása – minden, ami ahhoz kell, hogy az olvasó közelebbről megismerje az intézmény történetét.

3. A kötet szerkezetét megfigyelve szembevetendő, hogy az információ tematikus felosztása az elsődleges fejezetalkotási szempont, míg a kronológia csak másodlagos. Ez a megoldás lehetővé teszi, hogy az egyes résztémák kü-

1 ANTAL TAMÁS: *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1944. Fejezetek a polgári kor évtizedeiből* (= *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1990. I. kötet*). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018 (327. old.).

2 ANTAL TAMÁS: *Szilágyi Dezső és műve* = *Jogtörténeti Tár 4*. Szeged, 2016, Uő: *A Hundred Years of Public Law in Hungary (1890–1990): Studies on the Modern Hungarian Constitution and Legal History*. Novi Sad, 2012, Uő: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1890 és 1914 között* = *Bíróságtörténeti könyvek. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből I*. Budapest–Szeged, 2014, Uő: *A Szegedi Királyi Ítéltábla története 1914 és 1921 között* = *Bíróságtörténeti könyvek. Fejezetek a Szegedi Ítéltábla történetéből II*. Budapest–Szeged, 2015, Uő: *The Codification of the Jury Procedure in Hungary*. In: *The Journal of Legal History*. Vol. 30, No. 3, Dec. 2009, 279–297.

Jogirodalom, jogélet

lön-külön, saját korszakhatárait szerint legyenek áttekinthetőek, ezáltal az adott fejezeten belüli összefüggések könnyebben megérthetővé váljanak. Ilyen résztémák többek között a minisztérium létrejötte és szervezeti változásai, az igazgatás személyi állományának alakulása, a különböző jogalkotási munkák, az egyes jogterületek kodifikációja, valamint a minisztérium közigazgatási szerepkörének aspektusai.

A felhasznált források sokszínűek, a minisztérium munkáját más szempontok szerint elemző vagy a minisztérium történetének kisebb szeletével foglalkozó írások mellett a témához összességében lazábban kapcsolódó forrásokból is merített a szerző, amelynek segítségével fontos háttérinformációkat, mélyebb összefüggéseket ismerhet meg az olvasó.

Már a tartalomjegyzéket megfigyelve egyértelművé válik, hogy hatalmas mennyiségű információval van dolga az olvasónak. A kötet a minisztérium szervezésének és szervezetének leírásával kezdődik, létrejöttének ismertetése után az intézmény belső szervezete és hatáskörelosztása kerül előtérbe, majd a „jogtudós” és a „politikus” igazságügy-miniszterek életútja következik rövid életrajzokban, a téma lezárásaként pedig az igazgatás személyzetéről ír a szerző. A második részben a jogalkotási tevékenység kerül előtérbe, az igazságügyi szervezési jogszabályok után a büntető- és a polgári anyagi és eljárásjogi kodifikációk következnek. A harmadik fő rész az Igazságügyminisztérium közigazgatási tevékenységét mutatja be, az igazságügyi beruházásoktól elindulva a törvénykezési szervezet személyi ügyein, az 1918/19. évi forradalmak alatti cselekmények vizsgálatán s az anarchizmus elleni igazságügyi és külügyi együttműködésen át a második világháború kihívásaiig. A záró, negyedik részben a minisztérium bizalmas irataiba tekinthet be az olvasó, olyan érdekes témák kifejtésével, mint a törvénykezési szervezet igazgatása a hadiállapot idején, az utolsó magyar király, IV. Károly sorsa, vagy a közreműködés egyéb minisztériumokkal a békekötés zavaros időszakában.

4. A kötetet meglehetősen olvasmányosnak, könnyen érthetőnek találtam. Gyakran kilépett azokból a keretekből, amelyeket egy ilyen hosszú időintervallumot ilyen rövid terjedelem mellett ismertető írástól vártam. Külön kiemelném a jogtudós és politikus igazságügy-miniszterek életútját végigjáró fejezeteket, amelyek érdekes színpaltok a szükségszerűen szárazabb intézménytörténeti fejezetek között, és amelyekből jól látható, hogy melyik miniszter milyen háttérrel rendelkezett, milyen megfontolásból vezette a minisztériumot éppen úgy, ahogy.

A kötet több szempontból is olvasóbarát, a szöveg stílusán és változatosságán túl a tagolás és a tipográfia szempontjából is. A szövegben említett személyekről gyakran fényképek is találhatóak a sorok közé illesztve. A szerkesztés és a nyomda munkájának kiemelkedő minősége az eredeti iratokról készült másolatoknál látszik leginkább. Az egyetlen probléma talán a könyv mérete, véleményem szerint a kisebb oldalméret és nagyobb oldal szám megfelelőbb lett volna. Összességében ez is inkább csak kényelmi, mintsem a használhatóságot érintő hiba vagy észrevétel.

5. Összefoglalva megállapítható, hogy Antal Tamás könyve – a hozzá tartozó, Révész Béla által jegyzett második kötet³ együtt – jól használható, könnyen értelmezhető és kimondottan hasznos munka. Remek forrás lehet mindenkinek, aki az eredeti irattári anyagok válogatott gyűjteményére és az ezen anyagok mögötti háttérinformációkra kíváncsi. Azon kutatók, hallgatók számára viszont, akik át szeretnék látni az intézmény történetét, a szervezeti átalakulásokat és azok okait, a különböző rendszerek, korszakok hatását az ott zajló munkára, illetve a minisztérium hatását a mai magyar jogrendszer kialakulására, szinte kötelező olvasmány.

3 RÉVÉSZ BÉLA: *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1944–1990. A pártirányítás évtizedei* (= *Az Igazságügyi Minisztérium története, 1867–1990. II. kötet*). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018 (339 old.).

Szűcs Anikó Edit tanársegéd, Nemzeti Közszerológati Egyetem (Budapest)

Az Európai Unió jogrendszeréről szóló új könyv a joggyakorlat és az elmélet nézőpontjából*

A jogalkotók által gondosan kimunkált jog annak gyakorlata nélkül csak üres szavak sora. Az elméleti szabályok ismerete fontos ugyan, azonban közel sem elegendő, arról nem is szólva, hogy az elmélet a gyakorlat ismerete nélkül ritkán marad a tartós emlékezetben. A jogesetek mindenkiben tartós emlékeket hagynak, valamint sokszor pontosítják is az elméleti joganyagot, kijelölik az elméleti joganyag alkalmazhatóságának útját. Az Európai Unió joga szempontjából pedig azért is kiemelt szerepe van a bírósági joggyakorlatnak, azon belül is az előzetes döntéshozatali eljárásoknak, mert az uniós jogot kizárólag az Európai Unió Bírósága jogosult értelmezni. *Gombos Katalin* 2019 őszén „*Európai jog – Az Európai Unió jogrendszere*” címmel megjelent könyve azért rendhagyó, mert tagállami jogalkalmazóként a szerző a hangsúlyt a vonatkozó és feltétlenül szükséges mennyiségű elméleti alapok ismertetése mellett a joggyakorlatra helyezi.

I. Az uniós jog alapjai

Az Európai Unió tagállamaként az uniós joggal élünk együtt immáron több mint másfél évtizede, aminek ellenére nem kizárólag a részletszabályok, de még az uniós jog természetét, jogforrásait illetően is sok a hiányosság az emberekben. A társadalmat és különösen az üzleti élet, valamint a jogásztársadalom szereplőit érinti és foglalkoztatja is az uniós jog, azonban egy alapokat untig ismétlő, a jogtörténelemben rekedt könyvet hamar letenne az olvasó.

Gombos Katalin könyve azonban *szakít* azon hagyományos készítetésekkel, hogy a jogtörténetben elveszve nehezen térjen át a könyv valódi tartalmára, és csak rövid, a legszükségesebbeket tartalmazó jogtörténeti kitekintést enged. Az igen rövid *jogtörténeti* kitekintést követően a könyv az alapoktól mutatja be az Európai Unió intézményeit és hatásköreit.

A második és a harmadik fejezet már részletesen, a kapcsolódó jogeseteket bemutatva ismerteti az olvasóval az uniós jogrendszer jellemzőit és a jogforrásokat. Az uniós jogrendszer *természetét* nagyon sokan nem értik, hiszen az merőben eltér minden eddig megszokott rendszertől. A könyv nagyon érthetően ismerteti az uniós jogrendszer jellemzőit és sajátosságait, történeti kitekintéssel, összehasonlítást nyújtva minden – az átlagos és a jogban jártas – olvasó által ismert jogrendszerrel. A szubsidiaritás elve sajnos csak az elsőbbségi elv keretein belül szűken,

lábjegyzetben kerül terítékre, mely elvnek véleményem szerint létjogosultsága lehetne külön bekezdésben az előző, azaz az uniós jogrendszer természete, autonómiája címet viselő alfejezetben.

A *jogforrások* a megfelelő csoportosításoknak és a rövid, de annál lényegre törőbb bevezetőnek köszönhetően jól értelmezhetők és átláthatók. A szerző széleskörűen elemzi és gyakorlati példákon keresztül tárja fel a jogforrásokhoz tartozó elveket és azok alkalmazását. A jogforrások a műben több szempont szerint is csoportosításra kerülnek, például hogy jogalkotási aktusról vagy nem jogalkotási aktusról beszélhetünk-e, vagy a másodlagos jogforrások aszerint, hogy tipikusak vagy atipikusak-e, illetve a jogi aktusok egyoldalúak vagy megállapodáson alapulnak. A jogi aktusok besorolását és azok alkalmazását egyértelmű magyarázattal, példákkal támasztja alá a szerző. A mű az uniós szabályozási technikákat is bemutatja, a jogharmonizációra és annak mikéntjére is kitér, és felhívja a figyelmet arra, hogy ez miért fontos uniós és tagállami feladat. A *speciális jogforrásokra* vonatkozó rész keretén belül a könyv kitér az *Unió és harmadik országok közötti szerződések* szabályozására és alkalmazására is.

II. Bírósági eljárások az Európai Unióban

A *negyedik* fejezet az egyik legnagyobb lélegzetű része a könyvnek. Ebben az uniós *bírászkodásra* és a bírósági eljárásokra fókuszál az író. Jól érthetően, példákon keresztül mutatja be az *uniós bíróságok szerepét, funkcióikat és az Unió intézményei és a tagállamok közötti viták elbírálásának menetét*. Jól látható, hogy a szerző otthon van ezen a

* GOMBOS KATALIN: *Európai jog – Az Európai Unió jogrendszere*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019 (385 old.).

Jogirodalom, jogélet

szakterületen és nemcsak érti, hanem szereti és érdekli is ez a területe az uniós jogrendszernek. Teljes mélységében rámutat az uniós bíróságok alkotmánybírói jellegű, közigazgatási típusú, munkaügyi típusú, választottbírói vagy nemzetközi bírósági funkciójára, mindezt gyakorlati példákkal, esetekkel színesítve.

A fejezet második pontjában a könyv azokat az eljárásokat elemzi, amelyeket lehetséges az Európai Unió Bírósága előtt lefolytatni. Ezután kitér a Bíróság és a Törvényszék közötti hatáskörök megosztására, majd bemutatja, hogy milyen általános szabályok vonatkoznak az Európai Unió Bírósága előtti eljárásokra. Az eljárások fajtáit a szerző igyekszik teljes körűen, teljes mélységében bemutatni, például: mi az eljárás célja, kik és milyen módon kezdeményezhetik, hogyan zajlik és milyen végkifejlet (joghatalás) lehetséges. Bemutatja azt is, hogy az eljárások során a feleknek milyen jogaik és kötelezettségeik vannak. Mindezt rengeteg hasznos gyakorlati információval megtűzdelve és a jobb átláthatóságot segítő az alapelvek szempontjából is értékelve, a jogrendszerben elhelyezve teszi meg a szerző.

III.

Tagállami felelősség

Az ötödik fejezetben az uniós jogból fakadó igényérvényesítést és a tagállamok felelősségének elemzését találjuk, mely napjainkban slágertéma. Rámutat a szerző a tagállami kártérítési felelősségre és arra is, hogy az egyes tagállamok kártérítési felelősségének kérdése csak a Szerződés rendszerének és alapelveinek fényében vizsgálható. Széles körű elemzés mutatja be a Bíróság ítélkezési gyakorlatát és azokat a feltételeket, amelyek megléte esetén a tagállamnak meg kell térítenie a magánszemélyeknek okozott károkat. A tagállami jog félretételét mint az uniós jog érvényesülésének egyik zálogát nagyon érthetően és a ritkán ismert jogvédelmi korláttal együtt ismerteti – a könyvhöz hűen számos jogesetre hivatkozva – a szerző.

IV.

A belső piac

A hatodik fejezet az uniós belső piaccal, annak kialakulásával, fejlődésével, a belső piac jogával és az alkalmazandó elvekkel foglalkozik. Különösen aktuális, hogy a belső piac tekintetében az e-kereskedelemmel és a digitális világ kihívásaival is szembesíti az olvasót és rámutat a közös felépítés szükségességére. Nagyon figyelemreméltó az egyenlőség jogi szempontból való megközelítése és összehasonlítása, mely szerint az egyenlő bánásmóddhoz való jog az egyének alanyi joga, a diszkrimináció tilalmának betartása pedig gyakorlatilag mások ezzel szemben álló kö-

telezettsége. A belső piaci szabadságokkal kapcsolatosan jogeseteken és logikai láncon keresztül vezet le, hogy az alapszabadság csak az igazolható cél eléréséhez szükséges mértékben korlátozható. A mű mind a négy alapszabadságot és azok szabályozását jól érthetően, átláthatóan és a laikusok számára is világosan mutatja be, számos példát és a szükséges jogi hátteret is felvonultatva.

A szerző az áruk szabad mozgásának kérdéskörét különösen részletesen, szinte mindenre kiterjedően tárgyalja, számos jogesettel, példával alátámasztva a mondanivalóját. Ebben a fejezetben tér ki azokra az okokra is, amelyekre a tagállamok a határon átnyúló kereskedelmet akadályozó intézkedések meghozatalakor jogszerűen hivatkozhatnak (például ilyen mentő körülmények: a közérkölcös, a közrend, a közbiztonság vagy az emberek, az állatok és növények egészségének és életének védelme stb.). Kiemelten foglalkozik az uniós munkavállalók unión belüli munkavégzésre vonatkozó jogaival és azzal, hogy milyen esetekben kerülhet sor a munkavállalók szabad mozgásának korlátozására. Kimerítően elemzi a letelepedés jogát természetes és jogi személyek esetében egyaránt. Bemutatja és gyakorlati példákkal szemlélteti a diplomák és a képzettségek unión belüli elfogadásának szabályait.

A hatodik fejezet azok számára is nagyon hasznos információkat tartalmaz, akik más országban történő munkavállaláshoz, vállalkozás létrehozásához, működtetéséhez stb. szeretnének jól hasznosítható, biztos forrásból információkat szerezni.

V.

Az uniós versenyjog

A szerző a könyv hetedik fejezetében az uniós versenyjoggal foglalkozik: a megszokott alapossággal és áttekinthetően szól a versenyjog funkciójáról és a szabályozási területekről, érzékelteti ezek fontosságát és súlyát az uniós jogrendszerben. A fejezet elemzi a klasszikus antitritstjogot (a versenykorlátozó megállapodások tilalmának kérdéskörét, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélést és a fúziókontrollt), valamint a tagállamokra vonatkozó verseny szabályokat és a fogyasztókat védő versenyjogot. Lebilincselően mutatja meg, hogy miért van szükség versenyjogra, hogy az uniós versenypolitika a belső piac egyik mozgatórugójának, a tisztességes piaci versenynek a kialakítására és megőrzésére törekedve miért, miként és hogyan igyekszik ezzel a piaci szereplők magatartását a megfelelő irányba befolyásolni.

Összességében elmondható a könyvről, hogy gyakorlatias, egyben elméleti alapokkal is bőségesen ellátott, világosan megfogalmazott és jól megszerkesztett mű. A jelentős mennyiségű feldolgozott jogeset miatt azonban a könyv terjedelmes, értő olvasása az átlagos szakkönyvolvasásnál több időt és figyelmet igényel az olvasótól, de megéri.

SUMMARY

ÁGOSTON MOHAY:

Achmea, CETA and the Autonomy of EU Law

Autonomy is one of the central characteristics of the supranational EU legal order, a system which is distinct and separate from both national and international law. As the EU concludes international agreements with other subjects of international law, the Court of Justice of the European Union has had to elaborate upon the compatibility of judicial forums that were to be established by such agreements with the EU Treaties. Recently the court has made important proclamations regarding autonomy in its Achmea judgment (where it deemed an intra-EU BIT to be incompatible with EU law) and its CETA opinion (where it found the CETA investment court system to

be compatible with EU law. These decisions – even bearing mind that they were passed in a different context – suggest somewhat incongruous tendencies of interpretation.

MÁRTON LEÓ ZACCARIA:

The Reformed Regulation of Posting of Workers on the Borderline of the Freedom to Provide Services and Fundamental Labour and Social Rights

Article 45 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) guarantees the free movement of workers and various legal instruments to safeguard this fundamental freedom. These regulations mostly focus on the economic side of free movement. However, it is important to emphasise the social side of this

freedom as well because workers' traditional labour and social rights are also considered in this regard since without these rights the free movement of workers would not really be free. Therefore, the free movement of workers has a special dual character but nowadays we can witness a clear intent to strengthen its social aspect. Directive 96/71/EC regulating the posting of workers was modified in 2018 and some of the new norms make the original ones more precise and develop the social protection for posted workers. One of these important areas is equal pay for equal work regarding posted workers. In this paper, the author analyses the background of the new regulation together with some of its significant prescriptions and this analysis is meant to lead to some conclusions regarding the current problems of this special sphere of free movement of workers in the EU.

ZUSAMMENFASSUNG

ÁGOSTON MOHAY:

Achmea, CETA und die Autonomie des Unionsrechts

Autonomie ist eines der zentralen Merkmale der supranationalen EU-Rechtsordnung, ein System das sowohl vom nationalen als auch vom internationalen Recht getrennt ist. Da die EU internationale Abkommen mit anderen Rechtssubjekten des Völkerrechts abschließt, musste der Gerichtshof der Europäischen Union (EuGH) die Vereinbarkeit von gerichtlichen Foren, die durch solche Übereinkünfte geschaffen werden sollten, mit den EU-Verträgen prüfen. Kürzlich hat der EuGH in seinem Achmea-Urteil (im dem er ein intra-EU-BIT mit dem EU-Recht für unvereinbar erklärte) und in seinem CETA-Gutachten (in dem er das System der CETA-Investitionsgerichte mit dem EU-Recht für vereinbar erklärte) wichtige Äußerungen im Zusam-

menhang mit der Autonomie der EU-Rechtsordnung gemacht. Auch wenn man in Acht nimmt, dass diese zwei Entscheidungen in verschiedenen Kontexten getroffen wurden, weisen diese auf einigermaßen inkongruente Interpretationstendenzen hin.

MÁRTON LEÓ ZACCARIA:

Die veränderte Regelung der Entsendung von Arbeitnehmern zwischen den Mitgliedstaaten im Schnittpunkt von Dienstleistungsfreiheit und Grundrechten der Arbeitnehmer

Die in Art. 45. AEUV (Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union) verankerte Arbeitnehmerfreizügigkeit hat diverse grundrechtliche Garantien, die vor allem den wirtschaftlichen Aspekt der Arbeitnehmerfreizügigkeit zwischen Mitgliedstaaten be-

rühren. Es ist aber zu unterstreichen, dass die sozialen Interessen der Arbeitnehmer auch zu schützen sind, denn ohne den Schutz der traditionellen arbeitsrechtlichen, sozialen Interessen die Freizügigkeit der Arbeitnehmer unnötigen Grenzen ausgesetzt werden kann. Das heißt, das Prinzip der Arbeitnehmerfreizügigkeit weist eine gewisse Interessensdualität auf, das Bestreben des Gesetzgebers um die Verstärkung der sozialen Seite ist aber offensichtlich. Die Änderung der Richtlinie 96/71/EG über die Entsendung von Arbeitnehmern im Rahmen der Erbringung von Dienstleistungen im Jahre 2018 hat die Arbeitnehmerrechte in vieler Hinsicht – wie z. B. das Gebiet des Grundsatzes des gleichen Entgelts – konkretisiert bzw. weiterentwickelt. Sich auf den Hintergrund und auf die wesentlichen Elemente der Änderungen konzentrierend untersucht die Studie die aktuellen Fragen der Arbeitnehmerfreizügigkeit in dieser Hinsicht.

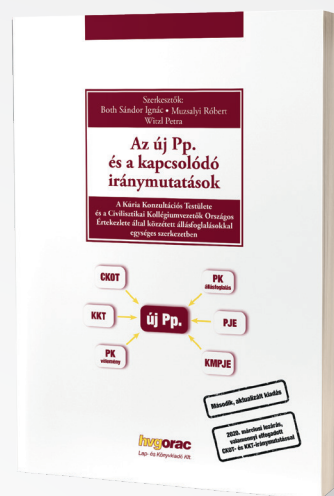
AZ ÚJ PP. ÉS A KAPCSOLÓDÓ IRÁNYMUTATÁSOK

Második, aktualizált kiadás

Az új Pp. a Kúria Konzultációs Testülete és a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezlete által közzétett állásfoglalásokkal egységes szerkezetben (255 CKOT- és 81 KKT-állásfoglalással)

SZERKESZTŐK: **Both Sándor Ignác, Muzsalyi Róbert, Witzl Petra**

ÁRA: **7000 Ft**

„Az új polgári perrendtartás (Pp.) megalkotását követően a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezlete (CKOT), valamint a Kúria Konzultációs Testülete (KKT) rendszeresen közzétette legfrissebb állásfoglalásait az új kódex nehézségeket jelentő rendelkezéseinek értelmezése, valamint a gyakorlat által felvetett kérdések megválaszolása érdekében.

A közzétett állásfoglalások legitim, hasznos és hatékony, évtizedek óta fontos, a bírói gyakorlatra közvetlen hatással bíró jogértelmezést segítő eszközök. Alkalmazásuk nem kötelező a bíróságok számára, azonban az új polgári perrendtartás 2018. január 1-jével történt hatálybalépésére tekintettel – mivel még elenyésző számú közzétett bírósági határozat született – jelenleg kizárólag ez a két irányadó forrás áll rendelkezésre annak, aki az új Pp. gyakorlati kérdéseire választ kíván kapni.

Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a Bszi. 2020. április 1-jén hatályba lépő módosítása eredményeként a jövőben nem tehetők közzé bírói testületek, bírósági vezetők, illetve bírák tanácskozása nevében olyan jogértelmezési célú állásfoglalások, amelyek meghozatalára a törvény nem ad felhatalmazást. A jövőben tehát ebben a formában már nem jelenhetnek meg a CKOT és a KKT állásfoglalásai.

A Pp. jogértelmezési kérdéseit illetően 2017 és 2020 között összesen 255 CKOT- és 81 KKT- (a jövőben is irányadó) állásfoglalást tettek közzé. Olyan könyvet tart a kezében az olvasó, amely áttekinthető módon, szakaszokra bontva tartalmazza az összes elfogadott, továbbra is használható állásfoglalást, ezzel megkönnyítve a mindennapos jogértelmezési kérdések gyors megoldását.

A CKOT- és a KKT-állásfoglalások mellett vannak olyan, még az 1952-es Pp.-hez köthető eljárásjogi rendelkezést tartalmazó iránymutatások, amelyek az új Pp. alkalmazásában is megfelelően irányadók. A továbbra is irányadó jogegységi határozatokat, kollégiumi véleményeket és állásfoglalásokat a Kúria két jogegységi határozatában (1/2017 PJE, 2/2017 KMPJE) meghatározta. Ezek az elvi iránymutatások azért különösen fontosak, mert a Kúria úgy ítélte: az új Pp. egyes rendelkezéseinek tartalma a régivel azonos, és az iránymutatás továbbra is szükséges, mert az nem épült be az új normaszövegbe.

Egy-egy állásfoglalás, elvi iránymutatás több esetben nemcsak az első-, hanem a másodfokú, a felülvizsgálati és a különleges eljárásokat is egyszerre érinti, így azok áttekinthetősége, egy adott eljárásjogi helyzetre való alkalmazhatóságuk megítélése már hosszúságú kutatómunkát igényel. Ebben tud nagy segítséget nyújtani az egységes szerkezetbe foglalt változat, amely megkönnyíti a kódex szabályai közötti eligazodást a jogalkalmazók mellett az egyetemi hallgatók és a szakvizsga előtt álló jogászok számára is.”

a Szerkesztők előszava

www.hvgorac.hu → Polgári eljárásjog